UNIVERZITA KARLOVA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vlastivědný projekt: Cestování časem městem Aš

Time traveling through the town Aš: A history project

Karolína Babušíková

Vedoucí práce: Ing. Michaela Dvořáková, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

2019

Odevzdáním této diplomové práce na téma *„ Vlastivědný projekt: Cestování časem městem Aš“* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce Ing. Michaely Dvořákové, Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 18. 4. 2019

Karolína Babušíková

Mnohokrát děkuji vedoucí diplomové práce Ing. Michaele Dvořákové, Ph.D. za metodickou pomoc a cenné rady, které mi poskytla v průběhu zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat jak pracovníkům Knihovny a muzea Aš, tak paní Beate Franck z ašského historického muzea a archivu v Rehau za zpřístupnění nezbytných materiálů. Největší dík patří mé rodině za obrovskou pomoc a podporu v mé práci a předně mé babičce Františce Babušíkové za překlad německy psaných textů.

Abstrakt

Tato diplomová práce je věnována historii města Aš. V první historické části je popsána historie města od prvních zmínek až po současnost. V historickém vývoji jak celé oblasti Ašska, tak samotného města je věnována pozornost především zajímavostem, zvláštnostem a odlišnostem od vývoje centrální části českého území. V této práci je také kladen důraz na historický vývoj textilního průmyslu s Aší neodmyslitelně spjatého.

Didaktická část nastiňuje zakotvení tématu ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, konkrétněji se zabývá výukou tématu *Místo, kde žijeme* a *Lidé a čas* prostřednictvím projektového vyučování. Samotný projekt *Cestování časem městem Aš* je zaměřen na poznávání regionu s žáky 4. ročníků, ve kterém žáci pracují s historickým materiálem, poznávají historii města a porovnávají jej se současným stavem. Projekt pomáhá žákům porozumět specifikům místa, ve kterém žijí a utvořit si k tomuto místu vztah.

Klíčová slova: regionální historie, město Aš, textilní průmysl, projektová výuka

Abstract

This diploma thesis deals with the history of the town Aš. The first historical part describes the history of the town since the first mentions to the present days. During the historical development of the region as well as the town itself the diploma thesis focuses mainly on the interesting or unusual events or the differences between the development of the Czech territory central region and the region of Aš. In this diploma thesis is also emphasised the historical development of the textile industry that was interwoven with this region.

The didactic part depicts the topic connected with the educational area called *Man and his world*, specifically describes the thematic areas *Place where we live* and *Man and Time*. It also describes the connection between the historical education and project-based learning. The project *Time traveling through the town Aš* focuses on getting to know the region for the fourth graders. The pupils work with historical materials, meet the town's history and compare the historical and present situations. The project helps the pupils understand the particularity of the place they live in and helps them create a favourable relationship with the town.

Key words: regional history, town Aš, textile industry, project-based learning

Obsah

1 Úvod 1

2 Historická část 3

2.1 Popis oblasti 3

2.2 Nejstarší historie Ašska 3

2.3 Autonomie Ašska 5

2.4 Evangelické Ašsko a Třicetiletá válka 9

2.5 Salva Guardia 11

2.6 Konec Ašské autonomie 12

2.7 Johann Wolfgang Goethe 14

2.8 Život v Aši v průběhu 19. století 15

2.8.1 Městečko Aš 15

2.8.2 Proměna města a městské požáry 18

2.8.3 Ašské povoznictví 20

2.8.4 Ašské spolky 21

2.9 Průmysl na Ašsku 22

2.9.1 Ašské papírny 23

2.9.2 Počátky tkalcovské tradice 24

2.9.3 Ašské přádelny a tkalcovny 25

2.9.4 Výroba punčoch 28

2.9.5 Barevny 29

2.10 Aš na počátku 20. století 30

2.10.1 Školy a školství na Ašsku 32

2.11 První světová válka 33

2.11.1 Dr. Edvard Beneš 34

2.11.2 Důsledky 1. světové války 35

2.12 1918 - 1938 36

2.12.1 Česko – německé neshody 38

2.12.2 Hospodářství ve 20. letech 38

2.12.3 Sudetoněmecká strana 40

2.12.4 Svobodný stát Aš 42

2.13 Druhá světová válka 43

2.14 Dobytí města Aše 45

2.15 Poválečné události a vysidlování Sudetských Němců 47

2.16 2. polovina 20. století 50

2.16.1 Ašsko jako pohraniční oblast 50

2.16.2 Zaniklé obce 51

2.16.3 Vlak svobody 53

2.16.4 Proměna města 54

2.17 Aš 21. století 57

3 Pedagogická část 58

3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání 58

3.1.1 Vlastivědné učivo v rámci RVP ZV 58

3.2 Projekt a projektové vyučování 60

4 Cestování časem městem Aš 63

4.1.1 Popis a obecná charakteristik projektu 63

4.1.2 Cíle projektu 65

4.1.3 Pomůcky a materiál potřebné k realizaci projektu 66

4.2 Průběh projektu 67

1. Motivace - Cesta do historie 67

2. Seznámení žáků s produktem projektu 68

3. Orientace ve městě Aš 69

4. Průmyslová Aš 72

5. Sběr informací v terénu, tvorba informačních textů a celého průvodce 75

6. Závěrečná reflexe 79

5 Závěr 80

6 Literatura a Elektronické zdroje 83

7 Seznam příloh..... 89

7.1 Přílohy – Historie Ašska I

7.2 Příloha – Projekt Cestování časem městem Aš XXXII

1 Úvod

O tématu své diplomové práce *historie Aše* jsem měla jasno již delší dobu a svou roli v tom sehrálo několik faktorů. Prvním z nich byla má záliba v historii jako takové. Pravděpodobně mě k tomu vedli rodiče již od malička, kdy jsme trávili výlety a dovolené na hradech a zajímavých místech republiky. Mé zaujetí historií pokračovalo i ve školních letech při hodinách dějepisu. Pravděpodobně jsem měla štěstí na učitele, kteří uměli látku podat zajímavě, i když se vždy jednalo o frontální výuku. Některá vyprávění mám před očima dodnes.

Má záliba v historii se promítá i do výběru relaxační literatury. Ráda čtu knihy s historickou tematikou a nejvíce mě zajímají příběhy z českého prostředí. V takovýchto knihách se často objevuje i další klíčové zaměření mého projektu, a to práce s mapou.

Posledním a nejdůležitějším krokem k tématu zabývajícímu se přímo historií Aše byla má práce středoškolské odborné činnosti, ve které jsem se soustředila na historii hasičstva na Ašsku. V rámci této práce jsem se dostala i k samotné historii města a této tématice jsem naprosto propadla.

Bohužel jen málo místních občanů má o historii města zájem. Tato skutečnost pravděpodobně pramení z toho, že pouze velmi malé procento současných obyvatel zde má rodinné kořeny sahající dále než 3 – 4 generace. O mnohých zajímavostech v historii tohoto města nemají proto ani ponětí. A právě tuto smutnou skutečnost bych ráda změnila. Kde začít lépe než u nejmladší generace?

Prvotním cílem této diplomové práce je vyhledání a získání historických pramenů a sepsání historie Ašska od prvních písemných zmínek až po současnost. Vzhledem k významu zejména textilního průmyslu se podrobněji v práci věnuji „zlaté éře průmyslu“ na Ašsku a také doposud bílým místům ve veřejně dostupných zdrojích. Podklady k sepsání historické části práce budu čerpat v ašském muzeu, v městské knihovně, kronikách města, dále pak v ašském místní historickém muzeu a archivu v německém Rehau, v chebské knihovně a chebském archivu.

Komplikaci bude představovat především překlad německých zdrojů do češtiny zejména pak německé písmo fraktura a kurent.

Druhým cílem diplomové práce je zasazení vlastivědného učiva do rámcového vzdělávacího programu. Věnovat se budu popisu tematických okruhů obsahujících historické učivo a zaměřím se na popis rozvíjených klíčových kompetencí. Dále se soustředím na problematiku projektového vyučování, možnosti jeho vymezení a využití při výuce historického učiva. Následuje část, ve které bude popsán a obecně charakterizován vlastivědný projekt, vytyčeny jeho cíle a výčet materiálních pomůcek potřebných k realizaci projektu.

Posledním cílem celé práce je příprava samotného projektu s důkladným popisem jednotlivých činností. Mým cílem je vytvořit projekt tak, aby byl připraven k realizaci kterýmkoli učitelem. Bude obsahovat veškeré potřebné materiály, popis některých možných scénářů a upozornění na problematické body, včetně poznámek, na co si dát pozor, či co je potřeba zařídit. V popisu průběhu projektu se také objevují doporučení, jak s žáky pracovat a jak je nasměrovat k vytyčenému cíli.

Pomocí projektového vyučování se snažím nejen předat informace o Aši, ale také ukázat, kde je možné mnoho dalších informací o tomto městě získat. Ráda bych prohloubila zájem žáků o historii jejich města a vybudovala kladný vztah ke kulturně historickému dědictví.

2 Historická část

2.1 Popis oblasti

Město Aš je nejzápadnějším městem České republiky. Nachází se v Ašském výběžku na historickém území Ašska. V současné době žije v Aši přes 13 000[1] obyvatel a na celém ašském území přes 17 000[2] obyvatel.

Zeměpisná poloha této oblasti je velmi specifická. Ze tří světových stran je Ašsko obklopeno sousedním Německem a k celistvému útvaru České republiky je připojeno z jihu necelých 6 km dlouhou pomyslnou linií. V nejširším místě měří Ašský výběžek necelých 12 km[3] a odděluje tak od sebe německé Bavorsko (západ) a Sasko (východ). V severní části Ašska se nachází bod nazývaný *Trojmezí,* ve kterém se právě Bavorsko a Sasko střetává i s Ašskem. Od roku 1949 se v tomto místě střetávalo Západní Německo (NSR) a Východní Německo (NDR) a začínala zde jejich jižní hranice.

Geograficky patří Ašsko do pohoří Smrčiny. Typické jsou pro tuto oblast husté lesy a až horské přírodní podmínky.

2.2 Nejstarší historie Ašska

Díky archeologickým nálezům lze prokázat, že oblast Chebska byla osídlena slovanským kmenem Hbanů[4] od 6. století naše letopočtu. Dokonce i v nejbližším okolí Ašska je možné přítomnost slovanských kmenů dokázat dodnes dochovanými názvy obcí slovanského původu (Selb, Plauen, Oelsnitz[5]) Nicméně žádná z namátkových archeologických sond nepotvrdila slovanskou přítomnost ani

[1] Veřejná databáze: vše o území. *Český statistický úřad.* [Online] https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__554499#.

[2] Veřejná databáze: vše o území. *Český statistický úřad.* [Online] https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__65__4101#.

[3] Mapy.cz. [Online] www.mapy.cz

[4] TUREK, Rudolf. *Kmenová území v Čechách.* [online]. Dostupné z URL: http://www.moraviamagna.cz/mapky/m_ckmenu.htm [2013-10-14].

[5] Albertová, Marie. 1959. *Z dějin Ašského okresu.* Aš : Okresní vlastivědné muzeum v Aši, 1959

se zde nedochovaly žádné slovanské místní názvy[6]. Lze se domnívat, že k této skutečnosti přispěla i syrovost a nehostinnost této oblasti plné neprostupných bažinatých hvozdů a kopcovitého terénu.

Postupně byla oblast Ašska kolonizována až za velké německé kolonizace[7]. Nejsilnější proud osidlování směřoval směrem na sever od řeky Dunaj. Němečtí kolonisté založili svá tržiště v Podhradí (Neuberg, č.16), Aši (Asch, č.1), Studánce (Thonbrunn, č.27), Újezdě (Mähring, č.14) a Horních Pasekách (Oberreuth, č.20). Kolonizace oblasti pokračovala v průběhu následujících století, až se její podoba na počátku 15. století ustálila a v téměř nezměněné podobě setrvala až do konce 2. světové války. Vznikaly tvrze a osady Štítary (Schildern, č.23), Dolní Paseky (Niederreuth, č.19), Kopaniny (Krugsreith, č. 12), Krásná (Schönbach, č.24), Vernéřov (Wernersreuth, č. 28), Doubrava (Grün, č.7)

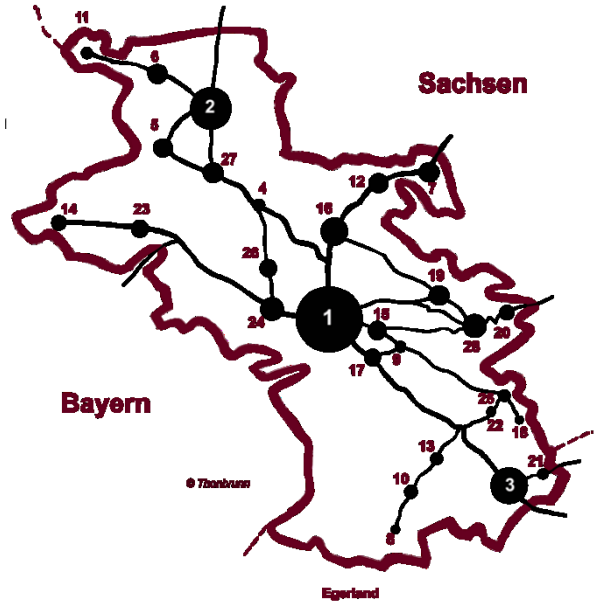

Mapa Ašska

mapa převzata z: http://www.thonbrunn.cz

[6] Kubů, František. *Dějiny Ašska do roku 1775*. Aš 1991. Inv. č. 0139, Muzeum Aš.

[7] Velká německá kolonizace: na konci 12. století německý císař osazoval nově nabytá území svými poddanými, kteří rychle stavěli hrady a opevněné dvory, aby si území dokázali udržet a ubránit.

V době kolonizace bylo Ašsko součástí historického Chebska, které spadalo pod správu říšského rodu Štaufů. Nicméně okolní feudální rody využily slabé státní moci a pokoušely se odtrhnout okrajová území Chebska. Ašsko tudíž připadlo rodu fojtů z Weidy, z něhož později vzešli Pánové z Plavna, kteří ovládali celou tuto oblast po dobu vlády rodu Štaufů.

V centrální části Ašska (v dnešní obci Podhradí) založil své sídlo rod pánů z Neubergu. Ti zde zbudovali hrad, jehož pozůstatky jsou dodnes patrné v podobě Černé věže. Neuberg se brzy stal historickým centrem oblasti. Jeho vlastníci podporovali osidlování Ašského území. V rozličných částech svého sídla a panství nechali zbudovat obyvatelné chýše, která osidlovali vlastními lidmi. Tito poddaní začali s postupným přetvářením okolní krajiny na obhospodařovatelná pole mýcením lesů. Některé z těchto lokalit se postupně rozšiřovaly a na jejich místě vznikaly obce pojmenované podle charakteristických rysů okolní krajiny nebo podle jejich zakladatelů [8].

2.3 Autonomie Ašska

Součástí zemí koruny české se stalo Chebsko (a tudíž i Ašsko jako jeho součást) roku 1266 díky králi Přemyslu Otakaru II. Podřízenost Chebska potvrzuje i jeho plný titul, který byl uváděn na pečetích: *Přemysl, král český, vévoda rakouský, štýrský, korutanský, markrabě moravský, pán Kraňska, Marky, Chebu a Pordemone*. V té době pod oblast Chebska náležela i Horní Falc, která je dnes součástí Spolkové republiky Německo. Při osobní návštěvě Chebu potvrdil panovník jeho občanům všechny privilegia a svobody. Na místo původního německého zemského soudce dosadil správce s titulem hradní – purkmistr [9].

V písemných pramenech je první záznam zmiňující Aš z roku 1270. Jedná se o listinu, kterou Vogt Heinrich von Plauen potvrzuje předání ašské farnosti i

[8] Toufar, Hugo. *Hranice u Aše* [online]. Dostupné z URL: http://www.matejovic.webzdarma.cz/dokumentace/toufar/toufar.htm#assko
[9] Tamtéž

s kostelem svatého Ludvíka řádu Německých rytířů [10]. Po smrti Přemysla Otakara II. převzal oblast Chebska římský král Rudolf Habsburský. Ten v roce 1281 dává Ašsko do zástavy pánům z Plavna za 600 hřiven stříbra (podle dostupných údajů nebyla tato zástava doposud vyplacena) listinou, ve které je Aš poprvé zmíněna jako tržní osada. Tato skutečnost společně s kostelem a komendou řádu Německých rytířů vypovídá o rostoucím významu této osady.

Nedlouho poté začal značně sílit vliv pánů z Neubergu a okolo roku 1322 již měl držbu celého území na česko-říšském pomezí. Na ašské území si však činili nárok i rody pánů z Plavna, Štaufů z Weidy, ale hlavně i samotný sousední Chebský městský stát[11]. Albrech z Neuburgu se proto tyto spory rozhodl vyřešit diplomaticky. V roce 1331 nabídl lénem své ašské území z vlastní vůle a dobrovolně českému králi Janu Lucemburskému. Král Jan území přijel a obratem vystavil lenní přípis, ve kterém území vkládá do rukou Albrechta z Neubergu jako přímé české léno. (příloha č. 1)

Tímto přípisem se stalo Ašsko nedílnou součástí Zemí Koruny české. Zároveň se zmíněný list stal velice důležitým atributem při řešení územních i jiných sporů s městem Cheb i s vídeňským císařským dvorem. Touto listinou započala éra poměrně rozsáhlé autonomie oblasti, která trvala až do vlády Marie Terezie.

V reakci na lenní list si nechali Chebané v roce 1335 vystavit od krále Jana vlastní listinu potvrzující neodcizitelnost Ašska od Chebska a zamezili tak úplnému osamostatnění oblasti (příloha č. 2)

V průběhu 14. století se centrum oblasti přesunulo z Neubergu do Aše. Význam města vzrost natolik, že město disponovalo samostatným soudem, jehož existence je datována k roku 1366[12].

[10] Šmrhová, Magdalena. 2011. *Ašsko na starých pohlednicích.* Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3

[11] Ve 14 století byl Cheb samostatným městským státem, jak dokládá i samotný titul Přemysla Otakara II.

[12] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005

Na konci 14. století vymřel rod Neubergů po meči a veškerý rodový majetek zdědil rod Zedtwitzů z Hofu[13], v jehož rukou Ašsko zůstalo až do začátku 20. století, přestože roku 1849 se šlechta změnila z pozemkové vrchnosti ve velkostatkáře a přišla o většinu práv týkajících se správy a soudnictví [14]. Skutečnost, že rod Zedtwitzů vládl ašskému území přes půl tisíciletí, je v Zemích Koruny české velmi ojedinělé a ovlivnilo kontinuitu této oblasti.[15]

V průběhu období husitských válek se moc Zedtwizů na Ašsku nejen upevnila, ale také rozšířila. Tyto války se Ašska dotkly pouze okrajově. Odměnou za to, že se tehdejší pán Heinrich (Jindřich) Zedtwitz držel od husitského dění stranou, obdržel V Řezně (Regensburgu) roku 1422 od budoucího českého krále Zikmunda lenní listinu potvrzující lenní držbu ašsko-neubergského území a všechna dosavadní privilegia, výsady a osvobození. Tento dokument navíc definitivně zpečetil oddělení Ašska od Chebska a zaručil tak Ašsku správní nezávislost.[16] Zároveň je patrné, že se jedná o společné nedělitelné, neprodejné a nezcizitelné vlastnictví rodu Zedtwitzů. (příloha č. 3)

Husitské války a nájezdy se území Ašska téměř zcela vyhnuly, přestože se v prosinci roku 1429 v těsné blízkosti Ašska prohnala početná spanilá jízda, která směřovala do Německého Saska a Lipska. O tomto nájezdu na Německé území se zmiňuje i František Palacký. Přestože husité táhli v těsné blízkosti Ašska, málokteré okolní německé město či městys bylo nájezdu ušetřeno a mnoho z nich bylo dobyto a vypáleno, či bylo přinuceno platit výpalné jako například město Cheb. Na Ašsku se toto tažení projevilo pouze vypálením kostelíku v Rossbachu (v Hranicích). Důvod, proč se husité neobtěžovali zavítat i do městysu Aš není znám. Je možné se domnívat, že tato skutečnost mohla souviset i s nepříznivými klimatickými podmínkami. I v dnešní době jsou zimy na Ašsku (v porovnání třeba se sousední

[13] Zedtwitzové z Hofu – Rod Zedtwitzů pochází ze zemského okresu Hof, kde se dodnes nachází ves jménem Zedtwitz. Zakladatelé rodu pocházejí z družiny fojtů z Weidy. Rod vládl na Ašsku přes 500 následujících let.

[14] Županič, Jan. 2009. Nová šlechta Rakouského císařství. [Online] FF UK, 2009. http://www.novanobilitas.eu/slechticke-vysady

[15] Boháč, Jaromír a Kubů, František. 1988. Města ČSSR - Aš. Praha : ČTK – Pressfoto, 1988

[16] Vít, Jaroslav. 2000. Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15). Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X

oblastí Chebska) poměrně chladné s mohutnými sněhovými srážkami. Navíc je období, kdy probíhaly husitské války, známé jako Malá doba ledová, tudíž je velice pravděpodobné, že zde byly zimy opravdu kruté. Jak jsem se již zmiňovala dříve v rámci počátku kolonizace ašské oblasti, i za teplých dnů byla zdejší krajina špatně prostupná. Proto je možné, že Aš byla husitskému nájezdu uchráněna díky mrazivým prosincovým podmínkám.

Na konci období husitských válek patřila rodu Zedtwitzů oblast celého dnešního Ašska včetně panství Libá. Jejich statky se tak rozkládaly od českého Chebu až po německé Plavno a Hof. Rod Zedtwitzů byl díky Heinrichovu diplomatickému umu nejmocnějším rodem na česko-sasko-franském pomezí.

Hospodářské poměry oblasti z té doby nejsou příliš známé. Aš, jakožto tržní osada, byla pravděpodobně středem místního zemědělského a řemeslnického obchodu. Vesničtí obyvatelé se věnovali především zemědělství, obhospodařovávání půdy a chovu dobytka. Podle jednoho z dochovaných záznamů z roku 1436 byly ašské lesy velmi bohaté na zvěř, proto se panstvo z širokého okolí bavilo velikými hony. V tomto roce se konal hon na počest saského hraběte z Bergenu a Greitzu. Po skončení 14 hodin trvajícího honu *„bylo složeno po obou stranách Elstru 109 jelenů, 58 srnců, 44 divokých prasat, 206 zajíců, 7 divokých koček, 14 lasiček, 18 jezevců, 9 kun, 13 vlků, 9 medvědů, 2 bobři a jeden rys.“* [17]

Autonomii Ašska potvrdili Zedtwitzům všichni panovníci 15. století. Panovník Vladislav II. dokonce roku 1490 udělil Zedtwitzům univerzální povolení otevřít a provozovat doly na zlato, stříbro a další vzácné kovy v okolí Aše. Těžil se zde především cín, který se převážel ke zpracování do Chebu. Jiné vzácné kovy se v okolí Aše bohužel nenašly. [18]

[17] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005

[18] Halla, Pavel. 2015. Český rozhlas. *Haldy nad Vernéřovskými doly nedaleko Aše se dodnes třpytí cínem.* [Online] 2015. https://regiony.rozhlas.cz/haldy-nad-vernerovskymi-doly-nedaleko-ase-se-dodnes-trpyti-cinem-7437218.

2.4 Evangelické Ašsko a Třicetiletá válka

Roku 1521 se Hans Zedtwitz osobně zúčastnil sněmu ve Worms, na kterém se Martin Luther snažil obhájit svých 95 tezích reformačního programu před císařem Karlem V. Habsburským. Hans se pro novou víru nadchl natolik, že po návrtu domů šířil víru mezi své poddané a v průběhu následujících dvou desetiletí se Ašsko stalo silně evangelickým. Následkem této reformace zanikl církevní patronát řádu Německých rytířů, jejich komenda byla roku 1549 přeměněna na evangelickou faru a církevního patronátu nad oblastí se roku 1557 ujali sami Zedtwitzové. Od té doby až do roku 1869 byli ašští faráři také inspektory nad všemi farnostmi kraje s titulem „vrchní farář a inspektor".

První evangelický farář Johan Krüger z Eisleben přišel do Aše až roku 1552. Do této doby docházeli do ašského kostela sloužit mše reformovaní duchovní z okolních německých farností (Adorf, Bad Elster, Bad Brambach, Hof)[19]. Ještě téhož roku však svůj úřad dobrovolně opustil, jelikož narazil na mohutný odpor občanů, kteří se odmítali vzdát uctívání sv. Ludvíka, kterému byl zasvěcen ašský kostel. Pod Aší protékající potok byl v širokém okolí dobře známý pro své léčivé účinky na nemocný dobytek. Sv. Ludvík, jakožto patron koní a piva, přitahoval v den svého svátku do města procesí lidí přicházející napojit z potoka své nemocné koně a ostatní dobytek a při této příležitosti se těšily nebývalému zisku i místní hospody[20].

Reformátorský duch ovšem Aš s Johanem neopustil a stále více se zde prosazoval. Farníci ani nekladli žádný odpor, když další farář Michael Hauptmann nechal spálit sochu sv. Ludvíka i s gotickým krucifixem roku 1568[21]. Tímto činem ovšem Aš přišla o jednu z nejcennějších památek té doby.

Původní kostelík postupně přestal kapacitně nevyhovovat, a proto v době třicetileté války započala stavba nového evangelického kostela. 1. 5. 1622 byl položen základní kámen nového kostela, a ještě v témže roce byl na 1. adventní

[19] Kuhn, Antonín. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 37
[20] Kuhn, Antonín. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 38
[21] Tamtéž

neděli vysvěcen jako evangelický kostel Nejsvětější trojice. V této době měl kostel kapacitu asi 800 míst k sezení[22].

Sedm let po výstavbě kostela však dolehly na Ašany tvrdé podmínky z řad chebské císařské reformní komise, protože po celém českém území probíhala rekatolizace. Roku 1629[23] pod nátlakem vídeňské vlády museli evangeličtí duchovní odejít do emigrace a do Aše byl povolán katolický kněz. Farnost se ovšem roztříštila, a tak po dvou letech Aš opustil. Přesto od roku 1628 do roku 1642 nejsou žádné záznamy o evangelické činnosti. Ašané se však své víry nevzdali a na křtiny, pohřby a půlnoční vánoční mše docházeli do sousedních bavorských a saských vesnic. V roce 1649, po uzavření Westfálského míru, se podařilo do Aše přivést 2 evangelické kněze. Od tohoto roku se kázalo evangelium v německém jazyce nepřetržitě až do roku 1945. Ašsko se tak stalo jediným územím Zemí Koruny české, které zůstalo i po roce 1648 protestantským, a kde se sloužily evangelické bohoslužby, a to hned ve 3 kostelech (v Aši, Rossbachu a Neubergu)[24]. Tuto jedinečnost umožnila tvrdošíjnost rodu Zedtwitzů a také odlehlost území a jeho malý význam pro Habsburky, kterým nestálo za povšimnutí.

Válka měla na Ašsko stejně tak jako na ostatní oblasti postižené válkou nemalý dopad, co se počtu obyvatel týče. Takovýto úbytek obyvatelstva nezpůsobila pouze válka, ale také mor, který zde propukl roku 1633. Poloviční úbytek obyvatelstva byl pro oblast citelně znatelný. Navíc nejstaršímu Pánu z rodu Zedtwizů bylo v době bitvy na Bílé hoře pouhých čtrnáct let, a proto byla jeho država spravována naštěstí schopným úředníkem Janem Jindřichem Dresselem. Jejich sídlo, hrad Neuberg, roku 1647 vyhořel, přestože se v té době jednalo již spíše o ruinu a pánové bydleli v přilehlém renesančním zámečku.[25]

V průběhu následujících dvou století luteránství na Ašsku silně zakořenilo. Ke 400. výročí narození Martina Luthera, roku 1883, se v Aši připravovaly veliké

[22] Víz. Regionální literatura - muzeum. Knihovna a muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0335
[23] Tamtéž
[24] Vít, Jaroslav. 2000. *Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15).* Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X
[25] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005

slavnosti. Ašané se rozhodli při této příležitosti odhalit i sochu Martina Luthera. S tímto nápadem přišli v lednu a během několika měsíců stihli plán realizovat. Uskutečnila se sbírka, sochař profesor I. Rössner vytvořil návrh dvoumetrové bronzové sochy a již v květnu se začal vyrábět kamenný podstavec. Lutherova socha přišla město na 6 775 říšských marek[26]. 10. 11. 1883 se Aš i přes nepřízeň počasí vyzdobila, konal se průvod za účasti mnoha ašských spolků a celé město bylo osvětleno. V tento den byl v těsné blízkosti evangelického kostela Nejsvětější trojice odhalen první a jediný památník Dr. Martina Luthera na území celého Rakouského císařství.[27] (příloha č. 4)

2.5 Salva Guardia

Od počátku 18. století se začalo Ašsko drolit na menší enklávy mezi dědice rodu Zedtwitzů. Přestože měla oblast stále autonomii potvrzenou panovníkem, rozdrobené území na 4 panství stěží odolávalo centralizačnímu tlaku.

Přes velikou vytrvalost v držení evangelického náboženství podlehl i rod Zedtwitzů částečné katolizaci. Ašsko bylo lénem dědičným pouze po meči. Pán spravující největší část území Ašska Antonín František Josef Zedtwitz měl ovšem pouze dvě dcery a po jeho smrti by hrozilo sloučení území po dědičné linii se zbytkem rodu a jeho vlastní potomci by nezdědili vůbec nic. Z těchto důvodů nabídl ašský zámeček se všemi majetky jako ženské léno dědičné i po ženské linii „po přeslici“ české koruně. [28] A protože jeho manželka byla bigotní katolička, připojil k lénu i dodatek, požadující po jeho majitelích náklonost ke katolické víře. Císař Karel VI. Habsburský léno roku 1724 přijal a zároveň s tím umožnil Zedtwitcům vyvěsit císařsko-královské insignie s nápisem Salva Guardia.[29] V roce 1731 po

[26] Alberti, Karl**.** 1930**.** *Evangelium in Ascher Lande.* Asch : autor neznámý, 1930
[27] Nový, Miloslav. 1983. 100 let Lutherova pomníku v Aši a medaile k jeho odhalení. *Drobná plastika.* 1983, 2-3
[28]Vít, Jaroslav. 2000. *Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15).* Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X
[29] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005

smrti Antonína Františka Josefa území zdědily jeho dcery a vznikla tak samostatná katolická enkláva uvnitř evangelického Ašska [30].

Salva Guardia je sousloví pocházející ze španělštiny a označuje strážce, který má v době války ochraňovat jak osoby, tak majetek před plundrováním a fyzickým ubližováním. Později je toto pojmenování přeneseno na císařský glejt, který osvobozuje město od ubytovávání vojska v době války a placení válečných daní.[31]

Zedtwitzové nechali vyrobit mramorovou desku, do které byla vyryta dvouhlavá korunovaná říšská orlice, která drží v pařátech žezlo a říšské jablko. Na prsou má znakový štít a nad hlavou nápis Salva Guardia. Deska byla umístěna mezi dva nosné pilíře u vstupní brány ašského zámečku na Skleněném vrchu. Později tato brána sloužila i pro vstup do katolického kostela. Roku 1867 bylo při stavbě nového katolického kostela nutno udělat prostor na místě původního kostela, a proto bylo nezbytné přemístit i mramorovou desku se Salvou Guardií. Roku 1892 byla deska umístěna mezi dva pilíře na roh Glauberových zahrad[32]. Na tomto místě stojí replika mramorové desky dodnes. (příloha č. 5)

Salvě Guardii hrozilo nebezpečí zničení po 1. světové válce, kdy musely být odstraněny všechny císařské erby a insignie. Úřady naštěstí rozhodly, že tento historický památník zůstane zachován, jako památka na dávné časy.

2.6 Konec Ašské autonomie

Na počátku 18. století bylo Ašsko rozděleno na dvě správní oblasti, a proto měla i dva soudní správce. Nicméně dělení oblasti mezi Zedtwitze pokračovalo a roku 1731 bylo Ašsko rozděleno již na tři části. Z tohoto důvodu byla roku 1733 vystavena nová radnice, ve které mohli sídlit všichni tři soudní správci společně.

Nástup Marie Terezie na trůn byl doprovázen mnoha válkami. Války o dědictví Rakouské se Ašska nijak nedotkly, zato Sedmiletá válka zanechala na

[30] Boháč, Jaromír a Kubů, František. 1988. Města ČSSR - Aš. Praha : ČTK – Pressfoto, 1988
[31] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[32] Tamtéž

Ašsku hluboké šrámy a nevratné politické změny. Marie Terezie potřebovala prosperující a pevný stát, a proto ašská autonomie na problematických hranicích, o kterou opět žádali Zedtwitzové, nepřipadala pro Habsburskou panovnici v úvahu. V průběhu válek nebyl čas řešit nároky Zedtwitzů, a proto v roce 1735 bylo ašské panství označeno za součást Chebska, a tudíž i Zemí Koruny české.

V průběhu sedmileté války se přes Ašsko neustále přesouvala pruská i rakouská vojska. Přestože byla Aš chráněna Salvou Guardií před pleněním, museli obyvatelé střídavě obě vojska zásobovat. V roce 1759 došlo v blízkosti Nebes (Himmelreich) ke krvavému střetu mezi válčícími stranami. Válečná situace je vykreslena na přiložené mapě.[33]

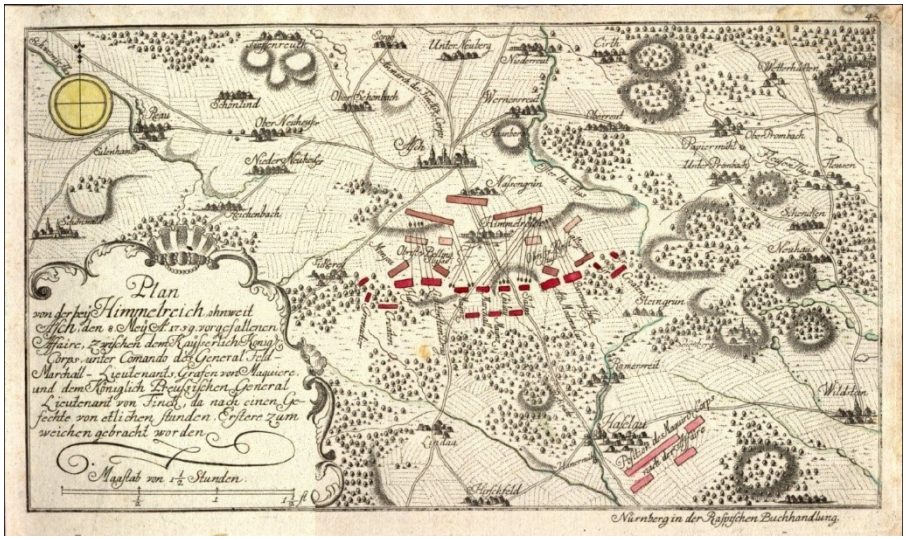

Po skončení války prohlásila Marie Terezie Ašsko za součást dědičných rakouských zemí. Poslední odpor, který Zedtwitzové kladli, byl zlomen díky vojenské posádce, která panství ekonomicky i hospodářsky vysilovala. Roku 1775 se Zedtwitzové císařovně podvolili a ta je nakonec vzala na milost. Takzvané Temperamentní body[34] (příloha č. 6) ukončily s konečnou platností autonomii ašského území a panství Zedtwitzů bylo definitivně připojeno k Zemím Koruny české.

[33] Knihovna a muzeum Aš
[34] Temperamentní body – 10 bodů popisujících právní podmínky ukončující autonomii Ašska

Vzhledem k nově nastalé politické situaci muselo se i Ašsko přizpůsobit císařovniným osvícenským reformám. Po celém Ašsku se začaly zakládat školy. V každé vsi se od konce 18. století nacházela škola, ve které vyučovali buď laici, nebo vysloužilí vojáci, nad kterými drželi dohled faráři. Vzdělaní učitelé byli ve školách vyžadováni až v 19. století.[35]

2.7 [36]Johann Wolfgang Goethe

Slavnou osobností, která je s Aší spojovaná, byl Johann Wolfgang Goethe, který Aš několikrát navštívil. Častěji však městem pouze projížděl na své cestě do českých lázní, než by se opravdu zastavil. Cestoval vždy vlastním kočárem, který je dodnes zachován a vystaven v muzeu ve Výmaru.

Ve svých pamětech psal, že počasí bylo většinou vlhké a studené, cesty promáčené a obtížně sjízdné. Dlážděná cesta z Hofu do Chebu byla totiž dokončena až roku 1832. Při své desáté návštěvě Aše v květnu 1812 si do svého deníku poznamenal: *„Toto město je nejohavnější z celého křesťanstva.“*

Při cestě z Čech do Hofu musel projet přes celní úřad, kde pokaždé předkládal svůj cestovní pas ke kontrole a z důvodu velkého problému s pašeráctvím mu byl zkontrolován a zaplombován kufr.

Geothe se sice častěji léčil v Karlových Varech, ale miloval okolí Františkových Lázní, kde sbíral velké množství minerálů, které následně popisoval a kategorizoval. Zde nalezl odrůdu minerálu vesuvián, který nazval egerán. Toto jméno je odvozeno ze slova Eger, jak je německy nazýván Cheb a od něj odvozený název pro celý chebský region – Egerland. Později vydává publikaci, ve které jsou popisovány právě minerály z františkolázeňského okolí. Další publikace z této oblasti je zaměřena na popis okolí Komorní hůrky, která je hojně zdobena kresbami domků s kvetoucími zahradami ale také výjevy ze života sedláků, u kterých se často

[35] Vít, Jaroslav. 2000. Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15). Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X
[36] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935

zastavoval a povídal si s nimi. Je zde také popis jeho účasti na prvních dožínkách, kterých se účastnili přední Ašští občané, školní mládež s učiteli a také místní faráři.

V den svých 70. narozenin byl ubytován v ašském hotelu Pošta na Tržním náměstí.

Při příležitosti Goethových 183. narozenin v roce 1932 byl na Tržním náměstí (dnes Goethovo náměstí) odhalen básníkův pomník. Jedná se o sochu samotného Goetha v nadživotní velikosti stojící na podstavci uprostřed kašny. Na podstavci jsou vyobrazena některá z Geothových děl (Faust, Utrpení mladého Werthera, Heřman a Dorota).[37] Tento pomník je mezi ostatními Geothovými památníky jedinečný. Oproti ostatním, kde je Goethe zobrazován s knihou v ruce, ašský pomník zobrazuje Goetha nikoli jako literáta, ale jako geologa, a proto namísto knihy drží v rukou jím objevený minerál - eregán. (příloha č. 7)

2.8 Život v Aši v průběhu 19. století

2.8.1 Městečko Aš

O tom, jak město Aš vypadalo na počátku 19. století, vzpomíná především Gottlob Traugott Alberti ve své knize *Z mého života. Vzpomínky na mládí.* Některé jeho postřehy jsou popsány níže.

Ašské domy byly vcelku jednoduché, bez zbytečného zdobení, na které nebyl mezi obyčejnými obyvateli dostatek peněz, ale téměř všechna okna, dveře i vrata byla při stavbě vyztužena žulovými deskami.

Většina honosnějších domů měla na sobě vyryto číslo popisné, někde byla dokonce i tabulka se jménem majitele nebo jeho povoláním. Po velkém požáru v roce 1814 se Aš znovu vystavěla z trosek původních domů.

Ašský potok, který je dnes veden podzemím, tekl ještě v polovině 19. století volně přes náměstí. Byl na něm zbudován jez, aby mohl být využíván v případě požáru jako dostatečně silný zdroj vody. Gottlob Traugott Alberti vzpomíná, že

[37] Kuhn, Antonín. 2015. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2015, 7, str. 9.

„*potok protékal přímo pod domem kotláře Gottlieba Huschera, který vypadal jako ostrov postavený uprostřed ulice"*[38]. Za tímto domem stál malý most, na jehož pilíři byl vyobrazen ašský znak. Tento kámen byl později použit při stavbě nové radnice.

Dláždění ulic bylo v té době velmi chabé. Vydlážděno bylo pouze náměstí a přilehlá Karlova ulička, jiné ulice vydlážděné nebyly. Náměstí bylo vydlážděno velmi hrubě opracovanými čedičovými kameny. „*Mezi lidmi se tomu říkalo kočičí hlavy. Když pršelo, zůstávala voda stát v mezerách mezi kameny, a pokud chtěl někdo náměstí přejít suchou nohou, musel opatrně balancovat z jednoho kamene na druhý. Proto se také o Aši žertem říkávalo, že tam není zvykem, aby manželé chodili po náměstí zavěšeni jeden do druhého."*[39]

Ulice v Aši neměly až do roku 1853 žádná oficiální jména, až na ulici Zámeckou, Rozmarýnovou, Selbskou a Novou Alej. Pro ostatní části města se používala již zažitá místní označení jako *U Kamene, Luční, Na Příkopech*. V roce 1850 při sčítání obyvatelstva již měla Aš přes 6 000 obyvatel, a tak se starosta Wilhelm Weiss rozhodl, že je již potřeba oficiálních názvů jak pro ulice, tak i části města. Všechny ulice i uličky, či významná místa musela být od té doby označena cedulkou s názvem. Tak vznikaly názvy jako *Císařská ulice, Hlavní ulice, Chebská ulice, Karlova ulice* nesla název po někdejším krajském hejtmanovi hraběti Karlu Rothkirch-Panthenu z Lokte a *Josefova ulice* byla pojmenována po okresním hejtmanovi Josefovi von Hergetovi z Chebu.[40]

První pouliční lampa byla postavena k městské radnici na začátku 50. let 19. století. Do té doby bylo nezbytné, aby obyvatelé chodili po setmění s lucernami, či spoléhali na měsíční svit.

Většina obyvatel Aše byla i ašskými rodáky. Přistěhovalců bylo pouze velmi málo. Jednotlivé rodiny se mezi sebou poměrně dobře znaly, většina byla i rodově spřízněna, či si bývali vzájemně kmotry.

[38] Alberti, Gottlob Traugott. 2010. Z mého života, Vzpomínky na mládí. [překl.] Karel Halla a Olga Krátká. Karlovy Vary : Státní oblastní archiv v Plzni - Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2010. 978-80-904696-1-7.
[39] Tamtéž
[40] Tamtéž

Mezi roky 1847 – 1852 panovala na Ašsku velká neúroda a bída. V roce 1847 po suchém jaru téměř bez dešťů následovalo ještě sušší léto. Potoky skoro vyschly, a tak se mlynáři rozmýšleli, zda mají mlýny zcela zavřít, nebo se situace zlepší a tedy pouze na čas omezí výrobu. Úroda na polích byla velice nízká, a tak nastal nedostatek zrna, brambor, ale i sena pro dobytek. [41]

Na jaře dalšího roku byla bída tak velká, že chléb, mouka i brambory byly pouze na příděl a lidé se snažili vařit si kaše z kopřiv a jiných bylin, aby přežili.

Několik po sobě jdoucích let byla příroda úplně vzhůru nohama. Na Vánoce roku 1851 pučely a kvetly stromy, na Velikonoce napadl sníh a všechno zmrzlo, léto se pak neslo ve znamení vydatných dešťů. *Brambory hnily na polích a obilí nestačilo dozrát, byla z něj šedá mouka, která se pro pečení vůbec nedala použít. Jakmile se bochníky chleba vložily do pece, roztekly se na hrbolaté placky, které se téměř nedaly pozřít*[42].

Od počátku 19. století docházelo k rapidnímu nárůstu obyvatelstva v celé oblasti Ašska. Tento trend byl zapříčiněn především rozvojem průmyslu, kterému se na Ašsku velmi dařilo.

Sčítání lidu probíhalo v letech 1825 – 1831 a zajišťovaly ho evangeličtí farníci. V tomto sčítání byla zahrnuta nejen Aš, ale i okolní přilehlé obce a sčítali se nejen lidé, ale i domy. Z dostupných údajů vyplývá, že největší počet obyvatel z celého Ašska byl právě v Aši. Poloviční velikost měly Hranice (Rossbach) a čtvrtiny obyvatel Aše dosahoval Neuberg (Podhradí). Dalšími většími osadami byl Schönbach (Krásná) a Wernersreuth (Vernéřov). Ostatní obce dosahovaly maximálního počtu 500 obyvatel. Z těchto zdrojů je jasně patrné, jak se počet obyvatel oblasti zvyšoval. Z celkového počtu 13 070 obyvatel v roce 1825 se počet obyvatel do roku 1831 zvýšil na 14 985. Takovému nárůstu obyvatelstva přispívalo

[41] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[42] Alberti, Gottlob Traugott. 2010. Z mého života, Vzpomínky na mládí. [překl.] Karel Halla a Olga Krátká. Karlovy Vary : Státní oblastní archiv v Plzni - Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2010. 978-80-904696-1-7

především dobré hospodářské zázemí a spousta pracovních příležitostí v početných továrnách, které se v oblasti nacházely. [43]

Počet obyvatel neustále díky rozvoji textilního průmyslu narůstal. Roku 1870 měla pouze samotná Aš 9 405 obyvatel, v roce 1880 jich bylo již 13 309 a z Aše se tak stalo 10. největší české město.[44] Sčítání obyvatel v tomto roce přineslo i informace o národní příslušnosti a rodném jazyce. Ze všech více než 13 000 obyvatel se žádný nehlásil k českému jazyku. Na počátku nového století, roku 1900, měla Aš již 18 675 obyvatel. O dalších 10 let později se počet obyvatel vyšplhal na 21 880.[45]

Takovýto obrovský nárůst obyvatelstva měl pozitivní důsledky pro stavební řemeslníky. Každým rokem přibýval velký počet domů a Aš se začala zvětšovat nejen počtem obyvatel, ale i plochou. S přívalem nového obyvatelstva se změnilo i jeho náboženské složení. Původní absolutní převaha evangelického vyznání byla během poměrně krátké doby naředěna katolickou vírou. V roce 1890 bylo ve městě již 30% katolického obyvatelstva.[46]

2.8.2 Proměna města a městské požáry

S rozvojem průmyslu kvetlo hojně i stavebnictví. Každým rokem přibývaly alespoň čtyři nové stavby. Postupně vznikaly i celé nové městské čtvrti. Uličky byly úzké a stavení v nich byla hodně nahuštěná. Ke stavbě se používalo především dřevo a kámen. Dřevěné budovy stejně jako v jiných městech lehce podléhaly ničivým požárům a ani Aš nebyla v tomto ohledu výjimkou.

Na počátku 18. století nefungoval v Aši ani jiných městech žádný trvalý hasičský sbor. Ovšem požáry se městu a jeho okolí nijak nevyhýbaly. V dobách Třicetileté války vyhořela tvrz na Mikulášském vrchu (v místě zahrady nynějšího muzea), která již nebyla nikdy obnovena. Poslední zbytky této tvrze zmizely při velkém ohni roku 1696, při kterém shořelo na 124 stavení. Pro tyto případy byly

[43] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[44] Šmrhová, Magdalena. 2011. Ašsko na starých pohlednicích. Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3
[45] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[46] Tamtéž

řemeslníci jako obuvníci, zedníci, krejčí školeni v jakési požární technice. K dispozici jim byla i hasičská stříkačka.[47]

Několik let po požáru, který město postihl 8. března 1781, a který měl pro obec osudné následky, vydává ašský Zedwitzský dědičně panský soud na základě josefínského nařízení 25. 7. 1785 svůj Požární řád (příloha č.8).[48]

Roku 1814 zachvátil město Aš velký ničivý požár. Plamenům padlo za oběť přes 178 domů a na 78 stodol. O veškerý majetek přišlo více než 250 rodin a mnoho bohatých lidí během jediné noci zchudlo. [49]

Na jaře 1815 počala oprava vyhořelé části města. Bylo zakázáno používat při stavbách výhradně dřevo, aby se předešlo další podobné tragédii. Lidé, kteří stavěli nové domy, si dávali záležet zejména na přízemí, kde schraňovali veškeré živobytí, a proto zde stavěli dvojité kamenné zdi. Řemeslnický cech a okolní města pořádala na pomoc vyhořelé Aši sbírky. Sami Ašané se usnesli, že v okolí náměstí nebudou žádná dřevěná stavení a veškeré dřevěné kůlny a stodoly budou umístěny mimo město. Po jejich zbourání bylo místo využito k vybudování nových, prostornějších ulic. Kameny pro stavbu budov byly dolovány z hory Heinberg, na níž byla později postavena rozhledna města Aše.[50]

Prosincové plameny rovněž zasáhly ašskou radnici, která kompletně shořela. Na jaře 1815 začala, stejně jako v případě ostatních budov, její přestavba. Ke stavbě byly použity původní plány architekta Pfeifra. Přízemí i první patro bylo postaveno přesně tak, jak vypadalo před požárem. Byl zachován i stejný počet oken a dveří.[51]

Postupem času požární řád z roku 1785 zastarával, nedostačoval, a i vzhledem k ničivému požáru bylo nutno jej nahradit novým. Obecní zastupitelstvo dne 28. ledna 1851 na svém zasedání přijalo nový požární řád (příloha č. 9). Dále

[47] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[48] Friš. Regionální literatura - muzeum. Knihovna a Muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0747.
[49] Tamtéž
[50] Tamtéž
[51] Tamtéž

bylo rozhodnuto, že tento požární řád bude vytištěn v 800 exemplářích a každému majiteli domu bude přidělen.

2.8.3 Ašské povoznictví

Gottlob Traugott Alberti se též ve vzpomínkách vrací k povoznictví, jako významnému zprostředkovateli obchodu, přepravy osob a pošty ještě před zavedením vlakové dopravy. O jiném způsobu přepravy nejsou v historických pramenech žádné zmínky. Skrz Aš vedla obchodní cesta z českých do německých měst, konkrétně mezi Chebem a Hofem. Trasa, po které povozy cestovaly, vedla přes *„Tržní náměstí (Goethovo náměstí - Markplatz) radniční bránou po Kostelní ulici, po cestě přes Horní Krásnou do Nových Domů a přes Rehau až do Hofu.“*[52]

Vzhledem k velké vytíženosti této trasy se často táhly skrz město dlouhé řady formanských povozů. Povozníci a formani byly oděni do modrých plášťů a buď sedávali přímo na kozlíku, nebo kráčeli vlevo vedle vozu. Na každém z vozů také visela lucerna. Vozy byly různě zdobeny mosaznými kroužky a různými větvičkami a květinami, na které na své cestě povoz natrefil. Nezřídka měl každý povozník s sebou na voze psa, který ho na cestách doprovázel a hlídával náklad. Vozy, které přivezly zboží do Aše, se během dopoledne vyložily a v odpoledních hodinách se zase nakládalo ašské zboží, zejména příze a jiné textilní výrobky. Z továren se toto zboží dováželo na dvoukolových kárkách v bednách. Další den povozy opět vyrážely na cestu. Povozníci byli vítanými hosty v hostincích, jelikož se jednalo o majetné zákazníky – sedláky, pivovarníky, obchodníky.

Poštovní vozy byly nabarveny na žluto. Nepřepravovaly však pouze poštovní zásilky, ale i osoby. Jelikož jezdívaly v pravidelných časech, fungovaly jako někdejší veřejná doprava. V letních měsících, kdy jezdilo mnoho hostů do lázní, standardní poštovní přeprava nestačila, a tak byly vypravovány běžné kočáry jako přípřež. Poštovní vozy byly rozděleny na dvě části. Přední část byla zařízena pro čtyři osoby (dvě po směru a dvě proti směru jízdy). Ten, kdo chtěl využít

[52] Alberti, Gottlob Traugott. 2010. Z mého života, Vzpomínky na mládí. [překl.] Karel Halla a Olga Krátká. Karlovy Vary : Státní oblastní archiv v Plzni - Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2010. 978-80-904696-1-7

poštovní přepravu, musel si zajistit lístek na poštovním úřadu. Trasa vozu vedla z Hofu přes Aš, kde se přepřahalo, do Karlových Varů, kde se zastavovalo na oběd a pak až do Prahy. Z Aše do Vídně trvala cesta tři dny.

Po zavedení vlakové dopravy v roce 1865 z Aše do Prahy a Vídně, začalo povoznictví pomalu upadat, až zaniklo úplně. Nicméně železniční spojení mezi Chebem a Hofem znamenalo další krok v modernizaci a zrychlení v přepravě textilních výrobků, což také přispělo k jeho dalšímu rozkvětu.

2.8.4 Ašské spolky

Obyvatelé města se ve volných chvílích sdružovali v zájmových spolcích nejrůznější povahy.

Prvním Ašským spolkem byl Císařsko-královský privilegovaný sbor ašských ostrostřelců, který byl založen 1. 9. 1801. Slavnostní akce nazvaná *Ašské střílení na ptáka* se pořádala na počátku srpna více než sto let bez přerušení. Spolek byl tak oblíbený a úspěšný, že nechal vystavět honosnou budovu Střelnice. Po rozpadu Rakousko-Uherska a po událostech souvisejících s oběma světovými válkami byla činnost spolku přerušena. Roku 1974 byl spolek znovu založen v nedalekém německém městečku Rehau pod názvem Spolek ašských ptačích střelců (Verein der Ascher Vogelschützen). Spolek se nadále věnoval tradiční „střelbě na ptáka“ každý první srpnový víkend v roce.

Dalšími velmi oblíbenými spolky na Ašsku byly rozličné spolky věnující se tělesnému cvičení. Ve druhé polovině 19. století jich současně fungovalo více než padesát. Tělocvičný spolek, který byl založen v Aši roku 1848, byl nejstarším takovým spolkem v celé Rakousko-Uherské monarchii. V jednom z těchto tělocvičných spolků se ve 20. letech 20. století aktivně angažoval Konrad Henlein. [53]

Na Ašsku byla také velmi oblíbená hudební produkce. Například taneční kapela Ernsta Jägera z Rossbachu (Hranic) byla po celém Ašsku na přelomu století

[53] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=92&L=1

velice oblíbeným orchestrem. V Aši se velmi proslavilo i jméno hudebního skladatele Roberta Schumana, který se zde zamiloval do mladičké talentované pianistky Ernestiny von Zedtwitz. Po kratičké milostné romanci skládá pro Ernetinu milostnou skladbu jménem Karneval, která je vystavěna pouze na čtyřech tónech a to A, S, C, H (Asch). Když však Schmann zjistil, že Ernestina nemá žádné dědictví, zrušil jejich zásnuby. Na počest Roberta Schumanna byla po něm pojmenována ašská hudební škola založena roku 1892. [54]

2.9 Průmysl na Ašsku

Mimo ostatních běžných řemesel vzkvétala na Ašsku také výroba papíru a koželužství. Drsnější podnebné podmínky umožňovaly v zemědělské výrobě především chov dobytka a pěstování lnu. Tyto suroviny (vlna a len) byly stěžejními surovinami pro nejdůležitější řemeslo ašské oblasti, a to plátenictví.[55]

V roce 1846 bylo v ašském výběžku 6 větších průmyslových podniků, z toho 3 přádelny a 3 továrny bavlněného zboží, a mimo to 1 642 mistrů a jiných živnostníků, 1 133 tovaryšů a 5 762 učňů a pomocníků, celkem 8 537 osob. Mezi nimi byli následující mistři a řemeslníci: 27 pekařů, 15 výčepních, 9 sládků, 3 vazači knih, 1 puškař, 9 soustružníků, 13 barvířů, 18 bednářů, 41 řezníků, 2 zahradníci, 16 hostinských, 2 pasíři, 3 rukavičkáři, 2 kloboučníci, 6 kožešníků, 2 kováři mědi, 2 perníkáři, 6 zedníků se 146 tovaryši, 2 nožíři, 39 mlynářů, 4 hřebíkáři, 4 papírníci, 3 kominíci, 3 pilaři, 6 zámečníků, 28 kovářů, 58 krejčích, 69 obuvníků, 5 mýdlařů, 452 punčochářů, 33 truhlářů, 4 soukeníci, 3 hodináři, 10 kolářů, 726 tkalců, 13 koželuhů, 7 tesařů se 70 tovaryši, 3 slévači cínu a 2 cukráři. Mezi obchodníky můžeme počítat 4 privilegované velkoobchodníky, 18 majitelů obchodů se smíšeným zbožím, 4 kramáře a podomní obchodníky a 4 řemeslníky provozující volný obchod. Další obyvatelé byli převážně zaměstnáni v textilních továrnách.[56]

[54] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=122&L=1
[55] Vít, Jaroslav. 2000. *Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15).* Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X.
[56] Krátký, Ing., Jiří. 2011. Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku. Aš : Knihovna a muzeum Aš, 2011

2.9.1 [57]Ašské papírny

Papírny začaly na Ašsku vznikat již v 17. století. Nejstarší doloženou papírnou na Ašsku je papírna v Doubravě (Grünu) založená na počátku Třicetileté války Tobiasem Köppelem. Majitelé museli každoročně panstvu (rodu Zedtwitzů) odvádět 2 000 archů papíru, aby na oplátku byli osvobozeni od všech ostatních panských dávek.

Nicméně největší rozkvět tohoto řemesla přišel až na počátku 19. století. Největší papírny byly v Grünu (Doubravě) a v Neubergu (Podhradí), vyrábělo se tu přes tisíc rolí papíru. Každý týden odsud odjížděly povozy převážející náklad papíru do Lipska, ale i do Hamburku. Papír vyráběný v Podhradí patřil k nejvyhledávanějším v Čechách a mnoho let se v Lipsku tiskly noviny pouze na papír vyrobený právě u nás na Ašsku.

Nejkvalitnější papír vyráběl Jonas Schindler v Neubergu (Podhradí). Pro své syny založil a nechal vystavět v Grünu (Doubravě) textilní továrny. Synové Jonase Schindlera dostali od otce textilní továrny a papírnu dostala věnem Schindlerova dcera, která se vdala za bohatého továrníka Johannese Jägera. Ten se o papírenský průmysl na Ašsku dobře staral a původní továrnu ještě rozšířil.

Kolem roku 1840 začaly ztrácet dech s levnějším, modernějším a rychlejším způsobem výroby papíru, který přišel ze zahraničí a o ručně vyráběný papír byl zájem čím dál tím menší. V průběhu 50. let 19. století zanikla většina papíren v celém Karlovarsku, Loketsku a Chebsku. Některé z nich, stejně jako ašské se částečně začaly specializovat na výrobu erbů.

Přes tuto krizi hrály ašské papírny stále svou významnou roli v papírenském průmyslu převážně za hranicemi v sousedním Německu. Mimo bílého papíru se zde vyráběl i velice kvalitní bledě modrý dopisní papír, který byl velmi pevný a netrhal se.

[57] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935

Po rodině Schindlerů převzal papírnu Schindlerův zeď Steinel, který pokračoval s výrobou dopisního papíru a přidal i výrobu papíru balicího. Po roce 1900 se začala vyrábět také ruční lepenka, která se používala v průmyslu textilním, která se zde vyráběla až do roku 1948. V tomto roce byla papírna znárodněna a začleněna mezi Západočeské papírny n.p. V roce 1952 byla továrna zavřena a s ní skončila i veškerá výroba papíru na Ašsku. (příloha č. 10)

2.9.2 [58]Počátky tkalcovské tradice

Třicetiletá válka Ašsko nijak významně nezasáhla a nepoškodila. Naopak se do této oblasti v době protireformace hojně stěhovalo evangelické obyvatelstvo jako do jediné protestanské bašty království. Tito přistěhovalci velkou měrou přispěli k rapidnímu rozvoji řemesel.

První cechovní řád byl udělen krejčím a ševcům již v roce 1591, ve kterém byly zakotveny zásady řemesla, jako například: *„zákaz vzájemného přebírání zákazníků, dvouletý vandr tovaryšů, základní týdenní mzda atd.“* [59].

V každé selské usedlosti bylo možné najít tkalcovský stav. Výroba plátna přestala být pouze vedlejším produktem zemědělců, ale stala se samostatným řemeslem, kterému se věnovala velká část selského obyvatelstva. Vlastní cechovní řád byl tkalcům udělen roku 1651. Velmi záhy přesahovala plátenická výroba množství nezbytné pouze pro vlastní potřeby a plátno i damašek s jemnými vzory se tak staly obchodním artiklem vyváženým i do vzdálenějších oblastí [60].

Na konci 18. století se začal o slovo hlásit cech pláteníků a tkalců. Zpočátku se na Ašsku vyráběly vzory na šátky, nicméně s množstvím učňů, kteří odcházeli na zkušenou a poté se vraceli zpět na Ašsko, vzory se postupně zdokonalovaly a stávaly se čím dál tím složitějšími. I daleko za hranicemi Ašska se ašští tkalci vyznamenali především svým uměním výšivky. Jejich práce zahrnovala složité a umělecky vyvedené vzory, či celé obrazové výjevy, jako jsou například osoby

[58] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[59] Kuhn, Antonín. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 34, str. 9.
[60] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005

sedící u kávy, 2 muži, kterým od doutníků stoupá tabákový kouř, či ženy s květinovým pugetem.

Roku 1808 se o pozici tkalcovského mistra ucházel saský tkadlec a z Chemnitz si přivezl první stroj na výrobu žakáru. Později podle tohoto prvního stroje postavil mnoho dalších strojů.

Až do poloviny 19. století náležely přádelny, barevny i tkalcovny převážně cechovním mistrům. Největší podíl jejich práce se prodával na jarmarcích konaných třikrát do roka. Tkalci se tam vydávali s žebřiňáky plnými zboží a cesta trvala až 8 dní. Do rozmachu tovární výroby se veškerá práce soustředila do domácností mistrů, kteří využívali některé místnosti v domě pouze pro praktikování řemesla. Nebylo výjimkou, že si sami zaměstnávali tovaryše. Také ženy a děti se podílely na výrobě. Staraly se o špulky, doplňovaly přízi, přinášely přízi od obchodníků, či odnášely polotovary k dalšímu zpracování jiným mistrům, anebo již hotové výrobky přímo zákazníkům.

Cechy na Ašsku byly na poměrně malou oblast opravdu veliké. Roku 1835 se ve Františkových Lázních setkalo 86 vyhlášených mistrů řemesla s císařem Ferdinandem.

Na počátku 19. století patřily továrny na Ašsku k nejvýznamnějším v Čechách. V roce 1810 bylo v Hranicích v chodu až 300 tkalcovských stavů. Hlavním artiklem byly rozmanité dečky, o něž měli zájem odběratelé ve Vídni i V Bělehradě, kde byly dokonce zřízeny sklady se zbožím. Kolem roku 1830 nastal obrat v dámské módě. Namísto dříve oblíbených šátků kolem ramen začaly ženy nosit kabáty, svetry a sáčka. Namísto šátků se na hlavě začaly nosit klobouky. Poptávka po šátcích se stále zmenšovala, až nakonec jejich výroba zanikla.

2.9.3 Ašské přádelny a tkalcovny

Na počátku 19. století v roce 1806 zastavil Napoleon dodávky anglické bavlny do celé Evropy a vznikl veliký nedostatek příze. Christian Kirchhof, ašský občan, zhotovil kolovrat, který okoukal v Plavně od mistra Hausnera. Díky tomuto kolovratu a jeho dalších exemplářích Kirchhof založil ašskou přádelnu a pohádkově

zbohatl. Mluvilo se o tom, že pro svých 5 dětí chtěl každému koupit rytířský hrad. Nicméně po státním bankrotu v roce 1811 přišel o 4/5 svého majetku a o tři roky později při velkém požáru shořely všechny domy, které vlastnil. Zachránila se pouze budova, ve které se příze bělila a bylo v ní uskladněno její velké množství. Bohužel o všechnu přišel, protože byla vlivem žáru kompletně znehodnocena. Vyprávělo se, že byl v budově takový žár, že veškeré stříbrňáky, které měl Kirchhof uloženy v malých soudcích, se pod vlivem obrovského žáru roztavily.[61]

Po Napoleonově pádu se obnovil obchod s Anglickou bavlněnou přízí a po letech zákazu se trh velice rychle přesytil. To znamenalo další nemalé ztráty pro ašskou přádelnu, jejíž výroba musela přejít do útlumu. Naštěstí bylo roku 1820 zavedeno clo, a tak se trh uklidnil a ašská přádelna a s ní související tkalcovna a barevna byly zachráněny a znovu uvedeny do provozu.

Roku 1821 zavedl Andreas Christian Kirchhof výrobu technikou paličkování. Jeho synové Georg a Gustav Kirchhofovi roku 1838 postavili velkou kamennou stavbu a vybavili ji prvními parními stroji. V celém širokém okolí jich bylo pouze 14. Avšak bratři se výstavbou nové továrny a továrnické vily s věžičkami a sloupy dostali do platební neschopnosti a byli nuceni celý majetek přenechat svému bratranci Georgu Huschnerovi, který roku 1842 konečně dokončil, co bratři začali. [62]

Roku 1822 založil Adam Biederman přádelnu v Hazlově. Její provoz zajišťovalo vodní kolo a parní stroje. Tato přádelna vyrobila na 6 624 vřetenech 2 400 liber příze za jediný týden a zaměstnávala 150 lidí. [63]

V roce 1825 byly v přádelně ve Výhledech stroje, na kterých se obsluhovalo až 4 000 vřeten. Tu později provozoval továrník Georg Huschner. [64]

V Hranicích měl roku 1826 továrník Johanes Künzel 2 větší a 4 měnší přádelní stroje s vodním pohonem. Sňatkem s Künzlovou dcerou získal post

[61] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[62] Krátký, Ing., Jiří. 2011. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku.* Aš : Knihovna a muzeum Aš, 2011
[63] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[64] Tamtéž

ředitele v Künzlových přádelnách Karl Schindler, syn továrníka Jonase Schindlera, majitele Neubergské papírny.[65]

V roce 1828 v ašském okrsku fungovalo současně 9 přádelen bavlny – v Aši, Doubravě, Podhradí, Hranicích, Hazlově a ve Výhledech. [66]

Díky velké koncentraci tovární výroby v pohraničí vznikla i spousta černých dílen, jejichž zboží se kvůli clům v hojné míře pašovalo přes hranice. Zmiňuje se o tom Dr. Jahn z Olešnice, který píše o tom, že celé tlupy pašeráků se denně vydávaly do Olešnice s tlumoky plnými cukru a kávy, ale především nití a příze. Poté se v noci vydávaly zase na cestu zpět. Kvůli rozsáhlým mokřadům a neprostupným houštinám měli pašeráci své tajné pašerácké stezky. Často docházelo k potyčkám, nezřídka i krvavým či smrtelným, mezi pašeráckými tlupami a bavorsko-českými celníky. [67]

Kvůli pašování velkého množství zboží byl 2. dubna 1828 vydán dekret královské komory:

1) Žádná továrna ani manufaktura v pohraničí nesmí pracovat bez příslušného povolení
2) Všechny tkalcovny a přádelny s německými nebo anglickými stroji, které barví, bělí, nebo tisknou na tkaninu, musí patřit pod podnikatelskou činnost bez ohledu na velikost továrny
3) Pokud nebudou dodržovány tyto podmínky, které mohou úřady kontrolovat, budou továrny či manufaktury zavřeny[68]

Ašské tkalcovny se mohly pyšnit i prvenstvím, které nemělo v celém Rakousko-Uhersku obdoby. Již roku 1864 zde totiž byla zřízena mechanická tkalcovna.[69]

[65] Krátký, Ing., Jiří. 2011. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku.* Aš : Knihovna a muzeum Aš, 2011
[66] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[67] Tamtéž
[68] Tamtéž
[69]Tamtéž

V roce 1877 se ročně spředlo v ašských přádelnách přes 2 250 metrických centů příze, přesto význam přádelen začal upadat a postupně zanikaly. Zanikaly i v důsledku války Severu proti Jihu ve Spojených státech amerických, jelikož v Evropě nastala další velká bavlnová krize. Přesto na Ašsku práce s bavlněným materiálem vzkvétala. V 90. letech 19. století Hugo Schmelzer rozšířil tkalcovnu v Neubergu (Podhradí). Ta roku 1913 přešla do rukou továrníka Christofa Fischera. On i jeho synové ji postupně modernizovali a rozšířili i o barevnu. [70]

Největší tkalcovskou továrnou byla v polovině 19. století tkalcovna *Geipel a Jäger*, která zaměstnávala přes 3 000 pracujících. Tento počet představoval 55% podíl zaměstnanců všech tkalcoven. Roku 1873 na výstavě ve Vídni obdržela tato tkalcovna čestný diplom a sám císař jmenoval Christiana Geipela rytířem řádu Františka Josefa. [71]

2.9.4 [72]Výroba punčoch

Na Ašsku vzkvétal také obchod s punčochami. Výroba punčoch se na Ašsko dostala ze sousedního Saska, kam svou výrobu přestěhoval Angličan William Lee z Paříže poté, co s ní neuspěl v rodné Anglii. Nejznámějšími výrobci na počátku 18. století byli Johan Toma z Hranic a Jeremias Raab z Aše. Sama císařovna Marie Terezie si nechávala své punčochy dovážet právě z ašské punčochárny.

Osvícenští Habsburští panovníci hojně podporovali tkalce a tkalcovství. I díky nim bylo za vlády Josefa II. jen v Aši na 50 tkalců a 20 punčochářů.

Punčochy se vyráběly nejen bavlněné a vlněné, ale i hedvábné. Kromě punčoch se vyráběly i rukavice, čepice, čepice na spaní a spodní prádlo.

Známý punčochář Georg Unger měl také svou výrobnu v Aši. Tradovalo se o něm, že jeho punčochy jsou tak hebké, že se vejdou do ořechové skořápky. Roku 1821 koupil od Zedtwitzů vyhořelý zámeček. On i jeho synové se významně zasloužili o rozvoj Aše, nejen svou stavební činností. Krámek se svým zbožím

[70] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935
[71] Tamtéž
[72] Tamtéž

provozovali ve Františkových Lázních, Karlových Varech, dokonce i v Praze. V té době si jeho šikovnosti všiml i Johan Wolfgang Geothe, který si u něj pořizoval veškeré punčochářské zboží.

Mladý výrobce punčoch Friedrich Wunderlich byl v Praze vyznamenán bronzovou medailí. Na výstavě ve Vídni roku 1839 hovořil se svými kolegy o tom, že pro něj pracuje 450 lidí na 160 stavech. Ročně produkoval 10 – 11 tisíc párů punčoch, rukavic, čepic a spodniček, které také představoval na zmíněných výstavách v černém, šedém i barevném provedení. Díky tomu se mu otevřely trhy i v Itálii. Zvýšil se prodej jeho výrobků a mohl tak snížit jejich cenu.

Rukavičkáři, punčocháři, tkalci a výšivkáři z Aše obchodovali se svým zbožím po celé Rakousko-Uherské monarchii a v Itálii.

Na přelomu století byla v Aši zavedena výroba krajek a firma pod názvem *Ašská továrna na tyl a krajky a.s*. se stala nejvýznamnější továrnou na tyto luxusní textilie v celém Rakousko-Uhersku.

2.9.5 [73]Barevny

Již od konce 17. století jsou na Ašsku provozovány vedle přádelen a tkalcoven také barevny, které jdou se zmíněnou textilní výrobou ruku v ruce. První barvíři barvili tkaniny pomocí indiga na modrou a černou barvu.

V roce 1760 již ašští barvíři ovládali techniku uměleckého barvení, a to hlavně na hedvábí.

Kromě mistrů a tovaryšů byli v barvírnách zaměstnáni i dělníci, kteří připravovali formy se vzory, které se následně na látky tiskly.

Takovýchto barvíren bylo na Ašsku poměrně velké množství. Nakonec měla každá textilní továrna k sobě přidruženou i svou vlastní barvírnu. Továrník Karl Adler se stal roku 1883 majitelem největší barevny a roku 1914 založil společnost s názvem *Spojené ašské barevny*.

[73] Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935

2.10 Aš na počátku 20. století

Roku 1850 nastala reorganizace státní správy. Se zánikem vlády vrchnosti nově vznikly politické okresy, jedním z nichž se stal i okres Aš, pod který patřil celý ašský výběžek včetně původního Hazlovského panství. 2. srpna 1872 se z výnosu císaře Františka Josefa I. povýšila Aš z původního městysu na město.[74]

Vzhledem k neustálému nárůstu obyvatel, začala být kapacita místního špitálu kriticky nedostatečná. Navíc fungoval spíše jako léčebna dlouhodobě nemocných. Již v roce 1870 započala výstavba nové nemocnice, která byla slavnostně otevřena v roce 1873. Této nemocnici byl v roce 1907 zakoupen rentgen díky panu Gustavu Geipelovi, jakožto prvnímu venkovskému zařízení v Čechách.

Vysoké finanční příjmy plynoucí z kvetoucího textilního průmyslu umožnily městu zvyšovat kulturní a občanskou vybavenost města, stejně tak jako jeho modernizaci. Již v roce 1864 se vybudovala plynárna a 1890 byl dokončen městský vodovod. Od roku 1883 fungovaly městské lázně. V roce 1898 se dokončila elektrárna a od roku 1907 byl ašský potok, doposud protékající ulicemi města a zakrytý pouze pomocí kamenných desek, sveden do kanalizačního potrubí. Roku 1899 se zahájil provoz městských jatek.[75] Ve městě se nacházelo hejtmanství, okresní zastupitelství a okresní soud, hlavní celní úřad, okresní četnická stanice, sídlo superintendanta, finanční komisařství, sídlo kostela a fary evangelického vyznání a katolického kostela a fary. Dále zde byla všeobecná výpomocná pokladna, telegraf, telefon, pošta, stanice rakouské místní a bavorské dráhy (Cheb-Aš-Hranice), 2 lékárny, 2 pivovary, 3 mlýny, slévárna, továrna na ocet a mýdlo a továrna na stroje. [76]

Roku 1892 byla ukončena sbírka na výstavbu kamenné vyhlídkové věže, která se slavnostně otevřela roku 1904. Tato rozhledna je umístěna na vrchu Háj, který se používal pro těžbu kamene. Továrník Unger se zasloužil o jeho zalesnění,

[74] Od městyse k městu. Deutsch-Tschechische QR-KulTour. [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=91&L=1
[75] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. Aš v zrcadle času. Aš : Městský úřad Aš, 2005
[76] Šmrhová, Magdalena. 2011. Ašsko na starých pohlednicích. Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3

aby mohl vrch sloužit ašským obyvatelům k odpočinku a procházkám. Již v roce 1884 byl pod vrcholem postaven ubytovací hostinec, o jehož výstavbu se zasadila ašská sekce Alpského spolku. Rozhledna byla postavena na samém vrcholu vrchu Háj, pouhých pár metrů od hostince.

Roku 1914, těsně před vypuknutím 1. světové války bylo v Aši v provozu **15 velkých tkalcoven** *(Chr. Geipel & Syn (1850), J. C. Klaubert & Synov (1863), A. Kirchhoffovi nástupci (1865), Ed. Geipel (1869) C. Weigandt & Co (1870) M. Glaessel (1871), Schmidtova vdova (1880), Otto Hannemann (1908)*, **19 velkých pletáren** *(Synové Christ. Fischera (1795), Christian Wagner (1860), Christian Geipel & Klaus (1890), Christian Ludwig (1912), Ernst Müller (1914)*, **4 továrny na výrobu rukavic** *(Heller & Askonas (1911), Wilhelm Hering (1912)* a **11 velkých barvíren**, z nichž 5 největších vytvořilo Spojené ašské barvírny A.G. v roce 1914 *(Georg Jäger (1852), Christian Kirchhoff (1857), Carl Adler (1858) C. F. Jaeger (1862) a Carl Künzel (1871)*.[77] (příloha č. 11)

Významnou osobností, která je neodmyslitelně spjata s přelomem 19. a 20. století v Aši, je Gustav Geipel, syn továrníka Christiana Geipela (tkalcovský podnik Geipel & Jager). Jakožto dědic velikého jmění plynoucího z největší ašské továrny, disponoval velkým finančním obnosem, který ovšem investoval do rozvoje města a městské vybavenosti, ku prospěchu všech občanů města.

Díky němu byly vydlážděny všechny městské ulice a náměstí a v celém městě byla zavedena kanalizace. Přesvědčil ostatní továrníky, aby u každé ze svých továren nechali zřídit park. Zasadil se o založení ašského gymnázia, na jehož výstavbu sám věnoval pozemek i s přilehlým hřištěm a zahradami. Vzhledem ke svému zájmu o hudbu nejenže podporoval mužský pěvecký sbor, ale především věnoval evangelickému kostelu Nejsvětější trojice varhany se třemi manuály a 4 318 píšťalami, které svou velikostí konkurovaly pouze dvěma dalším v celé Evropě a financoval koupi vzácného Steinwayova křídla. Mimo mnohé další se založil o projekt na podporu chudých školáků a potřebných tkalců, ve zdravotnictví

[77] Šmrhová, Magdalena. 2011. Ašsko na starých pohlednicích. Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3

financoval nákup očkovacích léků, bojoval proti tuberkulóze a ašské nemocnici pořídil první rentgenový přístroj. [78]

Po své smrti v roce 1914 ve své závěti odkázal městu rozsáhlé pozemky, parky i lesní plochy, 200 000 zlatých na výstavbu plicního sanatoria a stejně velký finanční obnos na výstavbu domů pro nemocné a staré tkalce, a konečně 6 milionů zlatých na dostavbu ulic a pokrytí městských dluhů.

Díky němu a všem jeho dobročinným skutkům patřila Aš se svými krásnými parky a nevídanou čistotou mezi přední města v celém Rakousko-Uhersku.[79]

Jako poděkování za obrovské zásluhy o rozvoj města byl v den výročí Geipelovy smrti v roce 1924 odhalen pomník na Okružní ulici s Gustavovým reliéfem a nápisem „*Miluji svou vlast"*, což byla jeho vlastní slova z jedné valné hromady. [80] (příloha č. 12)

2.10.1 Školy a školství na Ašsku

O velkém významu a velikosti města svědčí také množství školských zařízení, které se v Aši nacházely. Na počátku 20. století se přímo v městě Aši nacházely tyto školy: *Rathausschule* (Radniční škola z roku 1853 postavená v blízkosti evangelického kostela), *Angerschule* (dívčí měšťanská škola a chlapecká a dívčí obecná škola postavená roku 1878), *Steinchule* (dnes „Kamenná škola", obecná a měšťanská škola pro chlapce a dívky z roku 1890) , *Bergschule* (dnes „Hlávkova škola" z roku 1910, chlapecká a dívčí obecná škola a chlapecká měšťanská škola), *Niklasschule* (Česká obecná škola), *Gymnázium císaře Františka Josefa* (v roce 1908 bylo humanistické státní gymnázium otevřeno v budově Radniční školy, v roce 1912 bylo přestěhováno do vlastní budovy, do roku 1920 neslo název „K.K. Kaiser Franz Josef – Jubiläums – Staatsgymnasium", od roku 1920 se z humanitního změnilo na reálně gymnázium – „Staatsrealgymnasium"), *Odborná škola pro tkalce a pletaře* (otevřena v roce 1893 s možností studia

[78] Mgr. Kočišová, Jana. 2017. *Gustav Geipel. Pašáci - Úspěšné osobnosti Ašska*. [Online] 2017. http://asaci.cz/gustav_geipel.
[79] Šmrhová, Magdalena. 2011. Ašsko na starých pohlednicích. Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3
[80] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. *Aš v zrcadle času*. Aš : Městský úřad Aš, 2005.

„Dvouleté odborné školy“ nebo „Jednoleté pokračovací školy“), *Čtyřletá vyšší odborná škola pro tkalce a pletaře* z roku 1903 a ze stejného roku pocházející *Dvouletá a tříletá škola pro obchodníky.*[81]

2.11 První světová válka

28. 6. 1914 byla krásná slunná neděle a v Aši právě začínaly ostrostřelecké slavnosti. Po celém městě stály stánky a kolotoče. Odpoledne vak vše utichlo díky zprávě o zastřelení následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este se svou chotí Marií Chotkovou v Bosenském Sarajevu. Slavnosti, které měly trvat 8 dní, skončily. V Ašském speciálním vydání novin bylo hlavním titulkem „*ultimátum Srbku“.* V tom dalším největší nadpis hlásal *„Válka“*.[82]

Když z Aše odjížděli muži povolaní do zbraně, vládl všude optimismus. Nádraží bylo vyzdobeno, vlály prapory a všude byla spousta květin. Hlavním heslem všech odjíždějících bylo „*do Vánoc budeme doma“.* Muži z Aše bojovali na frontách v Italských Dolomitech a v Haliči. V Haliči bojovali muži v 73. pěším pluku a ve 22 praporu polních myslivců.[83]

Veškeré zprávy, které přišly z fronty, se hlásily na Schillerově náměstí. Každé i malé vítězství se oslavovalo, v případě těch větších se dokonce rozezvonily i kostelní zvony. 1. 9. 1914 přišla zpráva o prvním mrtvém vojákovi z Aše a následně mu město uspořádalo pohřeb.[84] Občané města byli odhodláni pomáhat, a proto vytvořili v prostorách škol lazarety, do kterých se přiváželi ranění vojáci vlaky.

V průběhu války bylo uspořádáno několik dobročinných akcí. Ašané přispívali na vybavení lazaretů z vlastních zdrojů (přebytečné postele, umyvadla, přikrývky,…). Byly organizovány sbírky zimního oblečení pro vojáky na frontě. Sbírka na válečné vdovy a sirotky organizovaná městem měla podobu hřebíků,

[81] Šmrhová, Magdalena. 2011. Ašsko na starých pohlednicích. Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3
[82] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[83] Kronika města Aše 1895 - 1942. Aš
[84] Tamtéž

které by si každý zakoupil a zatloukl do štítu rytíře Wehrmanna. Každý občan byl tak sociálním nátlakem donucen zakoupit si hřebík a zatlouci ho do štítu.[85] (příloha č. 13)

Již v srpnu se město Aš i Hranice dostalo do bližšího kontaktu s válkou a jejími následky. Města byla zaplavena ruskými a židovskými utečenci, kteří byli ubytováni po všech hotelech, hostincích i všemožných domácnostech. Přesto tito lidé byli ze začátku pro místní jakousi senzací. Textilní město bylo uneseno jejich „módou" – k vidění byly kaftany, župany, paruky i nezvykle velké klobouky. Ašští obyvatelé se také shromažďovali, aby mohli pozorovat židy, jak se o sabatu modlí pod širým nebem.[86]

2.11.1 Dr. Edvard Beneš

S obdobím počátku první světová války je neodmyslitelně spjat Dr. Edvard Beneš, pozdější prezident Československé republiky.

Tehdy byl členem *Maffie*, českého vlasteneckého spolku, který byl pro své snahy osamostatnit Čechy od Rakousko-Uherska, považován za vlastizrádnou organizaci a na její členy byl vydán zatykač. Dr. Beneš se rozhodl utéci do Švýcarské Ženevy za T. G. Masarykem. Pro přechod hranice si vybral právě Aš.

V srpnu roku 1915 se v ašském hotelu Lev Dr. Beneš sešel se svým dlouholetým přítelem ze studií, Dr. Amerlingem, který pracoval jako lékař v lazaretu a současně byl i důstojníkem rakouské armády, díky čemuž měl propustku do přeshraničního Německa, kterou využíval ve chvílích, kdy měl chuť na bavorské pivo.

Ve středu 1. září 1915 vyšel Dr. Amerling v důstojnické uniformě z lazaretu, který se nacházel v současné ZŠ Okružní v Aši, a vydal se mezi zahrádkami směrem do Německa stejnou cestou, kterou obvykle chodíval. Asi 100 m za ním šel Dr. Beneš. Byli domluveni na signálu v případě, že by potkali policejní hlídku, vpředu jdoucí Dr. Amerling by otevřel za zády knihu a Dr. Beneš by se urychleně ukryl v

[85] Kronika města Aše 1895 - 1942. Aš
[86] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977

lese. Takto společně prošli až ke státní hranici k hraničnímu kameni č. 131 (dnes 17/15), odkud dále pokračovali až k železniční stanici v Schönwaldu, vzdálené asi 6 km. Již na německém území potkal Dr. Amerling policistu. Po vzájemném vojenském pozdravu se Dr. Amerling ptal po nejbližší hospodě. Německý policista se rozhodl doprovodit ho. Dr. Amerling odlákal policistu pryč, aby se mohl Dr. Beneš bezpečně ukrýt. Když se Amerling vrátil zpět, Beneše už nenašel. Hledal ho na nádraží v Schönwaldu, ale zjistil, že vlak už odjel. Vrátil se domů a po nějakém čase dostal lístek, který potvrzoval, že se Dr. Beneš v pořádku dostal do Ženevy, kde se setkal s Tomášem Garykem Masarykem.[87]

Místo svého přechodu za hranice navštívil Dr. Beneš i se svou chotí Hanou 1. srpna 1922. 1. 9. 1935 se zde konalo shromáždění česky mluvícího obyvatelstva a vzpomínková akce na 20 let starou událost. O dalších 10 let později roku 1945 byla v hotelu Lev slavnostně odhalena bronzová deska upomínající Dr. Beneše za účasti samotného Dr. Amerlinga.[88]

Roku 1947 byl postaven 1. český památník s názvem *Benešův palouček,* který byl postaven přímo u hraničního patníku, kolem kterého Dr. Beneš procházel. (příloha č. 14)

2.11.2 Důsledky 1. světové války

První světová válka měla na Ašsku, stejně jako kdekoli jinde, za následek velký úbytek obyvatelstva. Z důvodu nedostatku potravin se cca 6 000 obyvatel vystěhovalo za hranice do Německa. I přes snahu získat státní vojenské zakázky bylo v období války nedostatek práce pro ženy v textilkách a muži odešli na frontu. Továrny byly v provozu pouze ve středu, ve čtvrtek a v pátek. Kvůli nedostatku zaměstnání vytvořilo město pomocné práce (stavbu kanalizace, dláždění cest), které platilo z odkazu Gustava Geipela. Zemědělskou půdu neměl kdo obdělávat, a tak

[87] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[88] Vrbický, Zdeněk. 1995. Benešův palouček u Aše : 1948 :Obnovené vydání u příležitosti znovuodhalení pomníku 1. září 1995. Aš : autor neznámý, 1995

nastalo období bídy, hladu a mnohých nemocí. Za celou dobu trvání války bylo z Ašska povoláno necelých 5 000 mužů. [89]

2.12 1918 - 1938

23. 10. 1918 ještě před vznikem Československého státu se snažil vídeňský parlament začlenit ta území z Čech, Moravy i Slezska, kde se mluvilo převážně německy, do nově vznikající republiky Německé Rakousko. I přes apel zástupců těchto německy mluvících území nebylo požadavku vyhověno a 28. 10. 1918 vznikla Československá republika, do které patřila i všechna pohraniční německy mluvící území, včetně Ašska. Tím bylo rozhodnuto o osudu více jak 3,5 milionů německy mluvících lidí. Mnoho z nich vyšlo do ulic demonstrovat proti tomuto rozhodnutí. Na potlačení této rebelie byla vyslána armáda, která proti demonstrantům použila i zbraně. Během těchto demonstrací padlo 54 osob a 107 bylo těžce raněno.[90]

Již v průběhu války začaly vznikat samosprávy vedené především vracejícími se vojáky z front. Rabování a plundrování města bylo téměř na denním pořádku a místní policisté byli proti nim bezmocní.

22. 12. 1918 přijel do Aše vlak plný českých vojáků. Ašská radnice dostala oznámení o obsazení Aše a všichni místní byli vojáky odzbrojeni. Od této chvíle zajišťovala pořádek a politickou moc ve městě ašská vojenská rada, která čítala 170 demobilizovaných vojáků. Městská rada byla naprosto bezbranná a neměla žádné možnosti, jak své občany bránit. Zanedlouho po tomto aktu se vyjádřil prezident Masaryk pro francouzské noviny o tom, že je potřeba, aby se německá území v Československu odgermanizovala.[91]

Přestože pohraniční území s německým obyvatelstvem patřila k Československu a byla obsazena českou armádou, snažila se na sebe upozorňovat a tuto situaci změnit tak, aby se mohla připojit k Výmarské republice. 21. 1. 1919

[89] Kronika města Aše 1895 - 1942. Aš
[90] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[91] Tamtéž

zasedala v Aši městská rada, která vznesla požadavek, aby mohlo Ašsko zůstat samostatné tak, jak tomu bylo posledních 600 let a aby se mohlo formálně připojit k Výmarské republice. K nevoli většiny obyvatel území byl tento požadavek zamítnut. Sudetští Němci si odmítali připustit, nebo ani neměli tušení o tom, že území Ašska bylo sice samosprávním územím patřícím rodu Zedtwitzů, nicméně bylo zároveň formálně nedílnou součástí Českých zemí. Nepřipouštěli si ani fakt, že Německá říše nebyla v předešlé válce vítězem, a proto by měli respektovat rozhodnutí těch, kteří je v ní porazili. [92]

Mezi německým obyvatelstvem a nově příchozími Čechy panovala otevřená nenávist. Německé obyvatelstvo bylo často zatýkáno, především jejich předáci a mluvčí, kteří podněcovali protičeské podniky. V reakci na nastalou situaci začal vznikat tajný německý odboj. Tisky se plakáty, demonstrovalo se, vznikaly písně, kterými vyjadřovali svůj statut. Ovšem tento odboj byl malý na to, aby mohl předstoupit před světovou radu a změnit její rozhodnutí ve svůj prospěch.[93]

Ašsko bylo ze všech německých území v Čechách nejvíce vzdálené českému obyvatelstvu, řeči i vládě. Vzhledem ke své poloze je téměř kolem dokola obklopeno německým územím až na úzký pruh na jihovýchodě, kterým je připojeno k Chebsku. Mluvilo se zde téměř výhradně německy, nebyli zde žádní čeští vyšší úředníci, i továrny zůstaly v rukou Němců. Jediné četnictvo bylo složenou pouze z Čechů.

Během Versailleské konference v roce 1919, kde se rokovalo o poválečném uspořádání Evropy, se rozhodovalo i o osudu Ašska a Chebska. Američan Allan W. Dules navrhoval, aby Ašsko, Chebsko a Rumburský výběžek zůstaly pod německým státem. 13. 3. se již mluvilo pouze o tom, že Ašsko zůstane německé. 15. 4. 1919 vystoupil britský velvyslanec Balfour s uspořádáním evropských hranic. O česko-německé hranici se vůbec nejednalo. Konečné zpečetění snah o připojení Ašska k Německé říši přišlo s výsledkem Sain-Germainské smlouvy 10.

[92] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[93] Tamtéž

září 1919. I přes apel Rakousko-německé delegace Ašsko zůstalo součástí Československa.[94]

2.12.1 Česko – německé neshody

Po pádu Rakousku-Uherska docházelo na území Československa k demolicím pomníků habsburských monarchů, jako výraz nově nabyté a vytoužené svobody. V bývalém Rakouskou-Uhersku se postavilo mnoho pomníků, především Josefa II., osvícenského panovníka. Jeden takový stával i v Aši v zahradě školy. (příloha č. 15)

18. 11. 1920 se po Aši roznesla zpráva o tom, že čeští vojáci chtějí zničit tento pomník. Přestože pomník nebyl ničím výjimečný a doposud ani důležitý, z ničeho nic se stal středem zájmu celého města. Stal se symbolem německé identity města. Zničením pomníku by vyvrcholilo pokoření německého obyvatelstva.

V noci opravdu došlo k demolici tohoto pomníku. Bronzová socha byla stržena ze svého podstavce. Němečtí obyvatelé vyšli před půlnocí do ulic, spustili hasičskou sirénu, rozezvonili kostelní zvony, a nakonec se střetli s ozbrojenými vojáky. Jako ventil své bezmoci začali strhávat všechny české nápisy na obchodech a úřadech. Davy lidí pochodovaly ulicemi. Ještě před rozedněním se podařilo německému obyvatelstvu postavit sochu na své původní místo a přes prsa jí přehodili černo-zlato-červenou šerpu. Výsledkem této noci byli tři mrtví Němci a dvacet šest raněných. Proběhlo mohutné zatýkání a laxní vyšetřování události. Následující neděli proběhl pohřeb zabitých obětí na evangelickém hřbitově, kterého se zúčastnilo na tisíc lidí.[95]

2.12.2 [96]Hospodářství ve 20. letech

Hospodářství v Československu nepřálo německé menšině. Po zemědělské reformě přišli němečtí majitelé o 840 000 ha půdy ve prospěch drobných českých rolníků, kteří se přistěhovali na tato německy mluvící území.

[94] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[95] Tamtéž
[96] Tamtéž

Textilní průmysl, který před válkou pokrýval 80% Rakousko-Uherského trhu a dalších přeshraničních odbytišť a zásoboval 53 milionů zákazníků, se najednou musel spokojit pouze s malým 13 milionovým československým trhem. Pro Ašsko tato změna znamenala nástup obrovské nezaměstnanosti. Přesto neustaly snahy o oživení výroby, která se nakonec povedla lépe než v ostatních českých německy mluvících regionech.

Měnová inflace měla v porovnání se sousední německou říši lehčí průběh. Mladí Ašané se vydávali do sousedních německých měst, někteří až do Lipska, s českou dvacetikorunou a vraceli se zpět s batohy plnými knih. 25. 2. 1919 proběhla měnová reforma a vznikla československá koruna jakožto oficiální měna Československé republiky. Než došlo k vytištění nových bankovek, používaly se bankovky původní, ovšem úředně se na ně nalepila hodnota nová a opatřila se razítkem. Tento postup vedl k obrovské vlně falšování, a proto se na 12 dní hermeticky uzavřely hranice s Bavorskem a Saskem.

Pád na newyorské burze 4. 10. 1929 a následná celosvětová krize se nevyhnutelně podepsal i na ašských textilkách. Nastal rapidní pokles jak nabídek, tak i platů zaměstnanců. Opět začala stoupat nezaměstnanost. V roce 1933 bylo ve 14 milionovém Československu 914 000 nezaměstnaných, z toho bylo ¾ Sudetských Němců.

Roku 1934 založil německý spolek organizaci s názvem Sudetoněmecká svépomoc. Organizace pořádala veřejné sbírky, prodeje domácích výrobků v ulicích apod. Na Ašsku byly sbírky velice populární. Ašští úředníci i továrníci přispívali spolku nemalými částkami. V ašských novinách se dokonce avizovaly dny, ve kterých budou sbírky probíhat, což způsobovalo organizaci velké problémy, jelikož sbírky nebyly oficiálně povoleny. Čím větší obtíže se sbírkami byly, tím větší byla ochota sudetských Němců se zapojit a stmelit se dohromady. Částky, které se podařily spolku vybrat, byly enormní. Ještě před oficiálním povolení sbírek v roce 1936 se jen v Aši vybralo 155 000 korun. Poté, co byly sbírky povoleny ministerstvem vnitra, vybralo se v Sudetech od 15. 12. 1936 do 13. 3. 1937 přes 15,5 milionu korun, z toho pouze v Aši přes 6 milionů korun.

2.12.3 Sudetoněmecká strana

Konflikty mezi Čechy a Sudetskými Němci neustávaly a vzájemná nevraživost a nenávist se nijak nemírnily. Hranický evangelický farář byl dokonce obviněn z toho, že jeho Velikonoční mše byla zaměřena proti Čechům. V Ašských novinách vyšlo oznámení, že se bude v pohraniční hospůdce pořádat volební schůze pro Němce žijící v Aši a okolí. Zanedlouho poté se v Aši konala razie, při které bylo zatčeno 45 lidí a odvezeno do plzeňské věznice, protože se jakožto čeští občané nemají takovýchto akcí vůbec účastnit. Nakonec byly zabaveny Ašské noviny a omezila se svoboda slova. V případě, že by se noviny dále tiskly, musely nejprve projít přísnou cenzurou. To, co cenzurou neprošlo, bylo v textu patrné jako bílé místo, které občas zabíralo i půl strany. V listopadu roku 1933 byly Ašské noviny úplně zrušeny. [97]

30. 11. 1933 v sudetoněmeckých novinách představil ašský učitel tělocviku a vedoucí představitel tělocvičného spolku *Deutscher Turnverband* Konrád Henlein (příloha č. 16) svou novou politickou stranu – Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu. Henleinova strana začala být velice rychle velmi populární mezi Sudetskými Němci a již v roce 1935 pod názvem Sudetoněmecká strana (SdP) vyhrála volby a stala se tak nejmocnější politickou stranou Československa.

23. – 24. 4. 1938 se v Karlových Varech konal sněm SdP, na kterém předseda SdP Konrád Henlein přednesl 8 požadavků, později známých jako *Karlovarské požadavky*, které předložil Československé vládě a požadoval jejich přijetí. (příloha č. 17)

5. května 1938 se v Aši konal předvolební průvod, kterého se zúčastnilo přes 20 000 Sudetských Němců z celého Chebska a provolávali hesla „Sieg Heil“.[98] V předvečer voleb 22. května 1938 došlo k zastřelení 2 německých občanů českými četníky. Na chebském náměstí se konal smuteční obřad a u každé z rakví ležel

[97] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977
[98] Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005**.** *Aš v zrcadle času.* Aš : Městský úřad Aš, 2005

věnec podepsaný Adolfem Hitlerem. Ve volbách opět zvítězila SdP s ještě větší podporou než v roce 1935.[99]

Situaci v Sudetech začaly monitorovat i evropské mocnosti. Velká Británie vyslala 3. srpna 1938 do Sudet svou delegaci pod vedením lorda Waltera Runcimana, která měla prozkoumat a diagnostikovat soužití Sudetských Němců a Čechů a případně zprostředkovat jednání mezi vládou a sudetským obyvatelstvem. Závěry, ke kterým Runcimanova delegace dospěla, byly silně proněmecké a doporučovala české vládě, aby její plán na řešení situace vycházel z dubnových 8 Karlovarských požadavků.

12. září 1938 přednesl Adolf Hitler svůj plamenný projev *„Großdeutschland“* (příloha č. 18) na norimberském náměstí, ve kterém ostře napadal československou politiku a vyzdvihoval utlačování sudetoněmeckého obyvatelstva. Tento projev byl přenášen rádiem a mohl se tak dostat ke každému. Po skončení projevu vyšli Sudetští Němci do ulic, tvořily se dlouhé průvody, které sborově zpívaly známé německé písně (Deutschland, über alles).

Již 13. září požaduje Sudetoněmecká strana předání exekutivy v Sudetech do rukou SdP. Požadavky SdP se začaly stupňovat a již druhý den požaduje odchod české policie ze Sudet. Malá redakce Ašských novin se z ničeho nic stala středem mezinárodní žurnalistiky.

15. září zveřejnil Konrad Henlein svou proklamaci *„Wir wollen heim ins Reich“* (příloha č. 19), která není určena pouze Sudetským Němcům, ale hlavně celému světu, ve které veřejně vyzývá Sudetské Němce k akci.

20. září přišla výzva ke vstupu Frikorps na území Sudet, ke kterému dal rozkaz sám Adolf Hitler. Zároveň dal povel k vytvoření vlastní Sudetoněmecké frakce Freikorps, jejím velitelem ustanovil Konrada Henleina. Večerní rádiový přenos oznámil, že Velká Británie, Francie a ani Rusko Čechy nejspíše nepodpoří, a tudíž dojde k připojení Sudet k Německé říši. Po setmění dostala ašská špeditérká služba a poštovní úředníci rozkaz naložit peníze, úřední doklady a potraviny na

[99] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977

nákladní vozy a urychleně vše převézt do vnitrozemí. K tomu již ovšem nedošlo. Ve 21 hodin se v rozhlase začaly hlásit podmínky kapitulace, rozezněly se všechny ašské sirény a rozezvonily se kostelní zvony. Příslušníci SdP a Freikorps obsadili policejní stanice a odzbrojili české vojáky. Odzbrojené české vojáky a četníky převezli autobusy za hranice do Německa.

2.12.4 Svobodný stát Aš

Po odzbrojení veškerých českých ozbrojených složek na Ašsku převzala vedení nad územím SdP. Odtržení od Českého státu vzali místní němečtí aktivisté do vlastních rukou a odmítli již dále čekat na oficiální vývoj situace. V noci z 20. na 21. září 1938, devět dní před podepsáním Mnichovského diktátu a všemi mocnostmi schváleným odtržením Sudet od Československa, byl vyhlášen *Svobodný stát Aš*.

Oblast celého Ašského výběžku byla odříznuta od zbytku Sudet i Československa vojenskými uzávěry a zátarasy. Sudetoněmecké Freikorps pod velením Konráda Henleina s podporou jednotek SS vytvořily záchytnou linii dlouho 18 kilometrů, která ležela těsně za obcemi Vojtanov, Hazlov a Libá. Cesty směrem na Cheb byly uzavřeny. Na území Svobodného státu nesměla vstoupit žádná česká noha. Pohyb osob byl možný pouze na německou stranu do Bavorska či do Saska. Území Ašského výběžku bylo neprodyšně uzavřeno a odříznuto od zbytku Československé republiky.

Přestože byla 23. září vyhlášena všeobecná mobilizace na celém území Československé republiky, Svobodného státu Aš se z rozhodnutí současné ašské vlády netýkala. V novinách vyšel tučně vytištěný článek, který označoval za zrádce ty osoby, které by uposlechly československý rozkaz k mobilizaci.

Éra Svobodného státu Aš trvala 12 dní. Jeho existence byla ukončena až 3. října 1938 příchodem samotného Adolfa Hitlera se svou armádou, který poprvé vstoupil na Sudetoněmecké i bývalé Československé území mezi obcí Wildenou (dnešní součást města Selb) a Aší. Území Sudet již 3 dny náleželo Německé říši. Hitlerův příchod byl vítán s bouřlivým nadšením a tímto aktem bylo symbolicky

završeno „osvobozování“ Sudet. Nacistická propaganda tuto událost popsala do Německých novin (příloha č. 20).

Přestože Svobodný stát Aš neměl dlouhého trvání, vůdčí samospráva stihla být velice aktivní a produktivní a až nevídaně suverénní. Ve Svobodném státě Aš bylo vydáno speciální razítko, kterým se přetiskovaly československé poštovní známky (příloha č. 21) a byl také stanoven vlastní právní řád.

2.13 [100]Druhá světová válka

Poslední sčítání obyvatelstva před vypuknutím druhé světové války proběhlo 17. května 1939. V celém ašském okrese žilo 44 690 obyvatel. [101] Další sčítání proběhlo po válce a prokázalo více než 50% pokles počtu obyvatelstva.

Aš měla vzhledem k umístění válečných front výhodnou polohu, jelikož byla od veškerého válečného dění dostatečně vzdálená natolik, že život ve městě pokračoval poklidně bez větších zásahů a pocitu ohrožení.

V každém domě bylo puštěno rádio, odkud se lidé dozvídali zprávy z front. Bylo ovšem zakázáno a přísně trestáno poslouchat cizí (nepřátelské) rozhlasové vysílání. Hned 4. 9. přišla zpráva o prvním padlém vojákovi původem z Aše.

Byl opět nastolen lístkový potravinový systém. Mnoho komodit bylo pouze na příděl – mýdlo, uhlí, papír,… Pro nedostatek papíru lidé často používali již použité a proděravělé papírové sáčky od potravin. Od 12. 9. 1939 byly zavedeny válečné příplatky na pivo a tabák.

V průběhu války bylo postaveno po celém městě 9 protiletadlových krytů pro případ leteckých náletů. Pravidelně se konala cvičení, tak, aby každý věděl, jak se zachovat při reálné hrozbě nebezpečí. Při těchto cvičeních se zapojovaly také hasičské a zdravotnické sbory, mnoho dobrovolníků pro pomocné práce a pořádaly se zdravotnické kurzy pro laickou veřejnost. Tyto kryty nebyly nikdy využity a nikdy Aši nehrozilo žádné reálně nebezpečí.

[100] Kronika města Aše 1895 - 1942. Aš : autor neznámý.
[101] Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977

Pouze jedenkrát bylo město „bombardováno“. V sobotu 17. srpna roku 1940 se ztratil anglický bombardér na své cestě do Bavorska. Létal velmi nízko nad střechami domů, a tak si obyvatelé Aše mysleli, že se jedná o německý letoun a nevěnovali stroji velkou pozornost. Nakonec bombardér vypustil na město 8 bomb a odletěl pryč. Některé bomby zasáhly koleje u Hlavního nádraží, jedna dopadla na dům č. 81 na Chebské ulici a téměř ho rozpůlila. Další bomba trefila katolický dům v Dukelské ulici, který stojí v těsné blízkosti továrny, která namísto dosavadní textilní výroby změnila orientaci na válečný průmysl. Dodnes po tomto domě zbyly pouze schody. Další bomby dopadly na pole.

Jedna z bomb nevybuchla, přestože byla odjištěná. Dalšího dne se sjelo do Aše několik vysoce postavených nacistických předáků, včetně Konráda Henleina a Dr. Sebekovskyho (předáka pro Karlovarský okres), aby tuto událost vyšetřili a nevybuchlou bombu prozkoumali. Ta nakonec v odpoledních hodinách vybuchla sama od sebe a vysklila okna nejblíže stojících budov.

Jednalo se o první bombový nálet na území Sudet, který ani nebyl původně plánovaný. Výsledkem tohoto bombového náletu byly 3 zranění lidé.

V roce 1940 se textilní fabriky přeorientovaly na válečný průmysl z důvodu nedostatky bavlny a dalšího materiálu a také odbytu. Odbyt textilních výrobků do zahraničí poklesl ihned po vyhlášení Ašského státu a následně i po podepsání Mnichovského diktátu, protože ašské zboží již nebylo označováno „made in Czechslowakia“ jako doposud. Díky průmyslu Aš netrpěla nezaměstnaností, ba naopak nedostatkem zdatných pracovních sil. Odchod velkého množství mužů do války byl nahrazován přílivem válečných zajatců a nuceně nasazovanými pracovníky.

Obyvatelé pracovali v továrnách a na polích, aby zajistili alespoň některé potraviny pro občany města. Od 1. dubna se v celé Německé říši zavedl letní čas, a tak mohly továrny fungovat efektivněji. Zavedly se i povinné pracovní knížky, které se vydávaly pro každé zaměstnání zvlášť – jiné pro stavební dělníky, tovární dělníky.

Po celém městě probíhal sběr kovů, kterých bylo zapotřebí pro vojenské účely. Konaly se také sbírky zimního oblečení pro vojáky na frontě, ve kterých se vybralo téměř 10 000 říšských marek.

Osobní život obyvatel města nebyl příliš narušen. Pravidelně se pořádaly zábavy, sportovní klání, masopustní zábavy, dožínky. Ve školách se pravidelně promítaly vítězné záběry z bojišť. Byla zavedena povinná vojenská služba pro ročníky 1914 – 1922, která se týkala i svobodných žen.

2.14 Dobytí města Aše

Město Aš bylo osvobozeno americkou armádou, která postupovala od západu a s sebou posouvala i celou západní frontu, kterou postupně přibližovala Ašsku a Chebsku. Celá tato oblast byla cílem amerických hloubkových letců, kteří útočili na kolony vozidel, monitorovali přesuny na cestách a kontrolovali železnici. Německá ofenziva spočívala v budování protitankových zátaras na cestách, kopání zákopů a zaminování mostů. Od začátku dubna 1945 bylo často slyšet dunění děl. NSDAP uklidňovala civilisty tím, že se jedná o cvičení německé divize.

11. dubna zacílili američtí letci na ašskou zbrojařskou továrnu firmy E.M.A. a zničili ji. 16. dubna vyhodili do povětří kolonu nákladních vozidel převážejících munici poblíž Hazlova. Americká armáda se pomalu přibližovala Československým hranicím.

18. dubna 1945 překročila speciální skupina amerických vojáků „Task Force“ z 3. praporu 358. pluku 90. pěší divize hranici Československa v Trojmezí u Hranic. Jednalo se o první americkou jednotku, která vstoupila na československé území. Prvním americkým vojákem, který vstoupil na toto území, byl zpravodajský důstojník poručík Merill B. Rudes.[102]

Téhož dne dorazily dvě americké skupiny do města Hranice, kde se nalézalo 3 000 východních uprchlíků. Americký velitel se snažil zabránit zbytečnému krveprolití, a tak vyslal do města pouze vyjednavače v obrněném transportéru, kteří

[102] Roučka , Zdeněk. 2005. ...a přinesli nám svobodu. Plzeň : ZR & T Plzeň, 2005. 80-239-4702-8.

jednali s místním starostou Landrochem. Podmínkou kapitulace bylo složení zbraní na dohodnuté místo a vyvěšení bílých prostěradel do 14 hodin. Kvůli několika místním fanatikům se tak ale bohužel nestalo, a tak Američané dělostřelecky ostřelovali textilní továrnu a o život přišlo několik lidí. Na to se okamžitě v oknech objevila bílá prostěradla, a tak bylo 18. dubna 1945 ve 14:30 hodin osvobozeno první československé město, město Hranice.[103]

Situace v Aši byla poměrně vyhrocená. Dva názorové protipóly rozhodovaly o následujícím dění ve městě. Starosta Richard Dobl, který byl pro kapitulaci města, vydal prohlášení „*Výzva k rozumu"*, kterým se mu na svou stranu podařilo přetáhnout dva vlivné textilní továrníky a jednoho zemského radu. Na starostově straně stála většina obyvatelstva, přestože německého. Téměř veškeré domácí obyvatelstvo bylo složenou pouze z žen, dětí a raněných. Navíc v té době byla Aš zaplavena tisíci uprchlíků. Naproti tomuto názoru stáli funkcionáři NSDAP s velícím dr. Josefem Meierem a podplukovníkem Wermachtu Weinerem, kteří chtěli bránit Aš do posledního muže. Na stavbu barikád a opevnění města se mělo použít dřevo z rozsáhlých alejí a parků.

19. dubna přijel do Aše generál von Obstfelder, velitel 7. německé armády, který nařídil Weinerovi maximální nasazení při obraně města. Tím se ukončil vnitropolitický spor a začalo se stavbou barikád.

20. dubna, na 56. výročí Hitlerových narozenin, bylo město Aš obklíčeno Americkou armádou. Po poledni byl doručen veliteli obrany města vzkaz od amerického velitele Ing. Singerem, ředitelem ašské továrny na rukavice: *„Nepřeji si žádné ztráty obyvatelstva a poškození města. Když do 14:45 hodin nebude město vydáno, dám ho bombardovat děly i letadly, dokud se nevzdá. Samo město si může připsat následky."*[104]

Podplukovník Weiner americkou nabídku odmítl: *„Řekněte veliteli amerických jednotek, že já jsem německý důstojník a že jsem přísahal držet opěrný*

[103] Roučka , Zdeněk. 2005. ...a přinesli nám svobodu. Plzeň : ZR & T Plzeň, 2005. 80-239-4702-8
[104] Tamtéž

bod Aš do poslední patrony.“[105] Ing. Singerovi se povedlo amerického velitele přesvědčit, aby město neostřeloval a ušetřil tak životy civilních obyvatel.

Proti americké armádě stálo v Aši asi 800 německých vojáků, vyzbrojených především *panzerfausty.* Během operace přišli Američané o jeden tank i s posádkou. Poté, co byl hlavní odpor Němců prolomen, mnozí se zabarikádovali v domech a zaujali ostřelovačské pozice. Největší opevnění si vybudovali v nádražní budově a mezi vagóny. Celé dobývání Aše probíhalo v poměrně krátkých, zato krvavých bojích.

20. dubna 1945 v 18 hodin a 40 minut bylo město Aš, první velké město na Československém území, plně v rukou americké armády. Dobývání Aše si vyžádalo okolo 100 padlých a 300 zajatých německých vojáků oproti 3 padlým a 4 zraněným americkým vojákům. Německé pušky neměly v porovnání s americkými kulomety a tanky žádnou šanci. Jedinou německou nadějí a jejich nejnebezpečnější zbraní byly panzerfausty.

2.15 Poválečné události a vysidlování Sudetských Němců

V prvních dnech po skončení války zajišťovala pořádek a chod města americká vojenská správa, ke které se přidala rota Revoluční gardy z Plzně. Tato vojenská správa byla již 25. června 1945 nahrazena provizorním Okresním sborem národní bezpečnosti, který byl již 22. července nahrazen Sborem národní bezpečnosti. Americká vojenská posádka byla rozpuštěna již 7. července, nicméně definitivní odchod vojenských jednotek nastal až 15. prosince 1945.

Ihned po skončení války proběhlo v Aši zatýkání německých představitelů NSDAP a profašisticky smýšlejících obyvatel. 7. května 1945 bylo z Ašska převezeno 64 mužů do plzeňského vězení na Borech.

Od 7. července platilo nařízení, podle kterého museli být němečtí obyvatelé viditelně označeni páskami na předloktí, podobně jako to sami dříve vyžadovali od židovského obyvatelstva. V době poválečné bídy mělo německé obyvatelstvo nárok

[105] Roučka , Zdeněk. 2005. ...a přinesli nám svobodu. Plzeň : ZR & T Plzeň, 2005. 80-239-4702-8

na příděl pouze chleba, margarínu a cukru. Mléko, vejce a maso bylo určeno pouze pro obyvatelstvo české. [106]

Otázka sudetských Němců v (nejen) Československu se řešila na Postupimské konferenci[107]. Mocnosti se shodly, že je potřeba přesunout sudetoněmecké obyvatelstvo do Německa a Rakouska, jelikož poklidné soužití je v této době nemožné. Mocnosti se navíc shodly, že odsun by měl probíhat organizovaně a lidsky.[108]

Nicméně v době konání Postupimské konference již probíhal odsun německého obyvatelstva, který byl později pojmenován „divoký (živelný) odsun". Ten se týkal především území osvobozených sovětskou armádou, jelikož Američané s vysídlením původního německého obyvatelstva, které v oblasti žilo po staletí, nesouhlasila a dohlížela na dodržování pořádku a na vzájemný lidský přístup obou stran. Díky nim Sudetští Němci v Aši nepřestávali doufat, že se, vzhledem ke svému složení obyvatelstva, budou moci připojit k Bavorsku.

Sudetských Němců na Ašsku se citelně dotkla až druhá vlna odsunu tzv. „*organizovaný odsun"*, který probíhal od ledna 1946. Němečtí obyvatelé byli soustřeďováni v záchytných táborech, ze kterých byli poté vlaky přepravováni do Německa. Jen z oblasti Ašska bylo během 8 měsíců (od března do listopadu) odsunuto více než 32 000 sudetských Němců ve 28 vlakových soupravách. Jeden takový tábor byl zřízen v ašské bývalé továrně na boty Heller & Askonas, další pak v hranické sokolovně. V případě ašské továrny Askonas si Němci vlastními činy připravili místo pro vznik onoho záchytného tábora, když o 2 roky dříve nacisté zabavili a vyrabovali tuto továrnu původních majitelů židovského původu.[109]

[106] Dobové svědectví z Rossbachu: Nemci jako štvaná zvěř. Deutsch-Tschechische QR-KulTour. [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=114&L=1

[107] Postupimská konference: probíhala od 17. července až do 2. srpna 1945. Účastnily se jí mocnosti dohody - SSSR, Velká Británie, Spojené státy Americké

[108] Esner, Jan. Postupimská konference. Studená válka. [Online] http://studena.valka.cz/postupim.htm

[109] Do vězení a lágrů. Deutsch-Tschechische QR-KulTour. [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=113&L=1

První transport Sudetských Němců z Ašska se uskutečnil 4. března 1946. Více než 300 lidem bylo pozdě večer den před tím oznámeno, aby se druhý den v 8 hodin ráno hlásili v místní sokolovně se sbaleným zavazadlem o maximální hmotnosti 50 kg. Nikdo netušil, co je a co není povoleno si s sebou vzít. V sokolovně byly jejich věci prohledány a přebrány, mnoho věcí bylo zabaveno.

Ihned po skončení války byl v Československu nedostatek pracovních sil. Nejvíce jich bylo potřeba v zemědělství, aby se co nejrychleji překlenula doba válečné bídy. Tato pracovní síla byla rekrutována z řad mladých Sudetských Němců. Mladí Ašáci byli odesíláni ve vlakových transportech do Strakonic a do Berouna, kde si je vybírali místní sedláci na práci, jako dobytek na trhu. Někteří získali pár dní dovolené v čase Vánoc. Mnoho z nich v té době využilo návratu k rodině a společně s ní uprchli za hranice do Bavorska (do Americké zóny). Jiným na jaře 1946 přišlo oznámení o vyhoštění.[110]

Nicméně ne všichni Sudetští Němci byli odsunuti za Československé hranice. Jelikož většina obyvatel Ašska před válkou byli právě Němci, tak i všichni továrníci, inženýři, specialisté v rozličných oborech, schopná inteligence ale i zruční dělníci znalí své práce byli právě Němci. Pro zachování chodu města, znovurozběhnutí ekonomiky i zaučení nově příchozích pracovníků bylo nezbytné si zde takové odborníky, ač německé, ponechat. Proto se odsunu vyhnuli některé rodiny specialistů, inženýrů, dělníci antifašisté či komunisté a také rodiny smíšených česko-německých manželství.

I přes vládní snahu dosidlovat původní Sudety reemigranty převážně z Rumunska, Maďarska, Ukrajiny a Českého vnitrozemí, počet obyvatel po odchodu Němců rapidně klesl. Mnoho továren a podniků muselo být uzavřeno z důvodu nedostatku pracovních sil.

[110] Adler, Horst a Krátký, Jiří, Ing. 2006. Ašsko 1945 - 1990 - dokumentace bez komentáře. Aš : Muzeum Aš, 2006

2.16 2. polovina 20. století

Po únorovém komunistickém převratu nastaly změny v bezpečnostních opatřeních pohraničních oblastí. Příslušníci SNB a pohraniční útvary se rozmístily podél hranice a již zde byly položeny základy uzavření hranic. Bezpečnost a pořádek ve městě zajišťovaly dělnické milice.

Téměř vzápětí byl vytvořen okresní akční výbor národní fronty, který začal s čistkami na pracovištích, v průmyslu i v živnostech. Město Aš, díky své výhodné geografické poloze, na rozmezí Československa a Německa pod Americkou, tak i pod Sovětskou sférou vlivu, se stalo ideálním místem pro přechod do zahraničí pro osoby, které byly čistkami akčních výborů postiženy.[111]

2.16.1 Ašsko jako pohraniční oblast

S novou politikou ochrany hranic v únoru 1948 vznikly jednotky pohraniční stáže i pohraniční pásma, která byla podrobněji zakotvena v Zákoně o ochraně státní hranice z roku 1951.

Ovšem již od 1. dubna 1950 bylo zřízeno v příhraničním území hraniční pásmo při státní hranici s Bavorskem a Rakouskem, do kterého samozřejmě patřil i okres Aš. Toto hraniční pásmo mělo hloubku 2 – 6 km, výjimečně až 12 km. Vstup do tohoto pásma byl označen cedulemi s červeným nápisem: *Pozor – Hraniční pásmo – Vstup jen na povolení*.[112] Obyvatelé žijící v tomto pásmu dostali do občanského průkazu zvláštní razítko, které jim umožňovalo v hraničním okrese bydlet a pohybovat se jím. Ostatní občané republiky museli žádat o zvláštní povolení, pokud chtěli do takového okresu vstoupit.[113] Toto povolení museli mít i příslušníci ozbrojených složek.

Následujícího roku nastala další úprava týkající se ochrany státní hranice. Pohraniční území bylo rozděleno do tří pásem s různým stupněm ochrany, a to pohraniční, hraniční a zakázané pásmo.

---

[111] Kronika města Aše, únor 1948. Aš : autor neznámý
[112] Mašková , Tereza a Morbacher, L'ubomír. Železná opona v Československu. Ústav pro studium totalitních režimů. [Online] https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf.
[113] 1951. Kronika města Aše. Aš : autor neznámý, 1951

Zakázané pásmo přímo navazovalo na státní hranici a mělo šířku do 2 km, kde jeho hranici tvořily drátěné zátarasy. Z tohoto území museli být vystěhováni všichni obyvatelé, kteří zde bydleli a celé vsi v tomto pásmu byly zbourány. Takovýto osud postihl jen na Ašsku několik vsí – Újezd (Mähring), Císařský Hamr (Kaiserhammer), Pastviny (Friedersreuth), Horní Paseky (Oberreuth), Dolní Nebesa (Hinter-Himmelreich), Zadní Nebesa (Hinter - Himmelreich), Výhledy (Neuengrün), Štítary (Schildern)[114].

Z Hraničního pásma se museli vystěhovat všichni „nespolehliví" obyvatelé, kteří se museli přesunout do nepříhraničních okresů.

Roku 1951 se začalo s budováním oplocení pro ochranu státní hranice před nepřáteli státu. Poblíž zalesněné státní hranice se *Západem* se vykácely dvacet metrů široké průseky, ve kterých byl postaven plot z ostnatého drátu. Tento plot měl tři řady, prostřední z nich byla pod proudem. Úseky, které byly špatně přehledné, byly pro větší ochranu zaminovány. K odminování došlo po roce 1957 kvůli velkému počtu úmrtí samotných pohraničníků. Elektrický proud byl odstraněn po roce 1965. [115]

2.16.2 Zaniklé obce

2.16.2.1 Újezd (Mähring)

Újezd, německy Mähring, je jednou z vesnic, která se ocitla v zakázaném pásmu a z důvodu těsné blízkosti státní hranice byla zcela zničena.

Újezd byl zemědělskou vsí, její obyvatelé se věnovali obdělávání přilehlých polí a těžbou v sousedních rozlehlých lesích. Ve vesnici se nacházelo několik velkých statků, škola s hřištěm, mlýn, hostinec, a dokonce měla i vlastní hřbitov.

[114] Beran, Pavel. Zaniklé obce a objekty, okres Cheb. Zaniklé obce a objekty. [Online] http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3402

[115] Ochranan státní hranice ČSSR. Pohraničník . [Online] 2012. http://pohranicnik.blogspot.com/2012/05/ochrana-statni-hranice-cssr.html

Stejně jako se rozvíjela a zvětšovala Aš, tak se rozvíjely i okolní vsi včetně Újezdu. Na přelomu století zde žilo téměř 300 obyvatel, v roce 1939 necelých 200. V této době byla ves zcela elektrifikována, a dokonce sem byl zaveden i telefon.[116]

Po skončení druhé světové války byli všichni obyvatelé vesnice odsunuti. Z důvodu těsné blízkosti hranice neměla vláda v úmyslu opuštěná obydlí osidlovat nově příchozími, a tak byla ves v roce 1953 srovnána se zemí až na jedno hospodářské stavení, které členové pohraniční stráže využívali jako pozorovatelnu. V 60. letech na okraji původní obce byla vybudována pohraniční rota, která je dnes zchátralým zapomenutým areálem uprostřed lesů. [117]

Dnes původní obec připomínají pouze dvě revitalizovaná pietní místa. Původní hřbitov (příloha č. 22) s pozůstatky náhrobních kamenů a velkým dřevěným křížem a válečný památník věnovaný obětem obou světových válek. V roce 2008 byl přes Újezdský potok zbudován Most Evropy (Most Přátelství). Byl postaven na místě původního mostu, který spojoval bavorské Rehau s Čechy. [118]

Původní ves Újezd je významným místem i pro celou Českou republiku. V původním katastru této zaniklé obce se totiž nachází i nejzápadnější bod České republiky, který dnes náleží katastru obce Krásná (Schönbach).

2.16.2.2 Horní Paseky (Oberreuth)

Horní Paseky byly vesnicí na opačném konci Ašského výběžku, kterou ovšem stihl stejný osud jako Újezd. Přestože těsně sousedila s bývalou NDR, a tedy sovětskou sférou vlivu v Německu, i podél této hranice byly vytvořeny zátarasy, a tudíž „nutnost“ vyčistit příhraniční oblast.

Obyvatelé Horních Pasek byli také převážně zemědělci, ale také pletaři a tkalci. Přes vesnici vedla i obchodní cesta do Saska, a proto zde byl zřízen celní úřad. V 19. století byla ve vesnici vybudována cihelna a také vápenný lom.

[116] Šmída, Zdeněk. Vybraná zaniklá sídla Ašska a Chebska. Státní hranice a pohraniční turistika. [Online] http://www.zdeneksmida.cz/rozbor-jizniho-pohranici/chebsko/vybrana-zanikla-sidla-asska-a-chebska.html
[117] Ašsko - Újezd. Ašský web. [Online] http://www.asskyweb.cz/ujezd
[118] Újezd (Mähring). Turistika.cz. [Online] 2011. https://www.turistika.cz/mista/ujezd-mahring/detail

Nedaleko se nacházely také doly cínové. Na přelomu století žilo v Horních Pasekách kolem 500 obyvatel. Ve vsi byl i hřbitov a dokonce koupaliště.

Počátek konce této vesnice nastal roku 1917, kdy vypukl veliký požár, kterému padlo za oběť téměř polovina vsi. Mnoho původních obyvatel se nepustilo do nové výstavby a raději přesídlilo do sousedního Bad Brambachu.

Po vysídlení německého obyvatelstva po druhé světové válce zbylo ve vsi 63 lidí. Nakonec byli i ti nuceni se odstěhovat kvůli vzniku zakázaného pásma. Zbylé budovy byly odstřeleny a strženy.

Přestože byl v blízkosti původní vsi vystavěn areál kasáren pro pohraniční stráž, po roce 1968 byl areál zabrán a rozstřílen okupační sovětskou armádou. Toto území bylo až do roku 1990 zcela nepřístupné.

Dnešní „obec“ s názvem Horní Paseky nemá s původní vsí nic společného. Dokonce ani nestojí na jejím původním místě. Areál kasáren je po kompletní rekonstrukci a jsou z něj bytové jednotky.

2.16.3 Vlak svobody

Aktů nesouhlasu s režimem a pokusů o útěk za Československé hranice do svobodného *západního* Německa, které bylo pod správou spojeneckého bloku, bylo mnoho. Jeden z nejznámějších úspěšných útěků za hranice se odehrál právě v Aši.

Dne 11. 9. 1951 byl unesen vlak pravidelné linky z Chebu do Aše, který navazoval na rychlík jedoucí z Prahy. Později byl tento vlak pojmenován poetiky *„Vlak Svobody“*.

Organizátory únosu byli zaměstnanci drah, kteří na lince pravidelně jezdili, strojvedoucí Karel Konvalinka a výpravčí Karel Truksa, společně s chebským obvodním lékařem Jaroslavem Ševcem. Kolik ze 110 cestujících ve vlaku o únosu vědělo, není dodnes známo. Většina z nich byli studenti chebského gymnázia a ostatních škol vracejících se domů do Aše a lázeňští hosté z Františkových Lázní.

Při příjezdu na ašské nádraží vlak zrychloval, namísto aby zpomaloval a stanicí prolétl rychlostí 90 km/h, maximální rychlostí, kterou byla lokomotiva

schopná vyvinout. Vlak prorazil závoru, přehrazující koleje do německého Selbu, a pokračoval ve své jízdě. Zastavil necelých 500 m za československou hranicí, kde vyčkal na příjezd americké armády, na jejíž povel byl vlak pomalu převezen do stanice Selb.

Ti, kteří se chtěli do Československa vrátit, byli po několika dnech převezeni zpět do Aše vojenskými autobusy. Jednalo se o většinu cestujících. Ze 110 se jich v NSR rozhodlo zůstat 34. Navrátivší se byli podrobeni výslechům a zatýkání stejně jako rodiny těch, co se vrátit odmítli. Naštěstí žádný z rozsudků nebyl rozsudkem smrti.

O této události vyšlo několik knih pod dohledem StB. Naopak západ se snažil uvědomit o události z pohledu účastníků akce. V rádiu *Svobodná Evropa* byl vysílán rozhovor s jednou z rodin, která se vrátit odmítla, a pomocí letadel byly na území Československa shazovány letáčky s titulem *Pravda o vlaku svobody*, ve kterém byla událost popsána očima organizátorů útěku, jako protiváha komunistické propagandě, která je označila za teroristy.[119]

2.16.4 Proměna města

Tím, že bylo Ašsko uzavřeno jakožto hraniční pásmo, poklesl počet obyvatel Aše pod hranici 10 000. Továrny a původně prosperující podniky byly zavírány a likvidovány z důvodu nedostatku pracovních sil. Z důvodu malého počtu obyvatel začalo mnoho neobydlených domů chátrat. Postupem času nebylo ani možné případné nově příchozí rodiny ubytovávat.

60. léta proběhla v Aši ve znamení úpadku, bourání a tragédie nevyčíslitelných škod, když 19. 1. 1960 vyhořel evangelický kostel Nejsvětější trojice. Z kostela, který byl po několik staletí nejmenovaným symbolem ašské samostatnosti, nezávislosti a výjimečnosti se během chvíle stalo pouhé torzo. Po požáru zůstaly stát pouze obvodové zdi a věž. Z důvodu bezpečnosti bylo torzo

[119] http://www.horydoly.cz/turiste/vlak-svobody-z-ase-do-selbu-1.html

kostela roku 1987 strženo (odstřeleno). Dnes tuto památku připomíná pouze pietní vyznačení obrysu kostela kamennou zdí a dřevěný kříž z roku 2004. (příloha č. 23)

Roku 1962 byl vypracován projekt, podle kterého se mělo z Aše vybudovat *město nového typu.* Jelikož mnoho budov zelo prázdnotou a začalo chátrat, bylo nakonec nutné je strhnout. Z povrchu zemského zmizely celé čtvrti, ulice a rozsáhlé části vesnic v okolí Aše. Ve městě se začalo s výstavbou panelových bytových domů, které zcela změnily ráz města. Dodnes se nepodařilo ve městě obnovit úctyhodné centrum, na které by mohli být občané pyšní.

Důsledkem odsunu ohromné části původního obyvatelstva, trpěla textilní výroba nejen nedostatekem pracovníků, ale především odborníků. Náborové akce, nabídka zaměstnání a zapracovávání nově příchozích obyvatel bylo ztíženo i již dříve zmíněnou pohraniční situací.

Mnoho menších předválečných firem bylo zrušeno, ty větší byly znárodněny a koncentrovány pod několik národních podniků. Veškerá výroba tkanin byla soustředěna pod národní podnik Ohara, který se od 1. 1. 1965 začlenil pod n.p. Textilana Liberec. Dalšími podniky, které soustřeďovaly výrobu byly n.p. Tosta, n.p. Aritma, n.p. Krajka Kraslice a n.p. Kovo Cheb a slévárna Metaz (1960).

[120]Osud některých továren majících i v dnešní době pro Aš význam:

Tkalcovna *Christian Geipel a syn* byla v roce 1945 znárodněna a stala se součástí Českých Vlnařských závodů v Liberci. Po roce 1950 se tato továrna stala základním závodem národního podniku Ohara Aš. Dnes se v továrně nachází společnost *Nura.*

Tkalcovna *J.C. Klaubert a synové* měla ještě v roce 1945 238 zaměstnanců. Od roku 1948 se výroba v této továrně kompletně zastavila a celý komplex byl roku 1964 zcela zbourán. Dnes na místě továrny stojí panelová zástavba.

Tkalcovna *Singer a spol.* byla po znárodnění začleněna do Českých vlnařských závodů a od roku 1950 patřila pod nově vzniklý národní podnik Ohara

[120] Krátký, Ing., Jiří. 2011. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku.* Aš : Knihovna a muzeum Aš, 2011.

Aš, ovšem ještě v témže roce byla výroba zcela ukončena. Od roku 1956 sloužila budova jako zaměstnanecký klub n.p. Ohary a nakonec byla převedena na národní podnik Aritma Praha. Po přemístění výroby do sousední Hedvábnické ulice zde bylo učňovské středisko Aritmy. V dnešní době je zde kulturní centrum La Ritma a ZUŠ.

Pletařská továrna *Synové Christiana Fischera* zaměstnávala v roce 1946 730 pracovníků a od 1. ledna tohoto roku se stala zakládajícím podnikem národního podniku Továrny stávkového zboží. Dnes v části budov sídlí firma *AMON & CO s.r.o.*.

Pletařská firma *Heller & Askonas* byla konfiskována již za 2. světové války a výroba převedena na letecký průmysl. Od války zde neprobíhala žádná výroba až do roku 1959, kdy zde byl zřízen Technický závod národního podniku Tosta. Od roku 1976 zde byl pouze sklad pomocného materiálu, výpočetní středisko a podnikový archiv. Od roku 1995 zde sídlí firma ZDM, která do budov vrátila textilní průmysl.

Barevna *Karla Künzla* se stala součástí *Spojených ašských bareven*. Po 2. světové válce se budovy barevny staly sídlem krajského kovopodniku a od roku 1969 zde bylo sídlo národního podniku Kovo Cheb. Po ukončení výroby v roce 1990 budovy bývalé barevny nezastavitelně chátraly a nakonec byly kompletně demolovány. Dnes na jejich místě stojí prodejna Billa. Jedinou upomínkou na barevnu zůstal tovární komín, který zde stojí dodnes.

I přes poválečnou nepříznivou situaci se začal průmysl na Ašsku znovu pomalu obnovovat a postupně modernizovat. V 80. letech měla Ohara Aš (šestý závod n.p. Textilana Liberec) 4 samostatné provozovny: tkalcovnu v Aši, barevnu v Podhradí, přádelnu ve Studánce a sklárnu v Hranicích.

2.17 Aš 21. století

Poválečné události a komunistická éra socialistického Československa zanechaly na tváři města hluboké šrámy, které se zacelují ještě dnes. Po textilní velmoci, která ještě před 100 lety byla na vrcholu, dnes zůstalo pouze málo drobných památek, pro historie města neznalého občana téměř neznatelných.

V textilní tradici města dnes pokračují firmy *ZDM s.r.o.* zabývající se potisky a výšivkami na textil, *Tostex*, která jako jediná navázala na výrobu rukavic a sportovního oblečení, *Büttner textil s.r.o*. šijící svrchní oděvy, *O.K. Textil s.r.o.*, která plete, šije a potiskuje šály a *Nostra, spol. s r.o.*

Dále zde lze najít slévárnu *Heunisch*, která vznikla z firmy *Metaz*, *Petainer Czech Holdings s.r.o*., která vyrábí plastové lahve a obaly, *AMON & CO s.r.o.* zabývající se polygrafickou výrobou a několik dalších menších podniků.

V posledních letech kvete poměrně dobře přeshraniční spolupráce se sousedním Německem a společně se tak podílí na pořádání kulturních a vzdělávacích akcí. Zároveň Německo poskytuje spoustu lépe placených pracovních příležitostí, kterých občané města hojně využívají. Zatímco před válkou jezdilo mnoho Němců za prací do Aše, dnes je tomu právě naopak.

Přestože svůj lesk, který mělo město na počátku 20. století, již pravděpodobně nikdy zpět nezíská, alespoň se o to poměrně úspěšně pokouší. V Aši je mnoho parků, zeleně a sportovišť pro odpočinek a relaxaci. I město samotné je poměrně pohledné, přestože nemá pevně stanovený střed či centrum a náměstí s drobnými obchůdky. Za posledních 28 let se ze zapadlého oprýskaného pohraničního městečka stává atraktivní místo pro život.

3 Pedagogická část

3.1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program vychází z Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR, tzv. Bílé knihy z roku 2002, jejíž principy jsou též zakotveny v zákoně č. 561/2004 Sb. (školský zákon).

Rámcový vzdělávací program (RVP) představuje státní úroveň kurikulárních dokumentů, upravující závazné rámce vzdělávání žáků ve všech stupních od 3 do 19 let (předškolní, základní, střední). Na základě konkrétního vzdělávací stupně popsaného v daném RVP vytváří každá škola vlastní Školní vzdělávací program (ŠVP), představující školní úroveň kurikulárního dokumentu. Dle ŠVP se na jednotlivých školách uskutečňuje vzdělávání zahrnující vzdělávací oblasti a jejich očekávané výstupy formulované v RVP, nicméně konkrétní provedení je ponecháno na škole a jejím ŠVP.

Všechny výše zmíněné dokumenty jsou veřejné a volně dostupné pro širokou veřejnost.

3.1.1 Vlastivědné učivo v rámci RVP ZV

Vlastivědné učivo se v RVP ZV objevuje ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*. Tato vzdělávací oblast je speciálně navržena pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání a integruje v sobě učivo na vyšších vzdělávacích stupních rozdělené do vzdělávacích oblastí *Člověk a společnost* (zahrnující dějepisné a občansko-výchovné učivo), a *Člověk a příroda*, která obsahuje učivo přírodopisné a zeměpisné, dále také fyzikální a chemické. Na prvním stupni základní školy se pokládají základy všech těchto jednotlivých vědních disciplín právě prostřednictvím komplexní oblasti *Člověk a jeho svět*.

Žáci si díky této oblasti utváří ucelený obraz světa, který vychází z pozorování a pojmenovávání věcí, jevů a dějů, vyvozování vztahů a souvislostí. Skrze sebepoznávání a poznávání svého nejbližšího okolí se postupně seznamují s časově i místně vzdálenějšími osobami, jevy a ději. Žáci se učí vnímat současnost

jakožto následek minulosti a výchozí bod pro budoucnost. Na základě osvojování si dovedností a poznatků z oblasti Člověk a jeho svět se žáci učí vyjadřovat vlastní myšlenky, postoje a poznatky a vhodně reagovat na myšlenky, názory, postoje a podněty druhých.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je rozdělen na pět tematických okruhů, z nichž se vlastivědnému učivu věnují dvě: *Místo, kde žijeme* a *Lidé a čas.* Tyto oblasti jsou i východiskem pro tuto diplomovou práci.

Z tematického okruhu *Místo, kde žijeme* je práce zaměřena na praktické poznávání místních skutečností a tvorbu vlastních zkušeností. Snaží se v žácích přirozeně probudit zájem a kladný vztah k místu bydliště, rozvíjet jejich národní cítění a vztah k vlasti. Práce využívá učivo týkající se domova (orientace v místě bydliště), město a jeho poloha, význačné budovy města a jeho minulost a současnost, mapa a práce s mapou.

V oblasti *Lidé a čas* se žáci věnují orientaci v čase a souslednosti dějů. Učí se utvářet historii, poznávat vývoj života a jeho změny v čase. Stejně jako tato oblast se práce snaží probudit zájem o historii a kulturní bohatství regionu. Žáci se učí samostatně vyhledávat, získávat, zkoumat a ověřovat informace z dostupných zdrojů a formulovat poznatky. Práce se zaměřuje především na učivo orientace v čase (dějiny), současnost a minulost v našem životě (průběh lidského života a jeho proměny) a regionální památky.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět se zaměřuje, stejně jako ostatní oblasti výuky, na rozvoj klíčových kompetencí. Vlastivědný projekt prezentovaný v této diplomové práci je především zaměřen na utváření pracovních návyků, a to jak v samostatné činnosti, tak i ve skupinové práci. Žáci prohlubují své znalosti a dovednosti v oblasti orientace v informacích a informačních zdrojích. Navíc se učí propojovat historické informace (časové i místní) s kulturními i zeměpisnými poznatky. Projekt napomáhá rozšiřovat žákovskou slovní zásobu týkající se daného historického tématu a zároveň ji aktivně využívat ve formulaci vlastních názorů. Tento vlastivědný projekt nabízí žákům možnost aktivního objevování a poznávání, skrze které si žáci postupně utváří vlastní ohleduplný vztah k historickým kulturním

památkám a učí se přirozeně vyjadřovat city odrážející osobní vztah ke svému okolnímu prostředí.

RVP umožňuje variabilní organizaci vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*, a proto je možné setkat se s mnohými variacemi v konkrétním ŠVP. Je možné se setkat s předmětem nazvaným *Prvouka,* který je rozprostřen od 1. do 3. třídy a koresponduje s prvním obdobím popsaným v RVP ZV. Pro druhé období pak bývají zařazeny již předměty 2, a to *Přírodověda*, věnující se především přírodopisným tématům, a *Vlastivěda,* který v sobě integruje dějepisné a zeměpisné učivo. Takto nazvaným předmětům odpovídají i mnohé sady učebnic vytvořené pro 1. stupeň základního vzdělávání.

3.2 Projekt a projektové vyučování

Ve školách často funguje vlastní paralelní svět, který probíhá podle jiných pravidel než svět a život opravdový, ve kterém se vše odehrává „jen jako“ a žáci se zde teprve připravují na ten skutečný svět. Nicméně je potřeba si uvědomit, že škola a její život je nedílnou součástí toho opravdového světa.[121]

Významným jménem, které je s projektovou metodou neodmyslitelně spojené, je Američan John Dewey. Na počátku 20. století patřil ke školským reformátorům a zasloužil se právě o rozvoj projektového vyučování, když se snažil odpoutat od tradičního školství.

Projektové vyučování jako pojem není jednotně vymezeno a jeho pojetí se proměňuje podle daného autora. Jednotlivá pojetí se liší charakterem a počtem znaků projektového vyučování. Mezi znaky lze jmenovat společenskou relevantnost projektu, přejímání zodpovědnosti za získávání znalostí, individuální přístup, ale také skupinovou práci a v neposlední řadě je typické zapojení při řešení

[121] Coufalová, Jana. 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy - Náměty pro učitele.* Praha : Fortuna, 2006. 80-7168-958-0.

co možná nejvíce smyslů a orientace na praktickou činnost. Projekty jsou komplexní vyučovací metodou využívající rozličné formy a metody práce.[122]

Projekty v sobě integrují učivo různých předmětů a koncentrují ho kolem jednoho ústředního tématu. Projekty ovšem mohou být realizovány i v rámci jednoho předmětu. Takovéto vyučování by mělo respektovat souvislosti a vzájemné vztahy mezi vzdělávacím obsahem předmětů. Jedná se o nahlížení na ústřední problematiku z pohledu různých zainteresovaných vědních oborů. Takováto koncentrace učiva v rámci jednoho tématu podporuje vytváření mezipředmětových vztahů a pochopení dané problematiky jako celku. Žáci si díky tomu mohou budovat ucelený obraz světa. V projektech se často pracuje i s osobním zážitkem či zkušeností, což podporuje a umocňuje pochopení a zapamatování si. Díky tomu se žáci učí poznávat svět a kooperovat s ostatními kolem sebe v souvislostech.[123] Projektové vyučování dává příležitost pro rozvoj spoluzodpovědnosti žáka za jeho vlastní učení a vytváří prostor pro rozvoj samostatnosti jako takové. V neposlední řadě projektové vyučování napomáhá k utváření bezpečného prostředí nejen třídy, ale i školy.[124]

Ruku v ruce s projektovým vyučováním jde konstruktivistické vyučování, pro které je zážitek a vlastní pochopení klíčové. Konstruktivistické vyučování chápe učení jako záměrný, aktivní a sociální proces, kterým se vytváří nový význam ze získaných zkušeností a informací. Každý pracuje s novými informacemi rozdílně a jejich pochopení závisí na jedincově poznávacích procesech, které ovlivňují jeho emoce, očekávání, názory i předchozí zkušenosti.[125]

Konstruktivistické vyučování historického tématu rozvíjí samostatné badatelské kompetence žáků a umožňuje každému tvořivě poznávat. Neúspěch či

[122] Grecmanová, Helena a Urbanovská, Eva. 1997. Projektové vyučování a jeho význam v současné škole. *Pedagogika.* 1997.
[123] Coufalová, Jana. 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy - Náměty pro učitele.* Praha : Fortuna, 2006. 80-7168-958-0.
[124] Tomková , Anna, Kašová, Jitka a Dvořáková, Markéta. 2009. *Učíme v projektech.* Praha : Portál, 2009. 978-80-7367-527-1.
[125] Hloušková , Lenka a Koudelová, Hana. 2008. Teorie učení a jejich využití v práci učitele. *Masarykova univerzita - Studijní materiály.* [Online] 2008.

nově vyvstalé otázky fungují jako výzva pro hledání jiného alternativního řešení a nejsou tak důvodem pro rezignaci.

Pro pochopení historického tématu není podle konstruktivismu nejdůležitější memorování dat atp., které automaticky nezajistí pochopení dané tématiky. Ve výuce moderních dějin je možné využívat objektového učení, které umožňuje žákům smyslovou interakci. Pomocí vhodně volených návodných otázek lze navodit emocionální zážitek či popostrčit k samotné badatelské činnosti.[126] Předměty objektového učení mohou být jak muzejní exponáty či předměty v soukromých rukou, tak rozličné písemné prameny, fotografie či jiný obrazový materiál atd.

Objektové učení je vhodné pro žáky prvního stupně, jelikož jeho principy se shodují se stádiem kognitivního vývoje podle teorie Jeana Piageta. Žáci prvního stupně se nacházejí ve stádiu konkrétních operací,[127] a proto manipulace a smyslové poznávání a zkoumání konkrétních předmětů přispívá k pochopení sdělovaného.

Vhodným historickým pramenem již pro žáky prvního stupně základních škol jsou fotografie, které jsou názorným a relativně dostupným médiem umožňujícím zprostředkovávat pozorovatelům i komplikované obsahy. Pouhým popisem a porovnáváním fotografií z různých časových období mohou žáci zvládnout elementární badatelské činnosti a prostřednictvím nich lze v žácích vzbudit zájem o další zkoumání. Porovnáváním takovýchto fotografií si mohou žáci osahat klíčové historické pojmy – změnu a kontinuitu.[128]

[126] Havlůjová, Hana a Najbrt, Jaroslav. 2014. *Paměť a projektové vyučování v dějepise.* Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. 978-80-87912-12-6.
[127] Piagetova teorie kognitivního vývoje. *Studium psychologie.* [Online] https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/8-piaget-moralka.html
[128] Havlůjová, Hana a Najbrt, Jaroslav. 2014. *Paměť a projektové vyučování v dějepise.* Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. 978-80-87912-12-6.

4 Cestování časem městem Aš

4.1.1 Popis a obecná charakteristik projektu

Projekt *Cestování časem městem Aš* je navržen a vytvořen tak, aby jej bylo možné použít na kterékoli základní škole ve městě Aš, případně je možno jej realizovat v prostředí muzea. Materiály jsou obsáhlejší, než budou finální výstupy žákovské práce, a to z důvodu toho, aby žáci, kteří projekt realizují, měli možnost vlastní volby, co vše do výsledného výstupu projektu zařadí. Je možné materiály vybírat i podle pozice školy, jakožto výchozího místa pro realizaci venkovních aktivit.

Projekt je cílen na žáky 4. tříd prvního stupně základní školy. Vzhledem k obsahu činností předcházejících samotnému tvoření produktu projektu je vhodné projekt zařadit do výuky podle vzdělávacím plánu tak, aby se žáci v rámci projektu věnovali učivu práce s mapou jako novému učivu.

Výstupem projektu bude průvodce po zajímavých místech Aše vytvořený společnými silami všech žáků třídy. Jednotlivé stránky knihy přináší pohledy na město jak ze současnosti, tak z minulosti, a předkládá čtenáři základní informace o daném místě.

Jedná se o krátkodobý výchovně–vzdělávací školní projekt. Projekt je uměle vytvořený, připravený a rozpracovaný učitelem. Jde o projekt vycházející ze života, který propojuje žákovskou zkušenost s reálným světem.[129]

Dále tento projekt naplňuje kritéria prezentované v publikaci J. Coufalové *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy.* Projekt umožňuje žákovi uspokojit potřebu získávat nové zkušenosti, učí odpovědnosti za vlastní činnost. Projekt vychází z aktuální a konkrétní situace a není vázán pouze na prostředí školy. Přestože je projekt zacílen na předmět vlastivěda, integruje v sobě i další vzdělávací oblasti a mezipředmětové vztahy – český jazyk, německý jazyk, výtvarné a

[129] Coufalová, Jana. 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy - Náměty pro učitele.* Praha : Fortuna, 2006. 80-7168-958-0.

pracovní činnosti, přírodověda a tělesná výchova. V projektu je využita skupinová a kooperativní práce více jedinců. Z práce na projektu vychází konkrétní produkt, který je všem známý od počátku a na závěr projektu je prezentován i mimo třídu a tím propojuje prostředí školy s životem obce.

Projekt je naplánován podle modelu představeného v publikaci *Učíme v projektech.* Postupně prochází všemi fázemi zde prezentovaného postupu – motivace → mapování, třídění → řešení → produkt projektu ↔ reflexe.[130]

Ve fázi *motivace* se žáci seznamují s tématem, formulují otázky, které k tématu mají a syntetizují informace k tématu již známé do myšlenkové mapy. Formou diskuse pod vedením učitele žáci spoluvytvářejí návrh závěrečného produktu, který má hlavní obsahovou kostru danou učitelem. Záleží na podání učitele, jak moc se bude jednat o žákovský nápad či učitelovo zadání.

Následuje fáze *mapování a třídění,* ve které žáci zjišťují, co se potřebují naučit a dozvědět. Navrhují informační zdroje, ze kterých budou čerpat. Následují činnosti, ve kterých se žáci učí zacházet s mapou, orientovat se v ní a získávat z ní informace. Pomocí historické mapy se zamýšlí nad proměnou města a jeho průmyslovou historií.

Fáze *řešení* je především věnovaná terénní části celého projektu, ve které žáci pracují s texty, zjišťují potřebné informace v městských institucích, a konkrétních dnes fungujících podnicích, pracují s městem vytvořenými aplikacemi (Virtuální Aš), jež se týkají místa, které si sami vybrali. K těmto lokalitám přiřazují historické fotografie, pořizují k nim fotografie současné a obě místa porovnávají a popisují změny, které se v daném místě udály. Další činnosti vycházejí z žákovské iniciativy, kterou projevili v úvodní fázi při formulaci výsledného produktu. Součástí této fáze je také hledání odpovědí na své v úvodu stanovené otázky.

[130] Tomková , Anna, Kašová, Jitka a Dvořáková, Markéta. 2009. *Učíme v projektech.* Praha : Portál, 2009. 978-80-7367-527-1.

Finálním *produktem* celého *projektu* bude kompletace skupinových prací prezentujících jednotlivá místa do společné knihy, průvodce městem, v jejímž úvodu se bude nacházet plánek města s žáky vytyčenou trasou, kterou se dají dále prezentovaná místa navštívit.

Nakonec si žáci společně projdou tuto trasu a vzájemně si představí jednotlivá místa. Přesah celého projektu žáci vymyslí a naplánují. Může se jednat o prezentaci průvodce v praxi, jak pro školy, tak pro rodiče či širokou veřejnost, komentovanou procházku městem, atp.

Na závěr nesmí chybět *zhodnocení* celého projektu, jeho výsledků, reflexe vlastní práce, práce se zdroji i skupinové práce.

V popisu projektu se pravidelně objevují části nazvané zadání. V aktivitách situovaných do tříd lze zadání využít při nesynchronní práci jednotlivých skupin, aby každá mohla pracovat svým vlastním tempem a nečekat na ostatní. Zároveň obsahují otázky, které mohou žákům napovědět na co se zaměřit, co je důležité, či jakým směrem se dále ubírat. V terénní části mohou zadání sloužit jako tahák, co vše je potřeba udělat, aby měli žáci kontrolu, zda na něco nezapomněli. Samozřejmě při konkrétní realizaci je možné zadání vůbec nevyužívat případně je podle potřeby poupravovat. Pro terénní část je možné zadání přidat podle žákovských invencí, nápadů a dalších složek přidaných mimo základní osu obsahu.

4.1.2 Cíle projektu

Projekt *Cestování časem městem Aš* stanovuje následující kognitivní a afektivní cíle. V oblasti kognitivních cílů se žák zorientuje v mapě města, vyhledá a označí v ní svou školu a své bydliště, porovná mapu současnou s mapou historickou, nalezne a popíše rozdíly, které jsou ve městě na mapách patrné. Cílem projektu je propojit orientaci v prostoru s orientací v čase. Žáci si při pohybu ve městě uvědomí časové souvislosti, dokáží posoudit, které objekty zde byly dříve. Žáci si vytvoří představu o podobě města v minulosti a dokáží z památek a pozůstatků tuto podobu rekonstruovat.

Afektivním cílem projektu je vytvoření vztahu s místem svého bydliště, uvědomění si kulturně historického dědictví města. Probudit v žácích zájem o poznávání minulosti místa, ve kterém žijí a naučit je si tohoto místa vážit. Jedním z cílů je samozřejmě naučit se spolupracovat v rámci skupiny a plnit si své povinnosti.

4.1.3 Pomůcky a materiál potřebné k realizaci projektu

K realizaci projektu jsou potřeba mapy, jak současné, tak historické ve velikosti minimálně A3, špendlíky, pracovní listy, volné papíry, barevné papíry a čtvrtky, lepidla, nůžky, barevné fixy a pastelky. Volný list velikost A0, elektronické zařízení s aplikací V*irtuální Aš,* počítač, promítací zařízení, historické fotografie, fotoaparát.

Dále jsou potřeba informační brožurky a textové materiály, slovník, publikace o Aši (případně výtažky z nich).

4.2 Průběh projektu

1. Motivace - Cesta do historie

Cíl: *Žáci v sobě probudí zájem o práci na projektu. Žáci zažijí kognitivní konflikt mezi historickými materiály a vlastní zkušeností.*
Žáci si vybaví informace, které znají o Aši a její historii, vypíší je a vytvoří z nich myšlenkovou mapu. Žáci zformulují otázky, které je k historii města napadnou.
Žáci se seznámí s produktem projektu a zmapují, co k je jeho naplnění potřeba.

Úvodní aktivita projektu by měla v žácích vzbudit zájem o celý projekt a namotivovat je k tomu, aby na projektu pracovali. Po třídě budou rozmístěné historické fotografie a mapy města. Žákům se nechá prostor, aby si materiály prohlédli a prostudovali. Na fotografiích jsou vyobrazena především místa a budovy, které dnes stále ve městě stojí a žáci je mohou znát z vlastní zkušenosti. Jsou ovšem vybrány tak, aby některé zobrazovaly i to, co dnes již možné vidět není (např. pohled na hlavní ulici s dnes již zbouraným kostelem v pozadí)

Na základě těchto vizuálních prostředků zažehneme diskusi o tom, kdo ve městě žil, v čem byl život ve městě jiný, než je dnes a jak se město proměnilo. Učitel může směrovat žákovské zkoumání materiálů pomocí otevřených otázek, jako např. *Co na fotografiích / mapách můžeme vidět? Poznáváte názvy ulic z mapy? Poznáváte některé z budov/míst? Co mají lidé na sobě? Jací lidé zde žili? V čem myslíte, že byl život ve městě odlišný od toho, co máme dnes? V čem myslíte, že se podobal?*

Po diskusi dáme žákům prostor pro to, aby se sami zamysleli nad tím, co je zajímá, co by se o městě rádi dozvěděli a vypsali si otázky, které je při prozkoumávání materiálů napadly. Poté necháme žáky, aby se rozdělili do skupin (4 – 5 žáků). Pomocí brainstormingu se žáci zamyslí a vypíší na papír vše, co vědí o minulosti města.

Nakonec se jednotlivé produkty brainstormingu porovnají a proběhne společná tvorba velké myšlenkové mapy, do které se zaznamenají informace, které jsou žákům známé. Lze ji nejprve kreslit „nanečisto“ na tabuli a poté, co s ní budou

žáci spokojeni ji překopírovat na volný list velkého formátu (A0). Tato myšlenková mapa se bude po skončení projektu doplňovat o nové informace.

Otázky, které si zapsali, si žáci společně sdílí a každý si ve svých otázkách (případně pokud zaslechnou takovou, které je bude zajímat daleko více a nikdo jiný s ní pracovat nebude) označí ty (jednu až dvě), na které v průběhu projektu zjistí odpověď a na konci se o ni podělí s ostatními. V případě nedostatečného množství různých relevantních otázek je možné nechat žáky vybrat si jednu až dvě otázky do dvojice a pracovat na nich společně. V této variantě je potřeba ohlídat, aby v následných jednotlivých skupinách pracovaly tyto dvojice spolu.

2. Seznámení žáků s produktem projektu

Cíl: *Žáci naplánují podobu a průběh tvoření produktu projektu*

V této části je učitel aktivní součástí projektu. S pomocí vhodně volených slov, otázek, odpovědí, reakcí atd. učitel žáky navede k tomu, aby byli součástí přípravy výsledného produktu, ale zároveň aby obsahoval minimálně to, co je předem zamýšleno. Záleží na učitelových schopnostech, jak moc bude produkt projektu naplánován samotnými žáky.

S odkazem na vytvořenou myšlenkovou mapu, fotografie a historické mapy učitel nabídne žákům, aby společně zjišťovali další informace o historii města, nejen ty, které budou zjišťovat v rámci svých otázek. Pomocí dialogu navede učitel žáky k plánovanému produktu celého projektu – průvodce městem a nastíní jeho obsah (mapa, historická část, informační medailonek).

Učitel by měl žáky také navést k tomu, že pro takovýto typ práce bude výhodné pracovat ve skupinách. Každá ze skupin bude pracovat na úkolu s odlišným zaměřením, zjišťovat informace o jednom z vybraných míst, budov, osobností.

Ve vztahu k obsahu produktu žáci mapují, co je potřeba se naučit a zjistit, aby byli schopni produkt vytvořit. Je třeba, aby si žáci uvědomili, že se potřebují naučit pracovat s mapou, navrhnout do jakých institucí a podniků je možné zajít pro zjištění potřebných informací, jaké publikace či mobilní aplikace je možné použít.

3. Orientace ve městě Aš

Cíl: *Žáci se zorientují v mapě města, určí světové strany. Žáci vysvětlí, k čemu a jak používat legendu. Žáci vyhledají v legendě mapy symbol pro státní hranici a najdou, kudy prochází státní hranice v turistické mapě. Žáci popíší polohu města vzhledem ke státní hranici i celému území ČR. Žáci vytvoří hypotézu vysvětlující jaký význam má poloha města pro život ve městě.*

Žáci najdou a na mapě města označí polohu školy, budov či míst, která považují za důležitá či historicky zajímavá. Žáci vyhledají a označí polohu svého bydliště.

Aby mohli žáci sami vytyčit trasu v mapě, musí se s mapou nejprve seznámit a patřičně se v ní zorientovat. Pro pochopení historických souvislostí je pro město Aš jeho poloha velice důležitá. Je možné, že pro některé z žáků bude tato zkušenost s mapou jejich první, proto je nezbytné na tuto skutečnost myslet a být na ni připraven.

Žáci budou pokračovat v práci ve skupinách z předcházející aktivity. Každá skupina obdrží vlastní aktuální turistickou mapu města. Pro zajištění co největší názornosti a tím i co nejúspěšnějšího naplnění cíle této aktivity by měla jedna shodná mapa viset na dobře viditelném místě (na tabuli nebo na nástěnce) a elektronickou verzi mapy mít připravenou na promítacím plátně.

Žáci si rozloží mapu a přiloží ji na kartonovou desku. Nejprve je důležité se v mapě zorientovat, proto si s pomocí modelové mapy společně ujasní světové strany tak, aby na mapu nahlížela každá skupina shodně a při společné orientaci a označování a pojmenovávání jednotlivých budov a míst měli všichni ujasněno, kde je západ, sever (či vpravo a vlevo).

Po ujasnění základní orientace přivedeme žáky k nalezení státní hranice. Skrze tuto aktivitu můžeme žáky přivést k legendě mapy a ujasnit si, jak se v mapě pomocí legendy orientovat. Po nalezení symbolu pro státní hranici zadáme žákům úkol najít státní hranici na mapě (pro zapojení senzomotoriky je možné žáky instruovat, aby si státní hranici na mapě objeli prstem). Poté s žáky zavedeme řeč na polohu města vůči státní hranici a celému území ČR a jaký tato poloha může mít

vliv na život ve městě – současný. Je velmi pravděpodobné, že někteří žáci zmíní vlastní zkušenost s dojížděním rodičů za prací do sousedního Německa, či nákupy za hranicemi.

Zadání:

Do každé skupiny si vezměte jednu turistickou mapu, rozložte ji. Kde na mapě najdeme sever, jih, západ, východ? Najděte legendu mapy. Co to je? Co v ní najdeme? Jak vypadá státní hranice? Najdi státní hranici na mapě a obkruž ji prstem. Kudy státní hranice vede? Kde leží město Aš? Kde leží město Aš na mapě celé republiky? Jaké tato poloha může mít výhody? Jaké nevýhody?

Práce s mapou

Nakresli směrovou růžici

Co je to legenda?_____

Nakresli a popiš, alespoň 3 symboly, které jsi v mapě v legendě našel

_____ _____ _____

Jak je na mapě vyznačena státní hranice?

Označ polohu města Aše

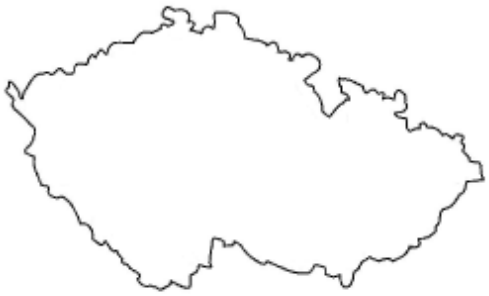

Jaký má státní hranice význam? _____

_____

_____

Na mapě žáci označí polohu školy, jakožto výchozího bodu pro další práci. Dále žáci vyhledají a označí budovy či místa, která považují ve městě za důležitá a historicky významná, a tudíž turisticky atraktivní. Mohou také označovat polohu míst či budov z historických fotografií, se kterými pracovali na začátku a které jsou

stále ve třídě dostupné. Pro určování polohy jak školy, tak ostatních budov mohou žáci opět využívat legendu mapy (je vhodné je na tuto skutečnost upozornit). Následně žáci na mapě vyhledají a označí své bydliště. Pro tuto aktivitu je vhodné, aby učitel znal polohu bydliště jednotlivých žáků tak, aby jim mohl být při vzniku pochyb nápomocný.

Zadání:

Na mapě města vyhledej budovu školy, označ pomocí špendlíku další budovy, které ti připadají pro město důležité či historicky významné a přidej k nim popisek. Najdi na mapě, kde bydlíš, místo označ a přidej si k němu popisek.

4. Průmyslová Aš

Cíl: *Žáci porovnají historickou a současnou mapu města a popíší změny.*

Žáci prozkoumají historickou mapu a s pomocí legendy, nápisů a publikací zjistí jaký typ budovy je barevně vyznačen, čemu se továrna věnovala a komu patřila. Žáci vysvětlí s oporou v literatuře, proč byla Aš plná textilního průmyslu.

Žáci se již seznámili s aktuální mapou města, zorientovali se v ní a označili si některá místa a budovy. Nyní dostanou k dispozici historickou mapu z roku 1945. Jelikož druhá světová válka se na tváři města nepodepsala, zůstala Aš nepoškozena a ve stavu, ve kterém byla v předválečném období.

Na mapě jsou barevně vyznačeny budovy většiny továren, které se v Aši nacházely, jsou zde označeny veřejné budovy, památníky, parky,…. Žákovským úkolem bude porovnat obě mapy. Nejprve porovnat město jako celek, jakými změnami prošlo z urbanistického pohledu – rozloha, umístění obydlených čtvrtí, množství parků a zeleně, atd. Žáci tyto změny konkrétně popíší do pracovního listu.

Zadání:

Vezmi si starou mapu města. Mapu, se kterou jste dosud pracovali, a tuto historickou mapu vzájemně porovnej. Jak se město na mapě proměnilo? Zvětšilo se? Zmenšilo se? Přibyly nějaké čtvrti? Změnila se plocha zeleně (parky, lesy, rybníky)? Jak se proměnilo místo, kde bydlíš? Můžeš svůj dům najít i na historické mapě?

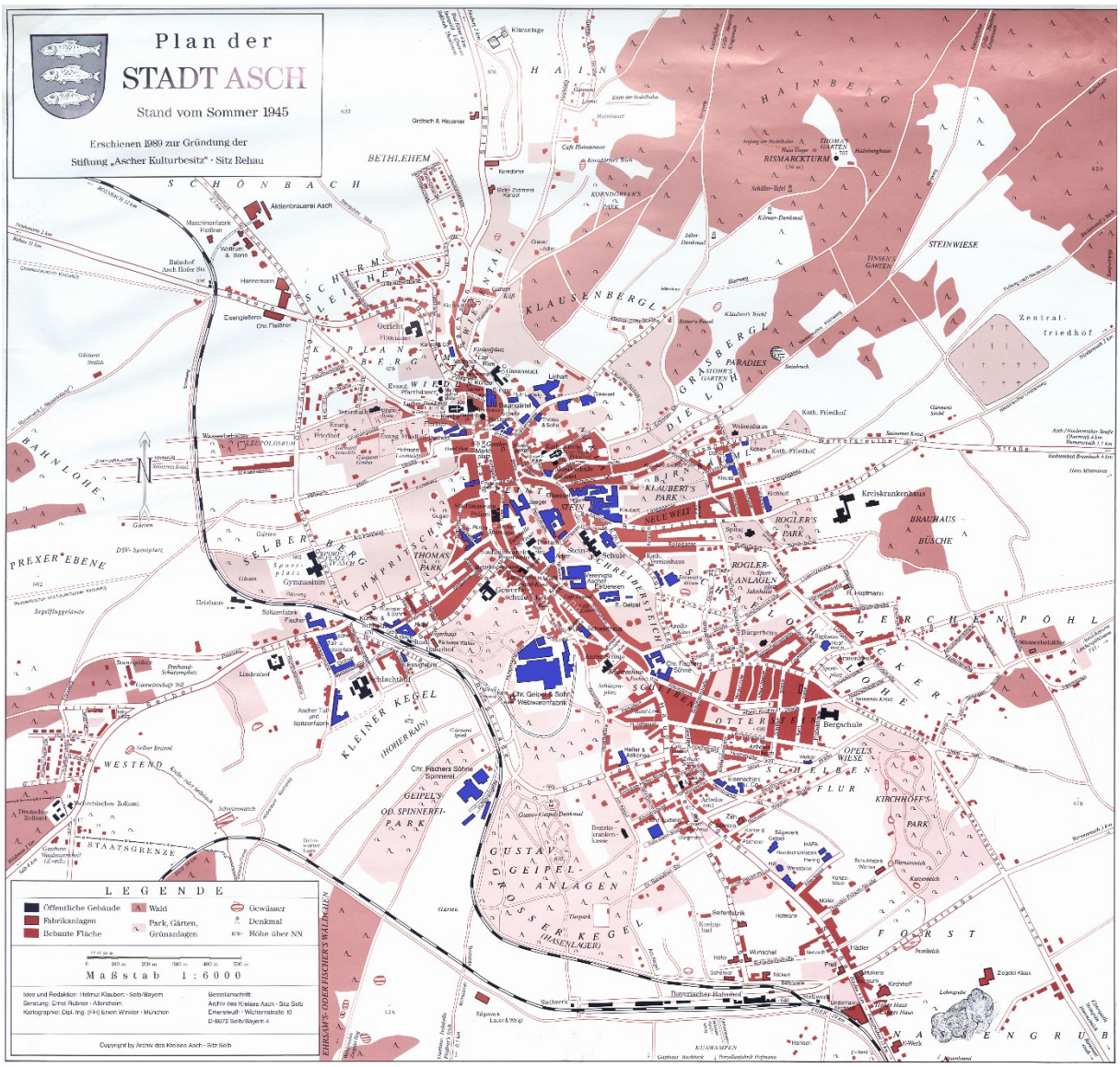

Historická mapa

Porovnej současnou a historickou mapu města a popiš změny, ke kterým ve městě došlo (Zvětšilo se? Zmenšilo se? Přibyly nějaké čtvrti? Kde? Změnila se plocha zeleně (parky, lesy, rybníky)? Kde?)

Jak se proměnilo místo, kde bydlíš? Můžeš svůj dům najít i na historické mapě? Co bylo na jeho místě?

Důležitou součástí této aktivity, které bude věnována samostatná „kapitola“ budou budovy továren. U některých z nich je přímo v mapě napsáno, komu továrna patřila a co se v ní vyrábělo. Nápisy jsou ovšem dobové, tudíž německé. Úkolem žáků bude zjistit, jakému odvětví se továrny věnovaly a co se v Aši vyrábělo. V návaznosti na tyto informace bude důležité, aby žáci přišli na důvody, proč byl průmysl na Ašsku zaměřen právě na textilní výrobu. Žákům budou k dispozici různé atlasy, mapy, učebnice, slovníky a některé z publikací, které o Aši vyšly.

Zadání:

Podívej se na historickou mapu. Co za budovy je označeno modře? Za pomoci map, atlasů, knih, které máte k dispozici, zjisti, k čemu budovy sloužily. Zjisti, proč se věnovaly zrovna tomuto odvětví.

5. Sběr informací v terénu, tvorba informačních textů a celého průvodce

Cíl: *Žáci si na základě předchozích aktivit vyberou, kterým místům se budou věnovat. Žáci vyhledají informace týkající se vybraného místa (mohou se opřít o návodné otázky). Žáci si vyberou historickou fotografii místa, pořídí fotografii současnou a místo porovnají, popíší změny z fotografie patrné. Žáci společně naplánují a vyznačí trasu vedoucí skrze všechna jimi vybraná místa. Žáci graficky ztvární, zkompletují a vytvoří průvodce. Dále představí místo, kterému se věnovali, ostatním.*

Po všech předchozích aktivitách by měli být žáci seznámeni s mapou Aše, jak současnou, tak historickou, a orientovat se v ní. Díky tomu by měli být schopni určit polohu místa, které si vyberou a bez obtíží k němu dojít.

V současné mapě města žáci na začátku vyznačovali různé budovy a místa, která považovali za důležitá či historicky významná. Nyní nastal čas na skupinovou diskusi o označených místech. Která místa žáci vybrali, označili a z jakého důvodu? Lze předpokládat, že využili nápovědu legendy, a proto je pravděpodobné, že budou jmenovat místa jako je městský úřad, pošta, knihovna, muzeum,… Jejich úkolem bylo označovat i místa, historicky významná, proto lze očekávat, že

označili i místa s ikonkou pomníků, ačkoli se jim je třeba nepovedlo přesně pojmenovat, či o pomoc s pojmenováním požádali.

Z mapy současné a historické vyberou žáci taková místa a továrny, o kterých si myslí, že by bylo zajímavé o nich informace zjišťovat. Je možné jim dopomoci návodnými otázkami: *Proč stojí uprostřed města osamocený komín? Proč je v Aši náměstí, které se jmenuje Goethovo? Proč máme v Aši sochu Dr. Martina Luthera? Proč stojí v Aši pomník Gustava Geipela? Proč je po něm pojmenována ulice, školka? Co která továrna vyráběla? Komu patřila? Co se v její budově děje dnes?*

Zadání:

Z obou map vyberte taková místa, která považujete za zajímavá, bylo by vhodné je navštívit a zjistit o nich nějaké informace. Vyberte i takové továrny, které podle mapy stále ještě stojí a plní ve městě nějakou roli. Následující otázky vám mohou při výběru pomoci (otázky výše zmíněné).

Žáci se rozdělí do skupin. Mohou zůstat ve skupinách, ve kterých pracovali doposud anebo vytvořit skupiny nové podle preferencí vybraných míst. Je potřeba si na následující terénní cvičení zajistit i další dospělé osoby (asistenty pedagoga, pracovníky družiny, rodiče), jako dozor pro jednotlivé skupiny, aby bylo možné pracovat na více místech zároveň.

Aby skupiny dobře spolupracovaly, zadáme role, kterých se jednotlivci ujmou. Žákům nejprve jednotlivé role představíme a poté žáky necháme, aby si role vybrali. Každá ze skupin bude mít obsazené všechny role. *Časoměřič* bude hlídat čas, který žákům zbývá na dokončení práce. Bude o něm ostatní členy skupiny informovat. *Designer* bude mít na starost grafickou podobu skupinového výstupu. *Zásobovač* bude dbát o to, aby celá jeho skupina měla veškeré potřebné materiální vybavení a *Moderátor* bude dohlížet na to, zda všichni vědí, co mají dělat a zda pracují tak jak je potřeba. V případě vícečlenných skupin je možné role přidat případně někdo může zastávat rolí více.

Zadání:

Rozdělte se do skupin podle toho, na jakém z vybraných témat byste rádi pracovali a také si rozmyslete, s kým ve skupině se vám bude dobře pracovat. V každé skupině budou figurovat následující role: časoměřič, designer, zásobovač a moderátor. Pečlivě si přečtěte popis jednotlivých rolí a společně se ve skupině dohodněte, kdo bude pro kterou roli nejvhodnější. Samozřejmostí je, že mimo plnění vybrané role budou všichni zároveň pracovat na tvorbě listů do průvodce.

Každá skupina obdrží materiály s různými informacemi týkající se jimi zvoleného místa či továrny. Zároveň obdrží některé publikace, či kopie z nich, obsahující cílené informace. Spolu s tím dostanou soubor historických fotografií. Skupina zjišťující informace o Geothovi a Lutherovi může zároveň využít elektronické zařízení s aplikací *Virtuální Aš.* Tato aplikace byla vytvořena městem Aš, obsahuje některé zajímavé informace a fotografie týkající se právě těchto míst. (Bohužel není z neznámého důvodu funkční, a tudíž nelze plně využít její skvělý potenciál.)

Žáci vyrazí do terénu a vypracují svou část průvodce na místě, případně poblíž něho. Každá ze skupin může obdržet návodné otázky, kterých informací si předně všímat, co zjišťovat a na co se případně jít zeptat do sekretariátu funkční továrny.

Na místě žáci vyberou ze souboru (dozorující dospělí může s výběrem usměrnit pomocí návodných otázek, či poukazovat na nesrovnalosti) historickou fotografii/fotografie místa a pořídí fotografii současnou. Aktuální situaci na daném místě porovnají se situací, kterou zobrazuje fotografie a popíší tyto změny. Grafická stránka jejich práce je ponechána čistě na žákovské fantazii či na předem dohodnutém schématu.

Zadání:

Za pomoci mapy dojděte na své místo. Ze souboru fotografií vyhledejte tu, která zobrazuje toto místo. Pořiďte současnou fotografii místa tak, aby vypadala co nejpodobněji. Porovnejte místo, na kterém právě stojíte s fotografií. Najděte a popište rozdíly. Co se změnilo? Co přibylo? Co chybí? Co vypadá jinak?

S pomocí textů, brožurek, kopií vyhledejte zajímavé informace, které se místa týkají.

Nápověda, na jaké informace se zaměřit:

Továrny: Kdo továrnu v minulosti vlastnil? Jak se jmenovala? Co se v ní vyrábělo? Zajímavost. Co se s továrnou stalo po 2. světové válce? Jak se továrna jmenuje dnes? Co se v ní dnes vyrábí? K čemu slouží budova dnes? Zajímavost. Pro informace o současné aktivitě si zajdi do kanceláře budovy. Pro některé informace je možné si zajít do budovy Muzeum Ašska či do Muzea Aš.

Tovární komín: K čemu komín patřil? Jak se továrna jmenovala a komu patřila? Co se v továrně vyrábělo? Co se v ní vyrábělo po válce? Kdy byla zbourána? Pro informace je možné si zajít do sousední budovy Muzeum Ašska, která s místem přímo sousedí.

Osobnosti: Proč má město sochu této osobnosti? Čím byla pro město významná? Jak pomník vypadá? Čím byl významný evangelický kostel? Pro informace je možné si zajít do budovy Muzeum Ašska, Muzea Aš či do infocentra.

Kostel Nejsvětější trojice: Kdy byl postaven? Zajímavost. Jaké vybavení v něm bylo? Kdo vybavení pořídil? Co se s kostelem stalo? Kdy?

V průběhu práce s informativními materiály či při návštěvě muzea žáci průběžně hledají odpověď na svou otázku. Je možné jim nabídnout pomoc, pokud si nebudou vědět rady, kde odpověď hledat. Je dobré ji žákům v průběhu připomenout, aby na ni nezapomněli.

Po finálním vyhotovení jednotlivých částí se všichni sejdou na jednom místě. V prázdné mapě označí místa, kterým se věnovali a vytyčí trasu propojující

všechna místa. Seřadí produkty jednotlivých skupin tak, aby odpovídaly vytyčené trase. Je možné místa v mapě očíslovat a ke každému místu příslušné číslo přiřadit. Nakonec žáci vyhotoví přední a zadní obal jejich průvodce. Je potřeba mít na paměti, že je nezbytné vytisknou a přidat jednotlivým místům jejich současné fotografie. Lze použít i polaroid, který vyhotoví fotky ihned.

Nakonec si svou trasu společně projdou a jednotlivé skupiny představí ostatním místo, kterému se věnovali. Poté je možné s žáky diskutovat o tom, koho by takto rádi provedli po městě, komu by rádi svého průvodce prezentovali. Záleží již na žácích, co vše je napadne, například uspořádat vycházku pro ostatní třídy ročníku a prezentovat jim svého průvodce v praxi, uspořádat historickou procházku s odbornou žákovskou prezentací pro rodiče, či nabídnou průvodce k vystavení v knihovně nebo muzeu.

6. Závěrečná reflexe

Cíl: *Žáci doplní myšlenkovou mapu. Žáci prezentují své otázky a zjištěné odpovědi.*

Žáci popíší svou práci v průběhu projektu, přesně pojmenují klady, zápory, úskalí své práce.

Poslední aktivitou, která zakončí celý projekt, bude návrat k úvodní myšlenkové mapě. Společně ji rozšíří o nově nabyté vědomosti. Je možné ji též zařadit do průvodce. Další částí závěru celého projektu je prezentace žákovských otázek a k nim nalezených odpovědí. Je třeba reflektovat i tuto nedílnou součást celého projektu – kde nalezli odpověď, zda bylo hledání odpovědi obtížné a proč, co jim k nalezení odpovědi pomohlo atd. Seznam otázek i s odpověďmi je rovněž vhodné zařadit do průvodce.

Je potřeba také zhodnotit průběh celého projektu. Jak fungovala kooperativní část práce? Osvědčily se role? Plnili její zástupci svou funkci dobře? Co bylo z celého projektu nejobtížnější? Co bylo nejzajímavější? Co si budou pamatovat?

5 Závěr

Tato diplomová práce vychází z propojení mého zájmu o historii města Aš a práce učitele na prvním stupni základní školy.

V průběhu mapování historie města jsem zřejmě narazila na důvod, proč je s ní široká veřejnost tak málo seznámená. Jednu z hlavních překážek vidím v dostupnosti publikací a materiálů, které o historii Aše pojednávají. Vybavení místní knihovny je tristní, tudíž nemít doma mnohé publikace zakoupené pro vlastní potřebu, pravděpodobně bych s nimi nepřišla vůbec do styku.

Některé historické materiály jsou k nahlédnutí v městském muzeu ovšem pro práci s nimi je potřeba umět dobře německy, a především dokázat přečíst německé písmo frakturu a kurent. Já jsem měla to štěstí, že mi tuto zásadní překážku pomohla překonat babička s německými kořeny. Ovšem bez její pomoci bych se této práci nemohla věnovat. Myslím si, že toto je jedna z největších překážek i mnohých dalších občanů, kteří by se o historii Aše rádi něco dozvěděli. Z těchto publikací je sice vytvořen výtah o historii města dostupný třeba na městských webových stránkách, nicméně tento výtah je poměrně stručný.

Je nutné zmínit, že téměř veškeré publikace zabývající se historií města Aše, které byly vydány po roce 1935, vycházejí ze čtyř knih pana Karla Albertiho *Příspěvky k dějinám města Aše a ašského okresu*, jako jediného dostupného zdroje pojednávajícího o historii města.

Další smutnou pravdou komplikující přístup k informacím je skutečnost, že spoustu materiálů, map, pohlednic, knih, dokumentů a mnoho dalšího, co by se týkalo města, si s sebou odneslo německé obyvatelstvo, které bylo donuceno vysídlit se. Některé z těchto materiálů jsou dostupné v ašském místním historickém muzeu a archivu v německém městě Rehau.

Po dokončení této práce věnuji její výtisk ašskému muzeu, aby byla k nahlédnutí komukoli, kdo by se o historii města chtěl dozvědět a nestačil mu pouze stručný popis z městského webu, ve kterém jsou některé dějinné události zcela vypuštěny. O některých událostech (např. Svobodný stát Aš, postoj tehdejších

obyvatel k vytvoření Československé republiky v roce 1918, či průběh 2. světové války) jsem doposud neměla nejmenší tušení a tyto informace nejsou v žádné z česky vydaných publikací dostupné. Velmi zajímavý mi také přišel pohled do mapy, ve které jsem barevně vyznačila umístění továren v Aši. Přestože jsem věděla, že jich bylo mnoho, vizuální deklarace této skutečnosti mi přišla fascinující.

V prvním úseku didaktické části jsem se věnovala zasazení historického učiva do rámcového vzdělávacího plánu v rámci vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět* a s ní související tematické okruhy *Místo, kde žijeme* a *Lidé a čas*. Popsala jsem, jak projekt rozvíjí klíčové kompetence. Dále jsem se věnovala vymezení projektového vyučování a jeho propojení s výukou historického tématu.

Pro žáky 4. tříd jsem plánovala projekt, ve kterém se žáci seznámí s průmyslovou historií města. Vzhledem k tomu, že práce s historickým tématem je velmi abstraktní, stejně tak práce s mapou, rozhodla jsem se žáky více vést, předkládat jim úkoly a dát jim možnost výběru pouze v omezené míře.

Projekt je připraven tak, aby ho bylo možné použít a realizovat na kterékoli základní škole v Aši či v rámci návštěvy muzea. V přiložených materiálech je široká zásoba informačních textů k továrnám, vycházející z publikace Karla Albertiho *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes* a sborníku výstavy pana Ing. Krátkého *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku*. Pokud by se žáci rozhodli věnovat ještě dalším, mnou nepopsaným objektům, v těchto knihách je možné najít k nim potřebné informace.

Jednotlivé části a činnosti projektu jsem pečlivě naplánovala a připravila k jejich naplnění potřebné materiály. Žákovská volba je patrná v terénní části – kdy si zvolí, kterou z částí průvodce budou zpracovávat. Další a daleko závažnější volba následuje po dokončení průvodce, kdy žáci vymyslí a pečlivě naplánují, jak průvodce dále využít. Tato část již v projektu popsána není. V mnou naplánovaném projektu k této části žáky pouze dovedeme.

Projekt bych ráda nabídla ašským školám k realizaci, protože kde lépe začít budovat kladný vztah k historii města a vzbuzovat chuť k dalšímu bádání než u dětí mladšího školního věku.

6 Literatura a Elektronické zdroje

24. duben 1938 - Karlovarský program. *Dyn české státnosti.* [Online] http://www.dnyceskestatnosti.cz/novinky/kalendarium/24-duben-1938-karlovarsky-program/.

Adler, Horst a Krátký, Jiří, Ing. 2006. *Ašsko 1945 - 1990 - dokumentace bez komentáře.* Aš : Muzeum Aš, 2006.

Alberti, Gottlob Traugott. 2010. *Z mého života, Vzpomínky na mládí.* [překl.] Karel Halla a Olga Krátká. Karlovy Vary : Státní oblastní archiv v Plzni - Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2010. 978-80-904696-1-7.

Alberti, Karl. 1935. *Beiträge zur Geschichte der Stadt Asch und des Ascher Bezirkes.* 1935.

—. 1930. *Evangelium in Ascher Lande.* Asch : autor neznámý, 1930.

Albertová, Marie. 1959. *Z dějin Ašského okresu.* Aš : Okresní vlastivědné muzeum v Aši, 1959.

Aš - Wildenau. *Místa paměti národa.* [Online] http://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&id=297.

Ašsko - Újezd. *Ašský web.* [Online] http://www.asskyweb.cz/ujezd.

Balcar , Bohuslav. 2015. *Aš 1945.* Domažlice : Resonance, 2015. 978-80-905193-9-8.

Beran, Pavel. Zaniklé obce a objekty, okres Cheb. *Zaniklé obce a objekty.* [Online] http://www.zanikleobce.cz/index.php?menu=11&okr=3402.

Boháč, J., a další. 1986. *Národní podnik Tosta Aš 1946 - 1986.* Cheb : Chebské muzeum v Chebu a n.p. Tosta Aš, 1986.

Boháč, Jaromír a Kubů, František. 1988. *Města ČSSR - Aš.* Praha : ČTK - Pressfoto, 1988.

Brož, Miloslav. 2016. *Okre Cheb v letech 1960 - 2000.* Cheb : HB PRINT, s.r.o. Cheb, 2016. 978-80-87252-08-6.

CCweb studie pro MŽP. *Český hydrometeorologický úřad - ČHMÚ.* [Online] http://portal.chmi.cz/files/portal/docs/meteo/ok/klimazmena/files/cc_chap04.pdf.

Coufalová, Jana. 2006. *Projektové vyučování pro první stupeň základní školy - Náměty pro učitele.* Praha : Fortuna, 2006. 80-7168-958-0.

Do vězení a lágrů. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=113&L=1.

Dobové svědectví z Rossbachu: Nemci jako štvaná zvěř. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=114&L=1.

Dobové svědectví: První transport odsunu z Rossbachu (Hranic). *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=115&L=1.

Esner, Jan. Postupimská konference. *Studená válka.* [Online] http://studena.valka.cz/postupim.htm.

Friš. *Regionální literatura - muzeum.* Knihovna a Muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0747.

Grecmanová, Helena a Urbanovská, Eva. 1997. Projektové vyučování a jeho význam v současné škole. *Pedagogika.* 1997.

Halla, Pavel. 2015. Český rozhlas. *Haldy nad Vernéřovskými doly nedaleko Aše se dodnes třpytí cínem.* [Online] 2015. https://regiony.rozhlas.cz/haldy-nad-vernerovskymi-doly-nedaleko-ase-se-dodnes-trpyti-cinem-7437218.

Havlůjová, Hana a Najbrt, Jaroslav. 2014. *Paměť a projektové vyučování v dějepise.* Praha : Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. 978-80-87912-12-6.

Hloušková , Lenka a Koudelová, Hana. 2008. Teorie učení a jejich využití v práci učitele. *Masarykova univerzita - Studijní materiály.* [Online] 2008. https://is.muni.cz/el/1421/jaro2008/UZB003/um/4429574/Teorie_uceni.pdf.

Chocholatý Gröger, Franz. 2009. Sudety 12.9.- 7.10.1938. *Náš směr.* [Online] 2009. http://nassmer.blogspot.com/2009/12/sudety-129-7101939.html.

1960. *I. kronika hasičů města Aše.* Aš : autor neznámý, 1960.

Kočišová, Mgr., Jana. 2017. Gustav Geipel. *Pašáci - Úspěšné osobnosti Ašska.* [Online] 2017. http://asaci.cz/gustav_geipel.

Krátký, Ing., Jiří. 2011. *Vznik a vývoj průmyslu na Ašsku.* Aš : Knihovna a muzeum Aš, 2011.

Krátký, Jiří a Vrbata, Milan. 2005. *Aš v zrcadle času.* Aš : Městský úřad Aš, 2005.

1948. *Kronika města Aše.* Aš : autor neznámý, 1948.

1951. *Kronika města Aše.* Aš : autor neznámý, 1951.

Kronika města Aše 1895 - 1942. Aš : autor neznámý.

Kubů, František. 1991. Dějiny Ašska do roku 1775. Aš : autor neznámý, 1991. Inv. č. 0139.

Kuhn, Antonín. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 34, str. 9.

—. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 37, str. 9.

—. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 38, str. 9.

—. 2015. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2015, 7, str. 9.

—. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. *Ašské listy.* 2013, 40, str. str. 9.

Lakosil, Jan. Hitlera zaskočila masová polévka, německého poručíka statečný starosta. *https://technet.idnes.cz/.* [Online] https://technet.idnes.cz/obsazeni-sudet-1938-0zv-/vojenstvi.aspx?c=A140930_144114_vojenstvi_kuz.

Lukášová, Bc., Tereza. 2012. Odsun sudetských Němců po druhé světové válce - ekonomické a politické souvislosti. *Válka.cz.* [Online] 2012.

https://www.valka.cz/14778-Odsun-sudetskych-Nemcu-po-druhe-svetove-valce-ekonomicke-a-politicke-souvislosti.

Mapy.cz. [Online] www.mapy.cz.

Mašková , Tereza a Morbacher, L'ubomír. Železná opona v Československu. *Ústav pro studium totalitních režimů.* [Online] https://www.ustrcr.cz/data/pdf/hranice/studie.pdf.

Metodika - Proměny obce Horní Vysoká. *HistoryLab.cz - Metodika k digitální dílně pro práci s historickými prameny.* [Online] https://historylab.cz/metodika/.

Michalčík, Slavomír. 2014. Útržky z historie Ašska. *http://www.thonbrunn.cz/.* [Online] 2014.

Minařík, Vladimír a Pechar, Zdeněk. 2006. Horní Paseky (Oberreuth) - Historie. *Zaniklé obce a objekty.* [Online] 2006. http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=2535.

Nový, Miloslav. 1983. 100 let Lutherova pomníku v Aši a medaile k jeho odhalení. *Drobná plastika.* 1983, 2-3.

Nykl, Ladislav Frank. 2011. Vlak svobody z Aše do Selbu. *Horydoly.cz.* [Online] 2011. http://www.horydoly.cz/turiste/vlak-svobody-z-ase-do-selbu-1.html.

Od městyse k městu. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=91&L=1.

2012. Ochranan státní hranice ČSSR. *Pohraničník* . [Online] 2012. http://pohranicnik.blogspot.com/2012/05/ochrana-statni-hranice-cssr.html.

Pecina, Pavel a Zormanová, Lucie. 2009. *Metody a formy aktivní práce žáků v teorii a praxi.* Brno : Masarykova univerzita, 2009. 978-80-210-4834-8..

PhDr. Levý, Josef. 2012 - 2016. Historie Ašska. *Hranicko.* [Online] 2012 - 2016. http://www.regionhranice.cz/historie-asska.

PhDr. Šůstek, CSc., Václav. 1938-1939 likvidace Československa fašistickým Německem. [Online] http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/1938-1939-likvidace-ceskoslovenska-fasistickym-nemeckem-iii.html.

Piagetova teorie kognitivního vývoje. *Studium psychologie.* [Online] https://www.studium-psychologie.cz/vyvojova-psychologie/8-piaget-moralka.html.

2006. *Příběhy železné opony - Vlak svobody.* Česká televize, 2006.

Pulec, Martin. Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. *Ústav pro studium totalitních režimů.* [Online] https://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/usmrceni-hranice/sesit13.pdf.

Randus, Petr. 2007. Mapky - Moravia Magna. *Moravia Magna.* [Online] 2007. http://www.moraviamagna.cz/mapky/m_ckmenu.htm.

Roučka , Zdeněk. 2005. *...a přinesli nám svobodu.* Plzeň : ZR & T Plzeň, 2005. 80-239-4702-8.

Schott, Thomas. Konec války. *Das Ascher Ländchen.* [Online] http://www.asch-boehmen.de/c/index.php?seite=5_12.

—. Persönlichkeiten. *Das Ascher Ländchen.* [Online] http://www.asch-boehmen.de/d/index.php?seite=1_6.

Spolky v Aši. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=92&L=1.

Svobodný stát Aš. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=111&L=1.

Šír, Vojtěch. 2003. Lord Runciman: zpráva z 21. září 1938. *Fronta.cz.* [Online] 2003. https://www.fronta.cz/dokument/lord-runciman-zprava-z-21-zari-1938.

Šmída, Zdeněk. Vybraná zaniklá sídla Ašska a Chebska. *Státní hranice a pohraniční turistika.* [Online] http://www.zdeneksmida.cz/rozbor-jizniho-pohranici/chebsko/vybrana-zanikla-sidla-asska-a-chebska.html.

Šmrhová, Magdalena. 2011. *Ašsko na starých pohlednicích.* Hostivice : Baron, 2011. 978-80-86914-34-3.

Tins, Benno. 1977. *Die eigenwillige Historie des Ascher Ländchens.* 1977.

Tomková , Anna, Kašová, Jitka a Dvořáková, Markéta. 2009. *Učíme v projektech.* Praha : Portál, 2009. 978-80-7367-527-1.

Toufar, Hugo. *Hranice u Aše.* [Online] http://www.matejovic.webzdarma.cz/dokumentace/toufar/toufar.htm#assko.

2011. Újezd (Mähring). *Turistika.cz.* [Online] 2011. https://www.turistika.cz/mista/ujezd-mahring/detail.

Úloha Henleina. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=112&L=1.

Veřejná databáze: vše o území. *Český statistický úřad.* [Online] https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__43__554499#.

Veřejná databáze: vše o území. *Český statistický úřad.* [Online] https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31548&u=__VUZEMI__65__4101#.

Vít, Jaroslav. 2000. *Ašsko, Historicko-turistický průvodce (č. 15).* Domažlice : Nakladatelství Českého lesa, 2000. 80-86125-19-X.

Víz. *Regionální literatura - muzeum.* Knihovna a muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0335.

Vrbický, Zdeněk. 1995. *Benešův palouček u Aše : 1948 :Obnovené vydání u příležitosti znovuodhalení pomníku 1. září 1995.* Aš : autor neznámý, 1995.

Vyznání lásky ve čtyřech tónech. *Deutsch-Tschechische QR-KulTour.* [Online] http://www.kultour-rehau.de/index.php?id=122&L=1.

Županič, Jan. 2009. *Nová šlechta Rakouského císařství.* [Online] FF UK, 2009. http://www.novanobilitas.eu/slechticke-vysady.

7 Seznam příloh

Přílohy – Historie Ašska

1 - Lenní přípis Jana Lucemburského I

2 - Neodcizitelnost Ašska I

3 - Lenní list Zikmunda Lucemburského II

4 - Pomník Dr. Martina Luthera III

5 - Salva Guardia IV

6 - Temperamentní body Marie Terezie IV

7 - Johan Wolfgang Goethe V

8 - Požární řád z 25. 7. 1785 VII

9 - Požární řád z 28. 1. 1851 IX

10 - Papírna XIII

11 - Ašské továrny XIV

12 - Pomník Gustava Geipela XVIII

13 – Štít rytíře Wehrmanna XVIII

14 - Benešův palouček XIX

15 - Pomník Josefa II. XX

16 - Konrád Henlein XX

17 - Karlovarské požadavky XXI

18 - „Groβdeutschland“ – Hitlerův projev XXI

19 - „Wir wollen heim ins Reich“ XXII

20 - Nacistická propaganda (příchod A. Hitlera do Aše) XXIII

21 - Poštovní razítko svobodného státu Aš XXIV

22 - obec Újezd (Mähring) XXV

23 - Evangelický kostel Nejsvětější trojice XXV

Přílohy - Cestování časem městem Aš

24 - Historické mapy města Aš XXXII

25 - Historické fotografie města XXXV

26 - Pracovní listy XLI

27 - Texty k průvodci XLIII

28 - Osobnosti spojené s městem LXIII
29 - Evangelický kostel Nejsvětější trojice LXVI

7.1 Přílohy – Historie Ašska

1 - Lenní přípis Jana Lucemburského

[131] „My Jan z Boží milosti král český a polský, Hrabě lucemburský, dáváme na vědomí všem, kteří tento list uvidí.

Prohlašujeme, že ctěný, nám oddaný Albrech z Neubergu, svůj vlastní hrad se všemi přináležícími statky a právy z vlastní vůle nám předal do našich rukou a od nás jej zpět obdržel jako léno. My ho za to s úctou uznáváme za našeho věrného vazala a prohlašujeme, že jmenovaný Albrecht a jeho dědici, jakož i následovníci obdrží od nás jmenovaný hrad" Neuberg" se vším co k němu náleží, se všemi právy a svobodami, které předchůdci jmenovaného Albrechta získali od římských císařů, králů a knížat. Tato práva jsou jim ponechána jak od nás, tak od našich následovníků, českých králů do věčného držení. Pokud budou v budoucnu pro Chebsko určeny odvody, daně, kontribuce nebo jiné dávky, bude z nich jmenovaný hrad vyjmut.

Potvrzení pravosti tohoto rozhodnuti opatřili jsme jej naší pečetí.

Dáno v Parně v roce 1331 po narození Páně, ve čtvrtek po svatodušních svátcích."

2 - Neodcizitelnost Ašska

[132] „My, Jan, z Boží milosti král český a polský a hrabě Lucemburský, veřejně prohlašujeme a dáváme na vědomí všem, kteří tento dopis budou číst a vidět, že jsme slíbili, že Aš a Selb a vše co k nim patří, nesmí být propůjčeny nebo jinak zcizeny. Dáváme to na vědomí a stvrzujeme pečetí.

Dáno v roce 1335 po narození Páně ve středu před svatou Maří Magdalenou."

---

[131] Toufar, Hugo. *Hranice u Aše* [online]. http://www.matejovic.webzdarma.cz/dokumentace/toufar/toufar.htm#assko

[132] Tamtéž

3 - Lenní list Zikmunda Lucemburského

[133] „My, Zikmund, z boží milosti král římský, po všechny časy rozmnožitel říše, král Uher, Čech, Dalmácie, Chorvatska atd. oznamujeme a dáváme na vědomí tímto dopisem všem těm, kteří ho uvidí nebo uslyší číst, že přišel Heinrich Czetwitz, Náš a Naší koruny České vasal a milý věrný, aby vložil do Našich rukou zámek Neitperg se všemi k němu náležejícími statky a příslušenstvím a poprosil pokorně, abychom jemu, jeho bratru Erhardovi a synovci Konrádovi zámek Neitperg se všemi k němu náležejícími statky, požitky a příslušentvím , které dosud užívali, dali opět milostivě v léno. To jsme shledali poctivé a rozumné a také s ohledem na věrné, ochotné a neúnavné služby, které dřívější Czetwitzové naším předkům, Českým králům, často poskytovali, což sami denně dělají a dále v budoucích časech chtějí dělat, a proto s rozvážnou myslí, dobrou radou a s plným vědomím dříve jmenovanému Heinrichovi, Erhardu – jeho bratru a Konrádovi – jeho synovci von Czetwitz udílím milostivě v léno zámek Neitperg s městysi, vesnicemi, daněmi, soudy, výnosy a všemi právy a náležitostmi, které až dosud užívali jako právní mužské léno a také jako král Český propůjčuji ve smyslu této listiny týž zámek se všemi dříve vyjmenovanými náležitostmi i jejich dědicům k držbě a usazení bez jakýchkoli překážek. Vpředu jmenovaný Heinrich, stejně tak i jeho bratr a synovec přísahal a složil obvyklý hold, čímž takové léno nabývá právo a nepoškozuje nás v našich službách a právech. Také potvrzujeme jmenovanému Heinrichovi, Erhardovi a Konrádovi a jejich Dědicům všechny svobody, práva, milosti, listiny, privilegia a sliby, které předci Heinricha, Erharda a Konráda dostali od našich předků, totiž od nejjasnějšího knížete zesnulého krále Českého Jana, našeho milého předka zesnulého císaře Karla, našeho milého pána a otce, zesnulého krále Václava – našeho milého bratra a také co od Nás má a po právu užívá, chceme a potvrzujeme, aby to vše, co je zde zahrnuto, v plné míře užíval a spotřebovával po všechny časy bez jakýchkoli překážek.

Na znamení souhlasu s touto listinou ji opatřuji vlastní pečetí Našeho královského majestátu, dáno v Řezně (Regensburgu) po narození Krista 1422 ve

[133] Kuhn, Antonín. 2013. Ašsko - místo bohaté historie. Ašské listy. 2013, 34, str. 9.

čtvrtek před dnem sv. Jakuba, apoštola naší říše Uherské ve 36. roce, Římské říše 12. roce a České 2. rokem.“

4 - Pomník Dr. Martina Luthera[134]

[134] Vlastní archiv

5 - Salva Guardia[135]

6 - Temperamentní body Marie Terezie

1) povoleno osvobození od daní, zamítnuto osvobození od cel

2) Zedtwitzům ponechána soudní pravomoc v 1. instanci – výše platil tereziánský zákoník

3) vrchnosti zaručena právní ochrana proti poddaným

4) zaveden solný, tabákový, celní a razítkový monopol rakouských zemí

5) Ašsko ponecháno bez vojenské posádky, ale císařovna to může kdykoli změnit

6) Zedtwitzové nadále smějí vyhlašovat nařízení

[135] Vlastní archiv

7) ašské cechy ponechány u svých zvyků, pokud to odpovídá obecným předpisům

8) císařovna dosazuje úředníky pro věci soli, tabáku a cla

9) ruší se nucené umístění vojenské posádky

10) Zedtwitzové dostanou nový lenní list a budou proti nim zastaveny veškeré sankce[136]

7 - Johan Wolfgang Goethe[137]

Kašna

[136] Kubů, František. 1991. Dějiny Ašska do roku 1775. Aš : autor neznámý, 1991. Inv. č. 0139.
[137] Vlastní archiv

1832 + 1932

8 - Požární řád z 25. 7. 1785

„1) Všichni majitelé domů, kteří vlastní koně, při vyhlášení požárního poplachu jsou povinni ihned přistrojit koně a připravit je na náměstí k požárním stříkačkám a dřezům na vodu, v případě nouze použít cizích formanských koňů, o čemž hostinští zpraví formany.

2) Podkováři, bednáři, kominíci, sládci a tesaři, kteří musí vlastnit hasičské sekery, musí se ihned dostavit na místo požáru, nikoliv aby hasili, nýbrž aby v nejhorším případě odtrhávali a odsekávali hořící dřevo.

3) Zedníci a řezníci musí ihned po vyhlášení požáru přinést k požáru z obvyklého úložiště požární žebříky a požární háky a žebříky hned postavit.

4) Koláři, zámečníci a jehláři musí ihned přistoupit ke stříkačce, nasadit oj, našroubovat hadice, určit místo odkud se bude stříkat, aby to bylo po větru a ne proti větru a v případě nouze i ručně bez koňů stříkačku přiblížiti, aby u ohně nedošlo k dalšímu neštěstí a vůbec od stříkačky neustupovat.

5) Pánvaři, ševci, truhláři a soustružníci spolu s koželuhy a jircháři budou u stříkačky použiti k práci, která je s tím spojená.

6) Punčocháři, kožešníci, hrnčíři, soukeníci, brašnáři, krejčí, tkalci lnu a bavlny s nádeníky musí v dřezech nosit vodu a vodu lít do stříkačky a v nádobách přinášet k ohni právě tak, jako všichni ostatní, kteří nemají nebo nebyli pověřeni jinou činností, zvláště pacholci a děvečky, ti všichni musí nosit vodu k ohni. Nádeníci ale zůstanou dál u dřezů a kádí, totiž také tehdy, když voda bude k ohni přivezena, aby ji nalévali a ve dřezech přinášeli k ohni.

7) Rozumí se samo sebou, že když jeden nebo více shora jmenovaných profesionalistů při nestálém požárním ruchu bude nepřítomno nebo bude nemocno, musí být na jejich místo určen odpovídající náhradník, o čemž musí být předem dostatečně seznámen, že v podobných případech bude náhradníkem.

8) Rodiče dětem, které nemohou být využity k nošení vody, udělí přísný zákaz, aby při nastalém požárním shonu zůstaly doma a na ulici nevstupovaly.

9) Ty skupiny řemeslníků, které sestávají z velice malého počtu členů a jiných cechů, které své předpisy mají, nejsou přivtěleni, přestože v Aši existují, například sedláři, kovotepci, barvíři, postřihovači, pastýři, cínaři, sponkaři a sklenáři, nebudou zaměstnáni nošením vody, nýbrž přinesou si potřebné nářadí a na potoce budou s rychle opatřeným materiálem stavět přehrady, k čemuž použijí hnoje, dřeva nebo slámy a zatíží je kameny, aby voda se zvedla a mohla být snadněji z koryt vybírána.

10) Varhaník, který má na starosti zvonění bude za pomoci čtvrtého učitele (učitelé byli odstupňováni takto: Rektor, Kantor, varhaník, bakalář), tedy za pomoci bakaláře, pokud bude požární shon, byli na kostelní věži a z výšky pozorovali, kde oheň vzniká a při viditelném požáru tak dlouho bili do zvonu a šturmovali, až za pomoci Všemohoucího oheň bude potlačen.

11) Oba dva ponocní nejen že musí v noci, kdy mají službu a vznikne oheň vždy čtyřikrát za sebou troubit na roh nebo čtyřikrát za sebou udeřit na do rohu a křičet „Hoří" a tím lidi vzbudili, nýbrž také za dne, kdy vzniká požární shon, spěchali a pomáhali zachraňovat a nebyli zbyteční.

12) Podle §56 c.k. požárního řádu z 25.7.1785 měl být u požáru též felčař a medicus s obvazovým a stahovacím materiálem, aby tomu, kdo při požáru přijde k úrazu, mohli poskytnout první pomoc.

13) Rozumí se samo sebou, že každý při takové příležitosti a u požáru zvláště, bude poslušen bez omluv a reptání všech řídících úředníků a že aniž by to bylo zvláště přikazováno, po uhašeném požáru všechny hasící předměty budou uloženy na své místo s odpovědností s případnou náhradou škody." [138]

[138] Friš. Regionální literatura - muzeum. Knihovna a Muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0747.

9 - Požární řád z 28. 1. 1851

„1) Je nepopiratelnou skutečností, že v mnoha případech škody způsobené požárem nemusely být tak velké, kdyby byla přišla pomoc častěji. Proto každý obyvatel, v jehož blízkosti oheň buď nepozorností, nebo z nějakého jiného důvodu vznikl, svým spoluobčanům nic neutajoval ve víře, že živel je svým vlastním pánem, ale naopak v okamžiku jeho zpozorování neprodleně volal o pomoc.

2) V každém domě, kromě jedné svíčkou opatřené lucerny, musí být několik požárních džberů po ruce, aby v případě nebezpečí je bylo možno použít. Doporučuje se, aby vždy v několika byla mimo to v pohotovosti ruční stříkačka, která do příjezdu velké stříkačky může vykonat drobné služby. Na průčelí každého domu stranou do ulice bude skoba, na kterou se pověsí rozsvícená lucerna v případě, že je noc.

3) V případě, že je budova neobydlena nebo obyvatelé či její majitelé nejsou přítomni a vznikl oheň, postarají se nejbližší sousedé, aby s tím byl seznámen představený obce, respektive starosta případně autorizovaný obecní radní, kde požár vznikl, aby mohl vydat příslušné příkazy.

4) Každému musí být jasné, že v případě nebezpečí požáru musí být pokud možno co nejrychleji opatřena pomoc a současně nastolen patřičný pořádek.

5) Starosta předá při každém požáru direktivy. Jemu přidělení obecní radní, právě tak jako členové výboru, ho musí ve všem podporovat a od něho přejímat instrukce. Nejbližší starostí je, stříkačku, džbery a ostatní nářadí dovést na místo požáru a nejbližší koně zapřáhnout.

6) Řeznický a pekařský cech se svými tovaryši musí co nejrychleji přinést na místo požáru hasičské rekvizity, shromáždit se u stříkačky č. 1, tu naplnit vodou a pumpovat, zatímco tito budou střídáni příslušníky cechu tkalcovského, jirchářského a koželužského, kolářského a pilařského. Vedením nad rourami této stříkačky jsou pověřeni pánové Johann Ludwig, Heinrich Jäger, Johann Kirchhoff a Johann Morsch.

7) Naplněním a pumpováním stříkačky č. 2 jsou pověřeny cechy punčochářů, ševců a krejčích a roury mají na starosti pánové Christian Fleissner, Johann Gläsel a Georg Krauss.

8) Pod vedením učitele tělocviku nebo jiného zástupce mají na starosti plnění a pumpování stříkačky č. 3 cvičenci, nad rourami dohlížejí pánové Johannes Eichmeyer, Johann Krauss a Jäckel, střídají u této stříkačky jehláři, klempíři, zámečníci, truhláři, hodináři, řemenáři, sedláři a barvíři.

9) Kožešníci, soustružníci, rukavičkáři a ševci dámských bot, nožíři se soukeníky, cínaři, mydláři, měditepci, puškaři, zlatníci, stříbrníci jsou povinni vytáhnout stříkačky z kolen a připravit je tak, aby při zapřahání nedošlo k žádnému prodlení.

10) Pokud město Aš nemá žádnou věž, jsou povinni pánové varhaník evangelického a kantor katolického kostela, jakmile se dozví o vypuknutí požáru nebo jej zpozorují, po celou dobu budou dávat výstražná znamení zvonem a v nočních hodinách vyvěsí lampu ve směru ohně. Ponocní mají za povinnost rohem okamžitě dávat znamení.

11) Kominíci se svými tovaryši právě tak a kde bude třeba zakročit, podat pomocnou ruku.

12) Majitelé domů a další obyvatelé, kterým nebyla přidělena žádná zvláštní funkce, jakmile hlukem a požárními výstražnými znameními budou o požáru informováni, dostaví se ihned do místa požáru, aby svými silami a hasicím nářadím vypomohli při požáru.

13) Děti a další osoby, které nemohou pomoci, musí být, především v noci, doma, aby byly chráněny před případným zraněním a nerušily záchranáře při hašení požáru.

14) Jako poznávací znamení během ohně v nočních hodinách připevní si starosta, radní a členové výboru na levou paži bíločervené pásky.

15) Ke hlídání zachráněných věcí atd. budou určeni četníci a finanční stráž svými představenými.

16) K zastavení vody v rybníku a ke stavidlu je pověřen nejblíže bydlící soused. Ten je také zodpověden, že rybník bude náležitě napuštěn, že stavidlo bude v dobrém stavu a je povinen každé nahodilé poškození hlásit u představeného obce. V nutných případech má příkaz dozírat na stav rybniční hráze místní policie.

17) Ke každé kůlně nebo hasičské zbrojnici, kde je uloženo hasičské nářadí, musí být 3 klíče. Od požárního domku na náměstí jeden klíč na strážnici, další u pana Ambrože Geyera a třetí u pana Karla Huschera, od domku na Skalce (Stein) jeden klíč ve strážnici, druhý v požárním domku u zde bydlícího policisty a třetí u pana Egelkrauta.

18) Za udržování hasičských zbrojnic v dobrém stavu zodpovídají starosta a příslušní členové výboru.

19) Požární stříkačky musí být pravidelně přezkušovány. Starosta určí čas, kdy k tomu má dojít a předvolá příslušné cechy. Nádrže ve stříkačkách musejí být během léta neustále naplněny vodou, v zimě však musí být dnem vzhůru.

20) Jakmile představený obce obdrží zprávu o vypuknutí požáru, je jeho povinností zajistit, aby stříkačka č. 2 spolu s vedoucím vozem byla zapřažena a ihned aby odjela k požáru. Do vedoucího vozu mohou nastoupit osoby obsluhující stříkačku, aby stříkačka nebyla jimi zatížena a tím aby mohla k požáru co nejrychleji přijet. Pokud požár je přespolní neměla by vzdálenost přesáhnout 6 až 7 hodin jízdy.

21) Stříkačka č. 1 musí v obci zůstat a nemůže být nikdy použita pro hašení ohně v přespolní obci.

22) V případech ohně mimo město Aš má starosta nebo jím pověřený radní nebo člen výboru direktivy pro stříkačku a hasičské nářadí.

23) Každý kočí je povinen ke stříkačce, vodním nádržím apod. přistavit koně. Obdrží, v případě, že oheň není v místě a je přespolní, odškodné za každý den 5 zlatých a ten pacholek, který první přivede koně ke stříkačce 1 tolar pruské měny jako mzdu.

24) Každý, kdo ve smyslu §2 tohoto ustanovení by nenalezl předepsanou lucernu a požární džber, propadá zákonnému trestu právě tak, jako ten, který ustanovení starosty nebo jeho zástupce ochotně a okamžitě nesplní.

podepsán starosta Wilhelm Weiss“ [139]

[139] Friš. Regionální literatura - muzeum. Knihovna a Muzeum Aš : autor neznámý. Složka 0747.

10 - Papírna[140]

[140] Vlastní archiv

11 - Ašské továrny

Aš se „stovkou“ komínů[141]

Heller & Askonas[142]

[141] Knihovna a muzeum Aš
[142] Tamtéž + Vlastní archiv

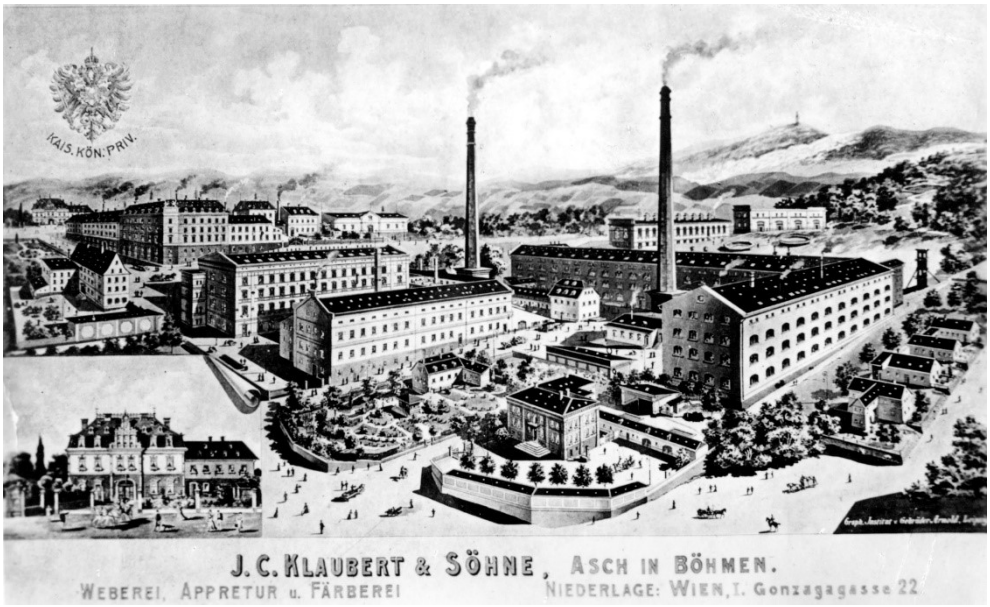

Klaubert & Söhne[143]

Synové Christiana Fischera

[143] Zdroj: Stadt archiv Rehau

Christian Geipel & syn

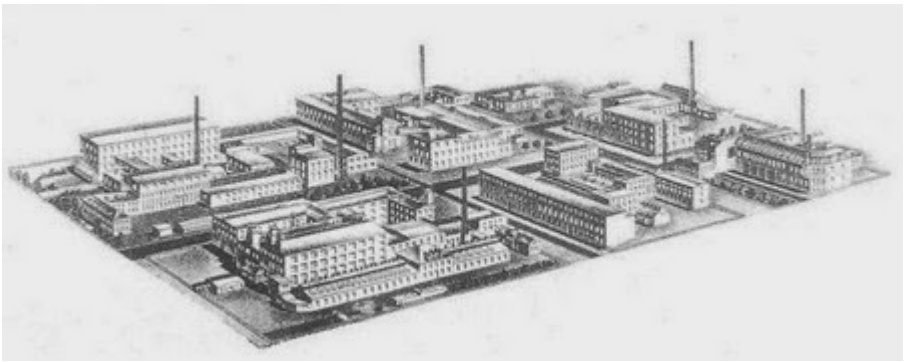

Spojené ašské barvírny

Firma Schmidtova vdova[144]

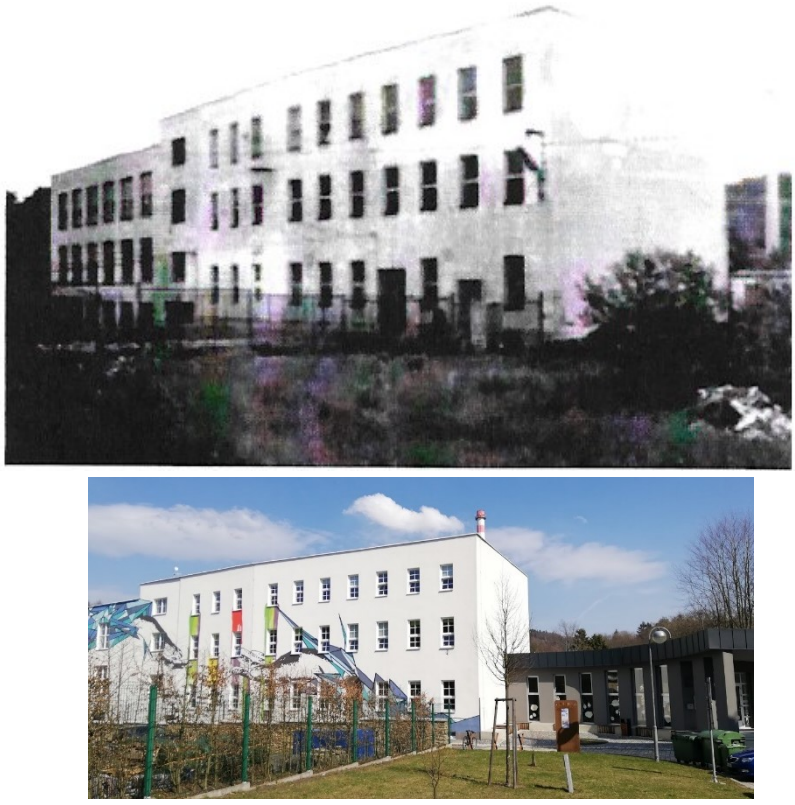

Singer & Co.[145]

[144] Knihovna a muzeum Aš + Vlastní archiv
[145] Tamtéž

12 - Pomník Gustava Geipela[146]

13 – Štít rytíře Wehrmanna[147]

[146] Knihovna a muzeum Aš + Vlastní archiv
[147] Knihovna a muzeum Aš

14 – *Benešův palouček*[148]

Dnešní podoba Benešova paloučku[149]

I. IX. 2015

[148] Knihovna a muzeum Aš
[149] Vlastní archiv

15 - Pomník Josefa II.[150]

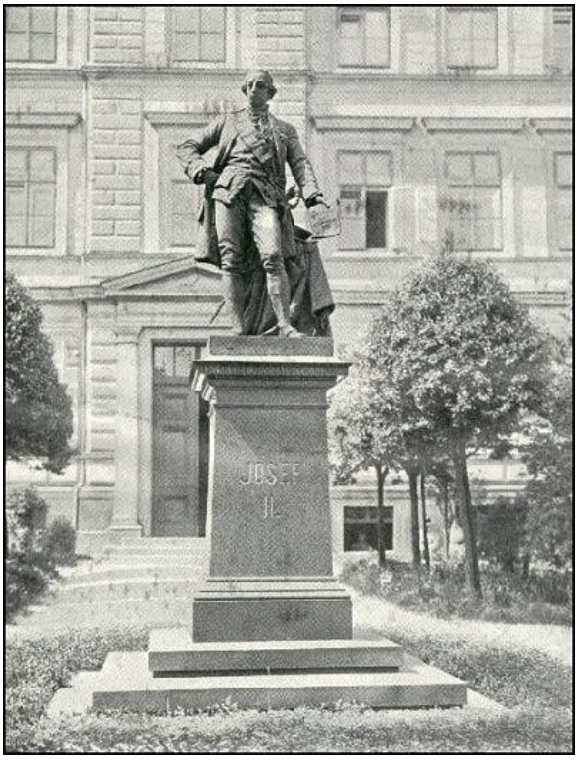

16 - Konrád Henlein[151]

[150] Knihovna a muzeum Aš
[151] Tamtéž

17 - Karlovarské požadavky

Karlovarské požadavky

1. úplná rovnoprávnost Němců s Čechy
2. uznání německé národní skupiny za právnickou osobu
3. přesné ohraničení německého území v ČSR
4. plná národní samosprávu tohoto území
5. zákonná ochranu Němců žijících mimo toto území
6. odčinění hospodářských a národně-politických křivd způsobených Němcům od roku 1918
7. výhradní jmenování německých státních a veřejných zaměstnanců na německém území
8. plná svobodu přiznání se k německému národu a německému světovému názoru[152]

18 - „Großdeutschland" – Hitlerův projev

„Mezi většinou národnosti, které jsou v tomto státě utlačovány, se nachází také 3,5 milionů Němců, to je přibližně tolik lidi naši rasy, kolik obyvatel má např. Dánsko (...) Chtějí je zlikvidovat. Po lidské stránce jsou utlačováni nesnesitelným způsobem a je s nimi zacházeno tak, že to postrádá veškeré důstojnosti (...) Já však mohu zástupcům těchto demokracii vzkázat, že nám to není lhostejné, a že pokud tato týraná stvoření sama nenaleznou svého práva a své pomoci, tak oboji obdrží od nás.(...) Němci v Česko-Slovensku nejsou ani bezbranní ani opuštění. To, nechť je vzato na vědomí (...)" [153]

[152] Šír, Vojtěch. 2003. Lord Runciman: zpráva z 21. září 1938. Fronta.cz. [Online] 2003. https://www.fronta.cz/dokument/lord-runciman-zprava-z-21-zari-1938

[153] Chocholatý Gröger, Franz. 2009. Sudety 12.9.- 7.10.1938. Náš směr. [Online] 2009. http://nassmer.blogspot.com/2009/12/sudety-129-7101939.html.

19 - „Wir wollen heim ins Reich“

"Moji soukmenovci!

Jako nositel Vaší důvěry a při vědomí mé odpovědnosti konstatuji před veškerou světovou veřejností, že nasazením strojních pušek, pancéřových vozů a tanků proti bezbrannému sudetoněmeckému obyvatelstvu dosáhl utlačovatelský systém českého národa svého vrcholu. Tím ukázal český národ celému světu, že soužití s ním v jednom státě je definitivně nemožné. Zkušenosti dvaceti1eté násilné vlády, a především těžkých krvavých obětí posledních dnů mě zavazují k prohlášení:

1. V roce 1919 jsme byli za odepření nám slavnostně přislíbeného práva na sebeurčení proti naší vůli pod nátlakem vtěsnáni do českého státu.

2. Aniž jsme se kdy práva na sebeurčení vzdali, pokusili jsme se za nejtěžších obětí o všechno, abychom si zachovali v českém státě naši existenci.

3. Všechno úsilí pohnout český národ a jeho odpovědné činitele k čestnému a spravedlivému vyrovnání ztroskotalo na jejich nesmiřitelné destruktivní vůli.

V této hodině sudetoněmecké nouze předstupuji před Vás, německý národ a celý civilizovaný svět a prohlašuji: Chceme žít jako svobodní němečtí lidé! Chceme opět mír a práci v naší zemi! Chceme domů do Říše! Bůh žehnej nám i našemu spravedlivému boji!

Konrad Henlein" [154]

[154] Chocholatý Gröger, Franz. 2009. Sudety 12.9.- 7.10.1938. Náš směr. [Online] 2009. http://nassmer.blogspot.com/2009/12/sudety-129-7101939.html.

20 - Nacistická propaganda (příchod A. Hitlera do Aše)

„U Erkesreuthu chyběly k hranici ještě tři kilometry. Horečnaté napětí rostlo. O pár minut později jsme dosáhli hraniční obce Wildenau. Bývalou řísskou hranici dosud připomínala cedule umístěná uprostřed obce. Ještě jednou se uprostřed radostí jásajících mužů a žen spustila závora. Vůdci bylo podáno hlášení. I my jsme s horoucími a tlukoucími srdci společně s místními obyvateli prožili tento historický okamžik. Bylo 11 hodin a 20 minut. Vůdce se – a nebylo lehké mu uvolnit cestu – odebral zpět k vozu. Vzápětí projel osvoboditel Sudet uprostřed své hrdé armády hranici, kterou jeho geniální politika pomohla vymazat, vstříc sudetským Němcům. Hudební doprovod úderného oddílu SA zahrál národní hymny a květinami zavalený vůdcův vůz se pomalu vydal na cestu po svobodném německém Egerlandu.“ [155]

Příjezd A.Hitlera do Aše 1938[156]

[155] Aš - Wildenau. *Místa paměti národa.* [Online] http://www.mistapametinaroda.cz/?lc=cs&id=297.
[156] Knihovna a muzeum Aš

21 - Poštovní razítko svobodného státu Aš[157]

[157] Stadt Archiv Rehau

22 - obec Újezd (Mähring)

Revitalizovaný hřbitov[158]

23 - Evangelický kostel Nejsvětější trojice

Záznam o vyhoření evangelického kostela[159]

„19. 1. 1960 se stala pro město Aš velmi důležitá a smutná událost. V 11:08h začal hořet starodávný evangelický kostel.

V 11:08 hod, hlásí farář pan Ješke, že hoří evangelický kostel. Hotovost ihned vyjela a ihend volala o pomoc (na místě není voda – velký mráz, hydranty zamrzlé). Požár se velmi rychle šířil, neboť veškeré uvnitř instalované dřevěné věci se lakovaly a natíraly. V okamžiku byl kostel v jednom plameni. Shořely i unikátní varhany - odhadovaná cena 1mil korun. Dále pak kruchta neboli chór, vše dřevěné, vyřezávané, obklady dřevěné různě dýhou vykládané, to vše během půl hodiny oheň zachvátil. Z kopule věže se podařilo zachránit pouze skříň s veškerými dokumenty. Jinak kostel vyhořel do základů. I zvony se rozlily a nezbylo nám z kostela než holé výstražné zdi. Kostel měl velkou historickou hodnotu – škoda se odhadovala na cca 10 mil. korun. Požár pomáhaly zdolávat tyto sbory: VPÚ Cheb, ZPS Ohara, ZPS Tosta, ZPS Pila, DPS Františkovy Lázně, Doubrava, Hranice, Krásná, Kopaniny.

[158] Vlastní archiv
[159] 1960. I. kronika hasičů města Aše. Aš : autor neznámý, 1960

Voda stačila jen na ochlazování a izolování okolních objektů, jinak by snad vyhořela celá čtvrť, Včetně továrny Aritma a skladu Esky.

Oheň vznikl nedbalostí zaměstnanců, kteří napouštěli a natírali dřevěné zařízení. Aby jim bylo teplo, aby barva schla, měli uvnitř instalovaný naftový teplometný agregát, výrobek Kovo Cheb. Jeden ze zaměstnanců chtěl tento agregát přemístit a neudusil jej a přemisťoval ho za provozu. Nafta vystříkla na okolní předměty a na zaměstnance. Okamžitě vzplála a hořelo již vše kolem i zaměstnanci. Jeden měl popáleniny 2. stupně, druhý 3. stupně. Tohle vše byl začátek konce ašského evangelického kostela a jeden z největších oltářů v dějinách Aše."

Evangelický kostel z roku 1622[160]

[160] Ing. KRÁTKÝ J., VRBATA M. Aš v zrcadle času. Aš: Městský úřad Aš, 2005

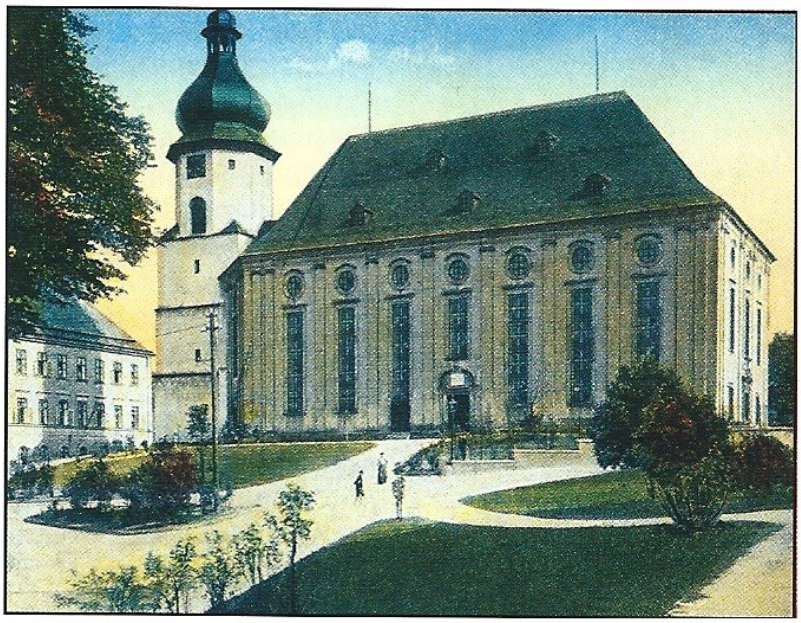

Evangelický kostel z roku 1749[161]

Evangelický kostel – model Bohuslava Karbana[162]

[161] Ing. KRÁTKÝ J., VRBATA M. Aš v zrcadle času. Aš: Městský úřad Aš, 2005
[162] Muzeum Aš, foto vlastní

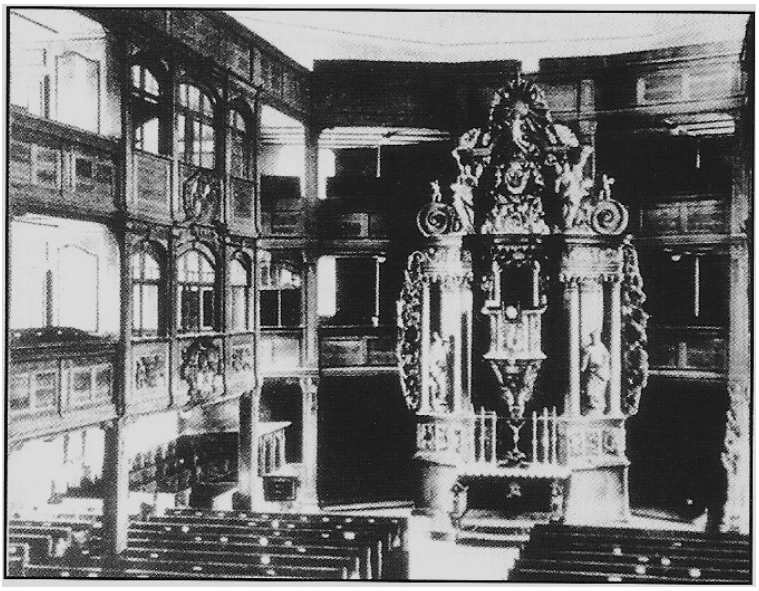

Interiér evangelického kostela[163]

Varhany evangelického kostela[164]

[163] Knihovna a muzeum Aš
[164] Tamtéž

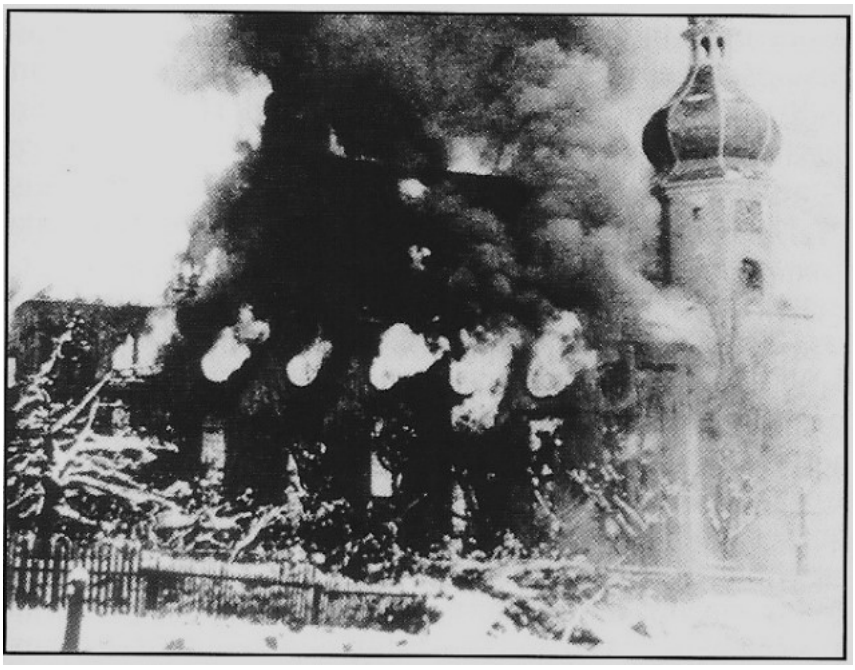

Požár evangelického kostela 1960[165]

[165] Knihovna a muzeum Aš

Demolice evangelického kostela[166]

[166] Knihovna a muzeum Aš

Pietní místo kostela Nejsvětější trojice[167]

[167] Vlastní archiv

7.2 Příloha – Projekt Cestování časem městem Aš

24 - Historické mapy města Aš[168]

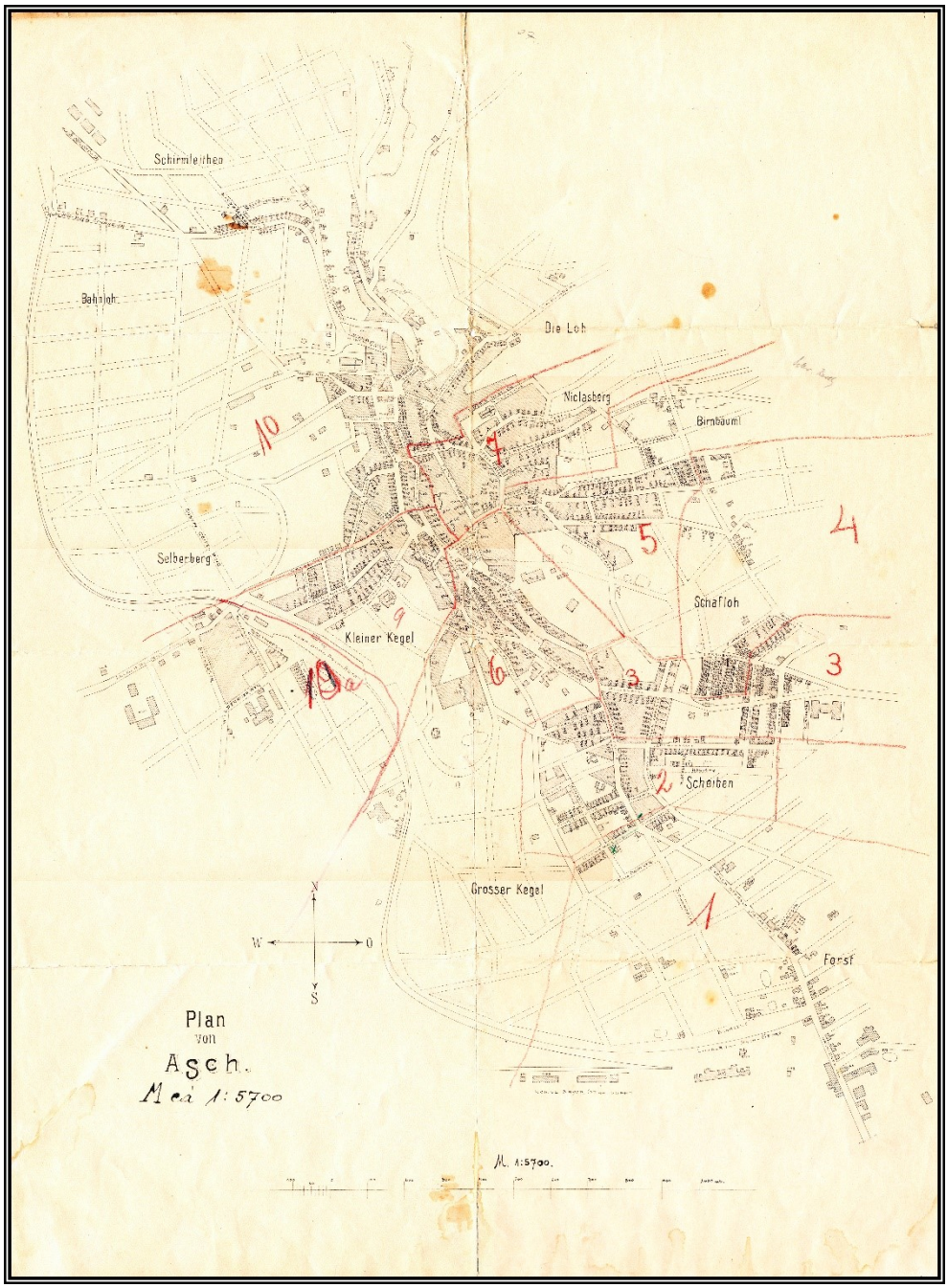

Počátek 20. století

[168] Stadt Archiv Rehau

Übersichtsplan
der Stadt Asch
Herausgabe: IRMA-VERLAG
Albert Simon, Baumeister, Asch.
Straßen- und Gassenverzeichnis der Stadt Asch.
Maßstab,
Meter
Nach Unterlagen des Stadtbauamtes angefertigt.
Jänner 1923.
Buch- und Steindruckerei Carl Berthold, Asch.

1923

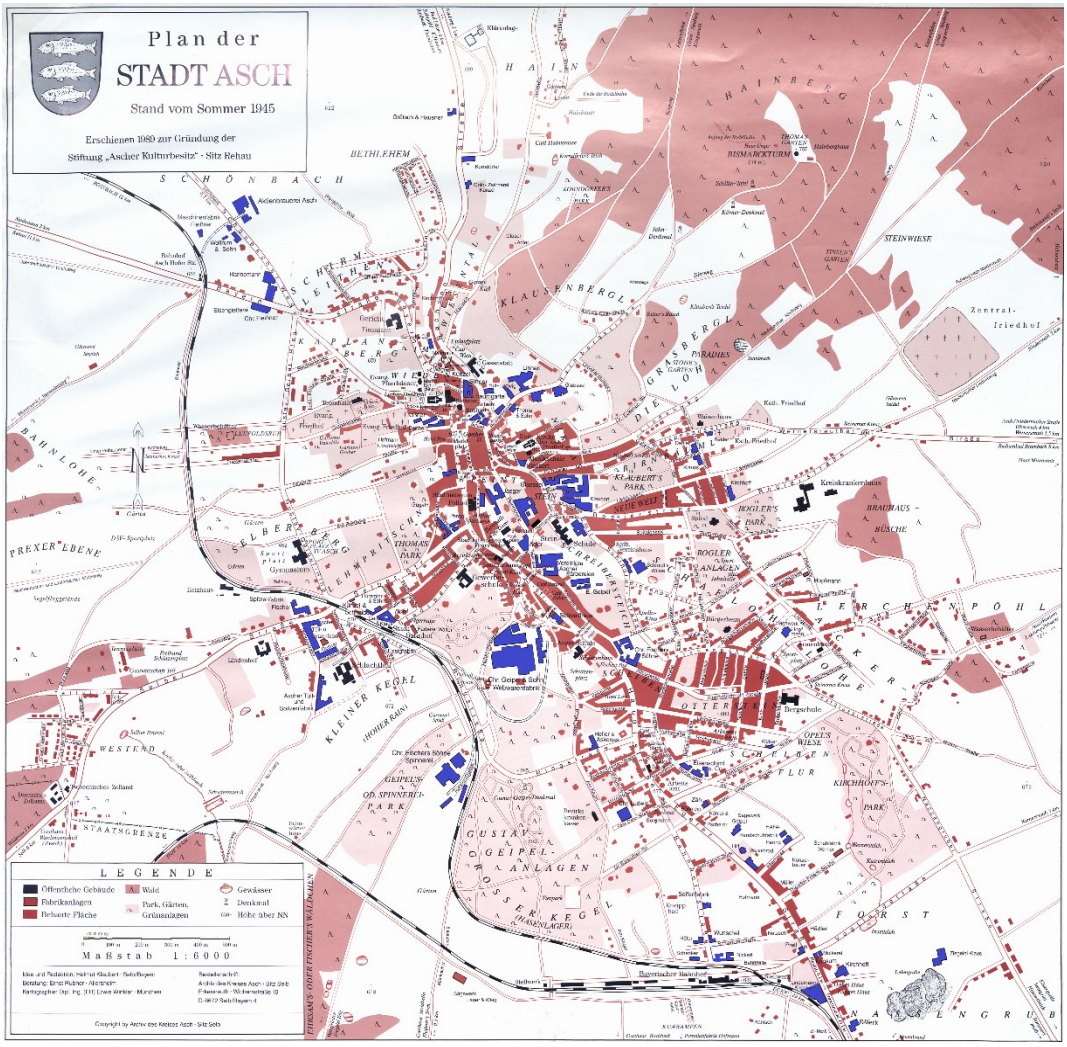
Plan der
STADT ASCH
Stand vom Sommer 1945
Erschienen 1989 zur Gründung der
Stiftung „Ascher Kulturbesitz" · Sitz Rehau
LEGENDE
Öffentliche Gebäude
Fabrikanlagen
Bebaute Fläche
Wald
Park, Gärten, Grünanlagen
Gewässer
Denkmal
Höhe über NN
Maßstab 1:6000

1945

25 - Historické fotografie města[169]

Hotel Lev

Hlavní ulice

[169] Knihovna a muzeum Aš

Hlavní ulice

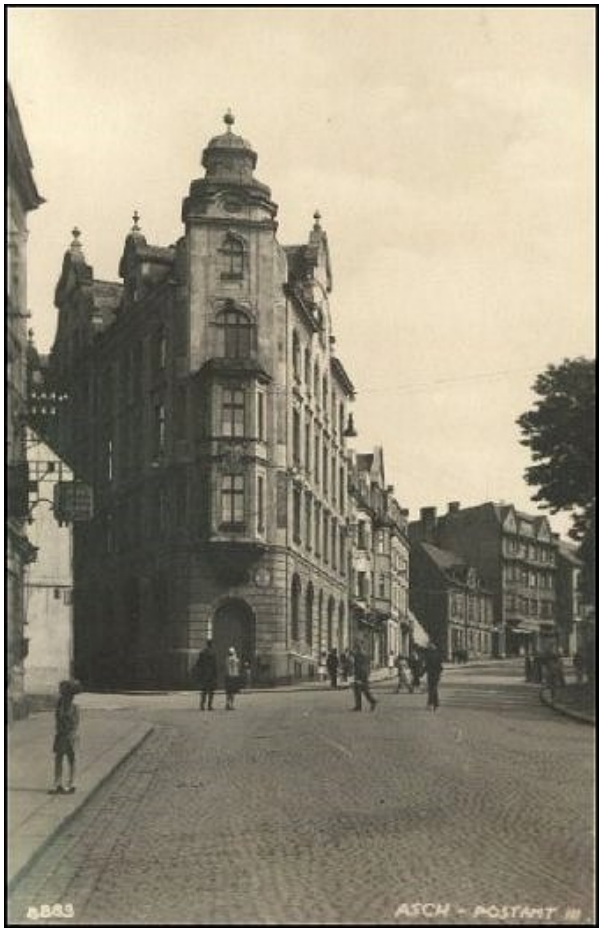

Fišerova pošta (budova mototechny)

Goethovo náměstí poč. 20. století (Tržní náměstí)

Goethovo náměstí

Geothovo náměstí (Tržní náměstí)

Goethovo náměstí (předválečné období)

Budova střelnice

ZŠ Kamenná

Budova Gymnázia (ZŠ Okružní)

ZŠ Hlávkova

26 - Pracovní listy

Práce s mapou

Nakresli směrovou růžici

Co je to legenda?_____

Nakresli a popiš, alespoň 3 symboly, které jsi v mapě v legendě našel

_____ _____ _____

Jak je na mapě vyznačena státní hranice?

Označ polohu města Aše

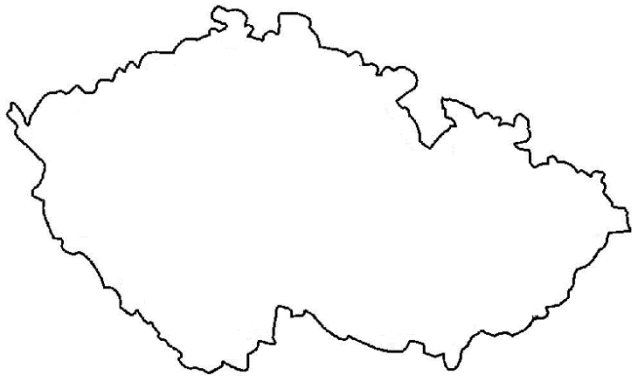

Jaký má státní hranice význam? _____

_____

_____

Historická mapa

Porovnej současnou a historickou mapu města a popiš změny, ke kterým ve městě došlo (Zvětšilo se? Zmenšilo se? Přibyly nějaké čtvrti? Kde? Změnila se plocha zeleně (parky, lesy, rybníky)? Kde?)

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

Jak se proměnilo místo, kde bydlíš? Můžeš svůj dům najít i na historické mapě? Co bylo na jeho místě?

_____

_____

_____

_____

27 - Texty k průvodci

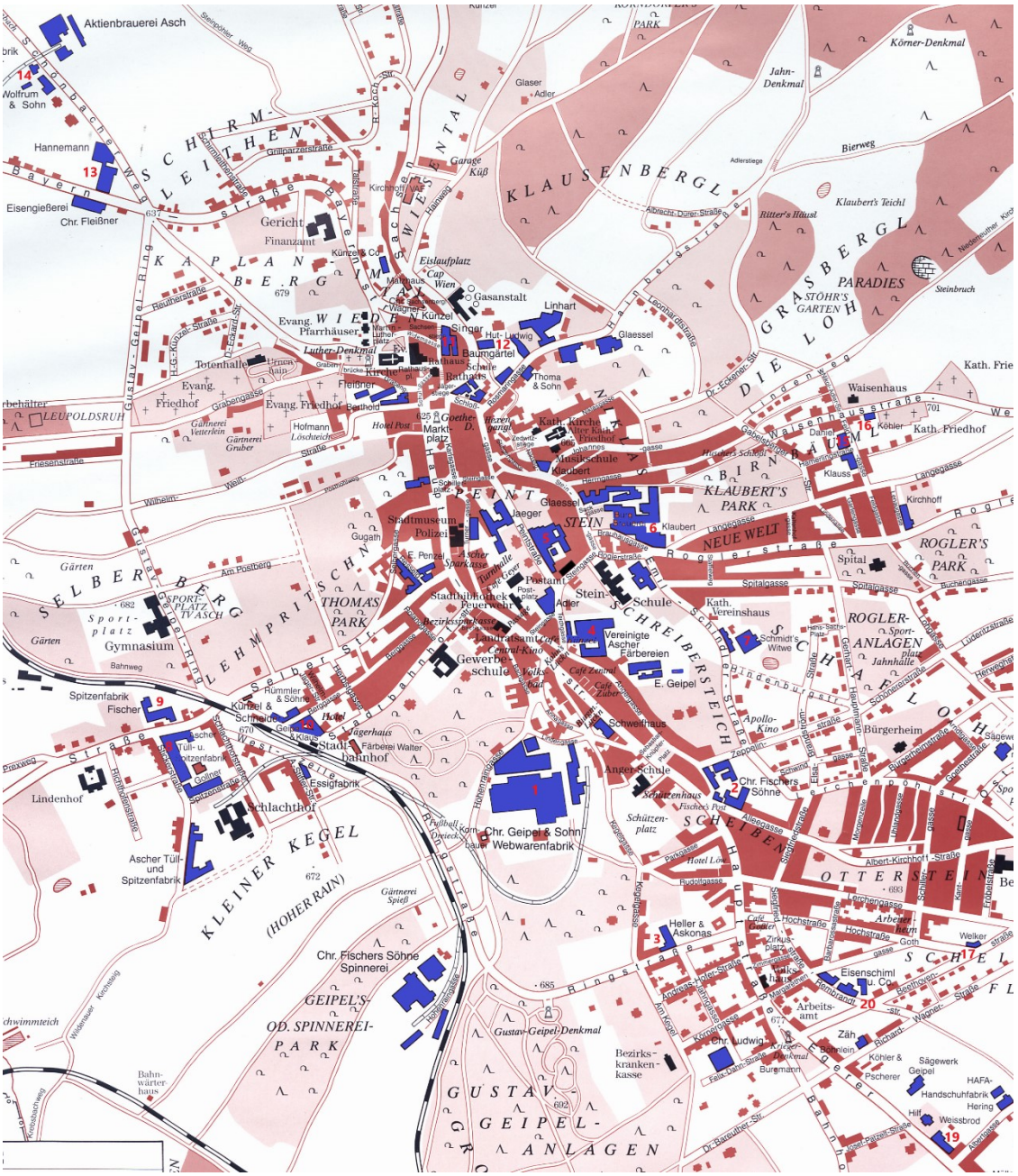

Mapa s číselným označením továren

1 – Christian Geipel a syn

Christian Geipel a syn, továrna vlněných a polohedvábných oblekovin, Aš. Zakladatele Christian Geipel v roce 1824 zavedl v Aši výrobu bavlněných, polovlněných a polohedvábných šátků. Výrobu pro něj zajišťovalo 80 tkalců, které později soustředil do vlastní budovy. Mimořádně rychlého růstu dosáhla firma proto, že včas zareagovala na nastupující módní styl, který uspokojoval poptávku po městském ošacení výrobou pestře tkaného dámského bavlněného zboží a polovlněných sortimentů pro pánské obleky. Firma zaváděla novinky vždy jako první mezi ostatními firmami a získávala tak velké zakázky, protože měla po určitou dobu na výrobu monopol. Na světové výstavě ve Vídni v roce 1873 byl firmě udělen čestný diplom a Christin Geipel byl vyznamenán propůjčením řádu Františka Josefa. Nová budova byla postavena v roce 1876. V továrně se vyrábělo vlněné dámské oblečení, kostýmy a pláště, jednobarevné i pestře tkané šatovky. Firma se stále rozvíjela. V roce 1914 bylo v továrně 1000 mechanických stavů a 1 600 zaměstnanců. Obě světové války ukončily rozvoj podniku. V roce 1945 se továrna stala součástí Českých vlnařských závodů v Liberci. Od roku 1950 byla továrna základním podnikem národního podniku Ohara Aš.

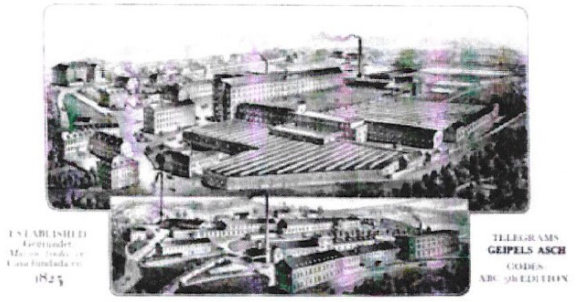

2 – Synové Christiana Fischera

Továrna Synové Christiana Fischera byla největším výrobcem pletených výrobků v Aši a byla založena roku 1795. Po roce 1836 se firma stala největším výrobcem pletených výrobků na celém Ašsku. Dvorní dámy Marie Terezie i sama císařovna a ostatní vídeňské dámy nosily pletené a krajkové zboží z Aše. A věhlas se šířil dál. Na přelomu 19. a 20. století se za hranice vyváželo přes 75% výrobků, a to do Anglie, Jižní Ameriky, Austrálie, Kanady, USA, na Nový Zéland, Francie, Holandska a Belgie.. Vyvážely se pod značkou Cefisa a byly známé jako moderní, levné a trvanlivé výrobky. Firma vlastnila svou pletárnu, přádelnu, barevnu a továrnu na výrobu krajek. Podnik byl vybaven nejnovějšími stroji všech druhů a vyráběl se tak úplný sortiment pletených výrobků – spodní prádlo, punčochy, koupací a sportovní oblečení, látkové rukavice, svrchní oděv. V továrně bylo zaměstnáno přes 3 000 lidí. Po 2. světové válce měla firma 730 zaměstnanců a stala se zakládajícím podnikem Továrny na stávkové zboží.

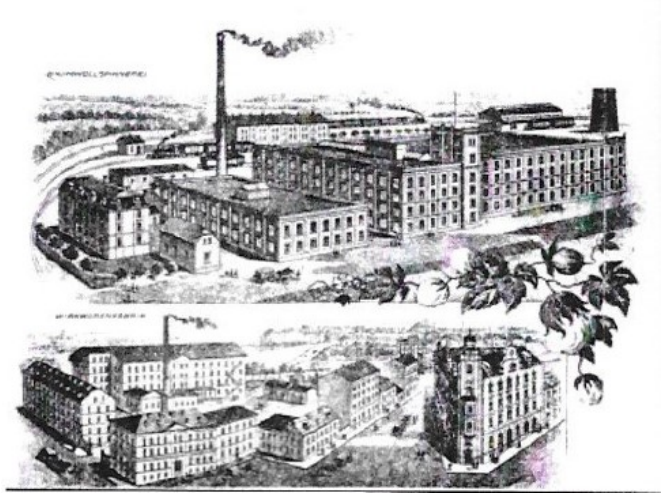

3 – Heller & Askonas

Heller & Askonas byla jedna z nejstarších rukavičkářských firem V Aši a vznikla před rokem 1900. V roce 1909 byla postavena nová budova. Firma vyráběla především pletené prádlo a rukavice. Vyráběla všechny druhy pletených i stříhaných rukavic a umělohedvábné dámské i pánské luxusní spodní prádlo. V roce 1943 byl podnik zabaven a veškeré vybavení bylo převedeno na ostatní rukavičkářské firmy ve městě. V roce 1959 zde národní podnik Tosta zřídil Technický závod. Po roce 1976 zde byl sklad pomocného materiálu, archiv a výpočetní středisko.

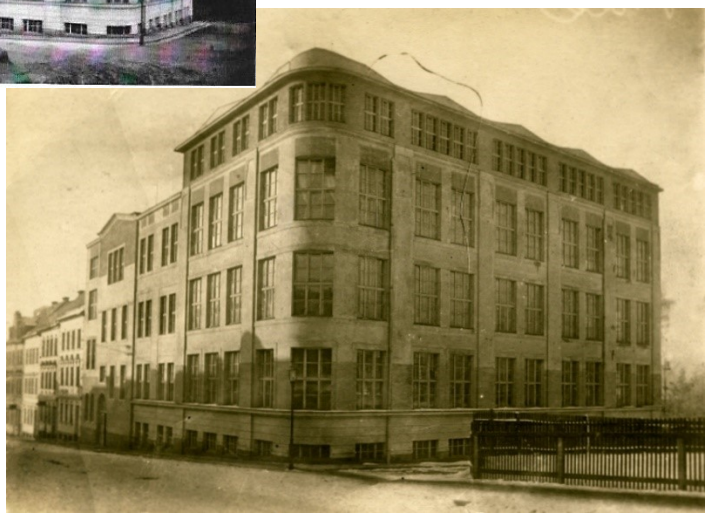

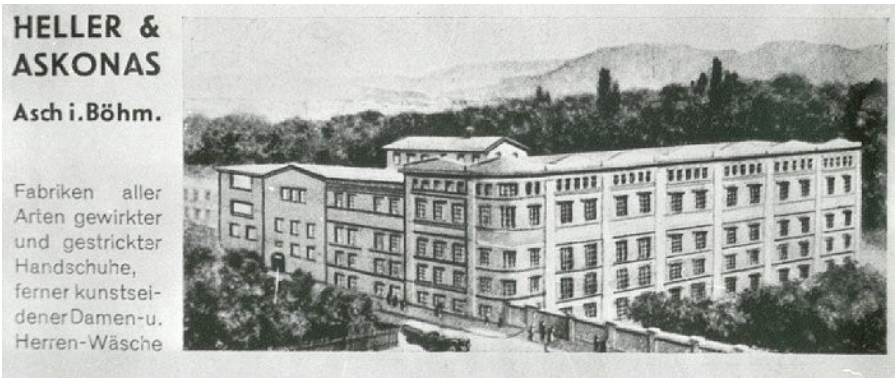

4 – Barevna Karl Künzel

Barevnu postavil Karl Künzel v roce 1906. V dalších letech se továrna rozšiřovala o další budovy a barevna se stala součástí Spojených ašských bareven. Po 2. světové válce převzal budovu národní podnich Kovo Cheb a namísto barvení tkanin se zde vyráběly strojírenské výrobky. Po roce 1990 byla veškerá výroba zastavena a budovy začaly chátrat. Nakonec byly zdemolovány. Jedinou památkou na budovy barevny je dodnes stojící tovární komín.

5 – Barevna C. F. Jäger

Budova barevny bavlny byla postavena v roce 1861. V roce 1868 byl provoz rozšířen o barevnu vlněných pramenů a byl do budovy vestavěn parní kotel. Od roku 1892 byla výroba znovu rozšířena o úpravu oblekových látek, flanelů, sukna a dalšího textilu. Budova barevny se v roce 1897 a 1908 zvětšila o další přístavby a začalo se pracovat na barvení a úpravě záclon. V roce 1914 byla barevna zapojena do Spojených ašských bareven. Voda byla do barevny přiváděna z vlastních hlubokých studní. Po 2. světové válce byla barevna začleněna do národního podniku Kolora Semily, který zde veškerou výrobu zcela ukončil. Roky 1964 byly všechny budovy barevny zbořeny.

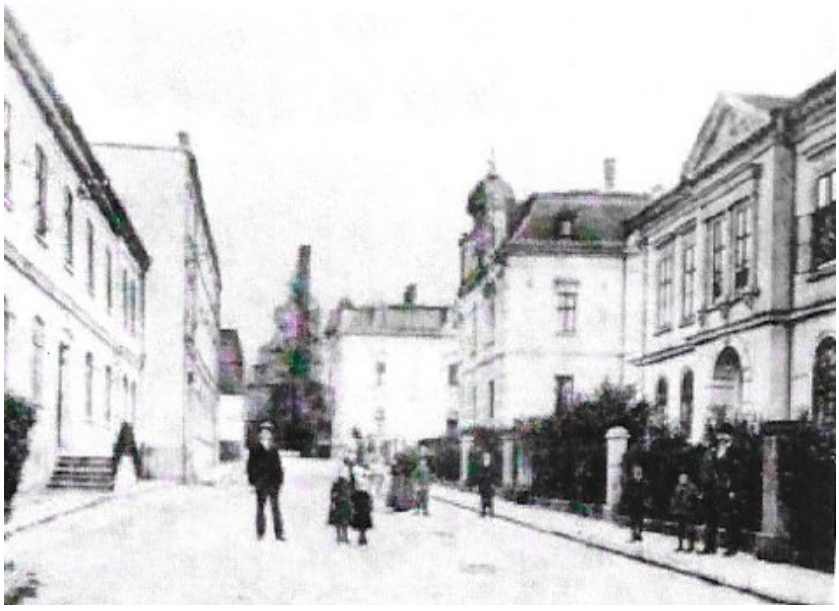

6 – J.C. Klaubert a synové

Firma byla založena v roce 1863. Původně zde probíhala ruční tkalcová výroba šátků a oblekovin. V roce 1870 firma postavila velkou budovu mechanické tkalcovny, kde vyráběla vlněné, polovlněné, polohedvábné a bavlněné zboží. V dalších letech se podnik zabýval i výrobou pleteného zboží. Firma pro své zaměstnance stavěla domky i celé městské čtvrti. Po 2. světové válce byla výroba zcela zastavena a jednotlivé budovy byly do roku 1964 postupně zbořeny.

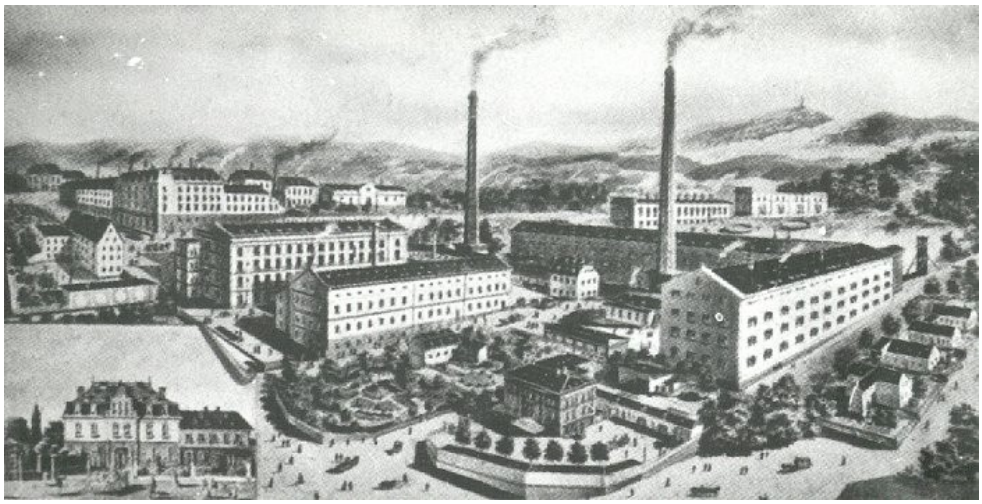

7 – Firma Schmidtova vdova

Firma byla založena v roce 1844. Na ručních stavech se zde tkaly šály a šátky, od roku 1880 i tkaniny pro svrchní oblečení. V průběhu 2. světové války, v roce 1944, byla budova poškozena jednou z 8 bomb, které na Aš spadly. V této době zde byla laboratoř zbrojní firmy EMA. Veškerá textilní výroba byla ukončena v roce 1944 o rok později i zbrojní výroba. Od roku 1951 sloužily budovy jako sklady národního podniku Ohara.

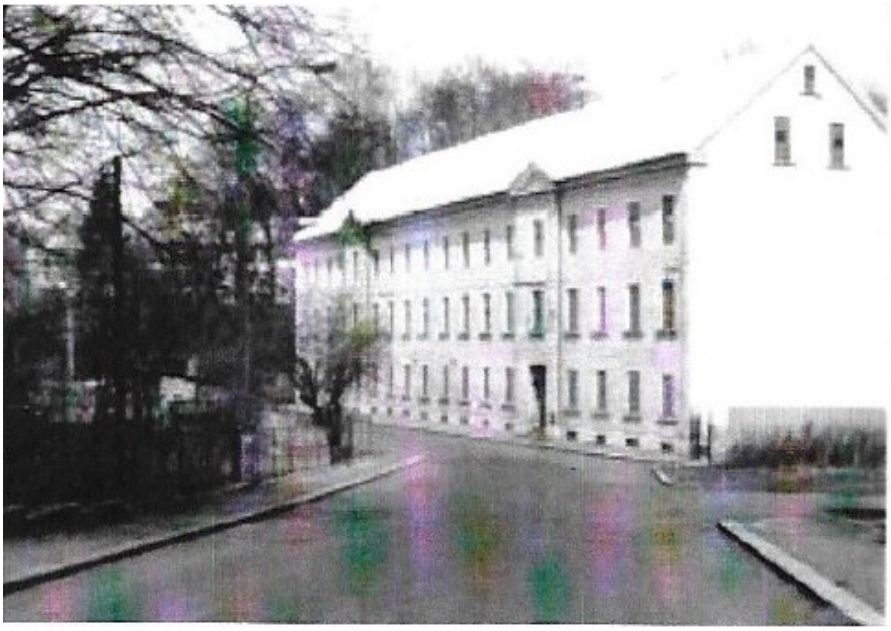

8 – Firma A. Wagner, Ašská továrna na tyl a krajky

Továrna na výrobu krajek a tylu v Aši byla založeno roku 1906. Nejprve se v továrně pracovalo na ručních vyšívacích strojích, které mohli obsluhovat pouze vyučení vyšívači. V roce 1909 byla zavedena výroba tylů, které doposud v celém Rakousko-Uhersku vyráběl jen malý závod u Brna a továrna se tak stala jeho nejvýznamnějším výrobcem. Vyráběly se tylové krajky, vyšívané krajky, výšivky, záclony a tyly. Před rokem 1914 měla továrna na 1 600 zaměstnanců a pracovalo se na 120 strojích. V roce 1922 přišla krize a továrna si mohla ponechat pouhých 17 strojů a firma přešla pod Spojené ašské barevny. V roce 1949 přešla továrna pod národní podnik Krajka Kraslice a vyráběl záclony.

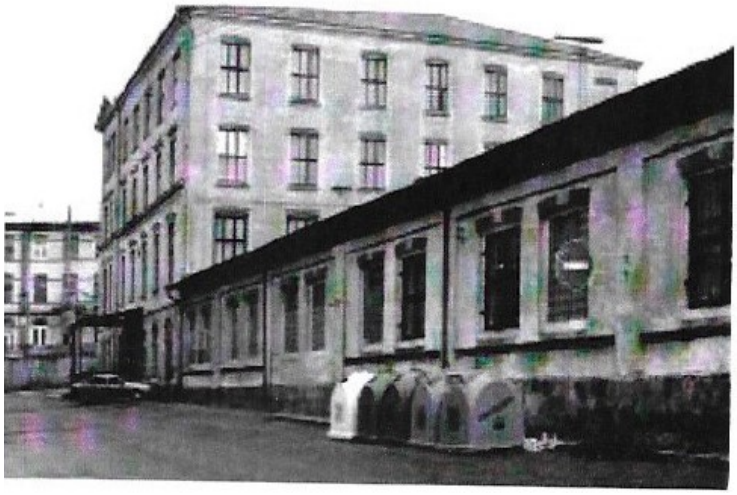

9 – Firma Barth a spol.

Na přelomu 19. a 20. století byla postavena budova továrny na krajky, kterou v roce 1920 převzal podnik Barth a spol. a roku 1925 ji koupila největší pletařská firma v Aši, firma Synové Christiana Fischera. Tato krajkárna dodávala krajku pro dámské šaty, blůzy a letní rukavice, dámské prádlo i svrchní oblečení. Vyráběly se zde také krajkové látky, krajky na svatební šaty a vlečky. Po 2. světové válce se firma stala součástí národního podniku Krajka Kraslice. V roce 1967 byly budovy přestavěny pro strojní výrobu.

10 – Firma Christian Geipel a Klaus a spol.

Továrna byla založena roku 1897. Firma vyráběla úplety pro výrobu sportovního oblečení a spodního prádla, pro výrobu tílek a svrchního oblečení. V roce 1947 byla továrna začleněna do národního podniku Tosta Aš. Po roce 1953 byly v budově sklady národního podniku Skladex.

11 – Singer a spol.

Továrna byla založena roku 1869 a vyráběla šály, šátky a dámské šatovky z vlny, bavlny, hedvábí a umělého hedvábí. Po roce 1946 byla továrna začleněna do Českých vlnařských závodů a od roku 1950 patřila pod nově vzniklý národní podnik Ohara Aš, ovšem ještě v témže roce byla výroba zcela ukončena. Od roku 1956 sloužila budova jako zaměstnanecký klub n.p. Ohary a nakonec byla převedena na národní podnik Aritma Praha. Po přemístění výroby do sousední Hedvábnické ulice zde bylo učňovské středisko Aritmy.

12 – Firma Christian Baumgärtel

Tato firma patřila k nejstarším v Aši a byla založena roku 1867. Původně se zabívala převážně prodejem punčochového zboží. Poté začala vyrábět úplety pro pletený sortiment včetně střihaných rukavic. V roce 1947 se továrna zalenila pod národní podnik Tosta Aš, který v roce 1949 výrobu ukončil. Od roku 1957 patřily budovy národnímu podniku Aritma Praha, který zde zavedl výrobu výpočetní techniky.

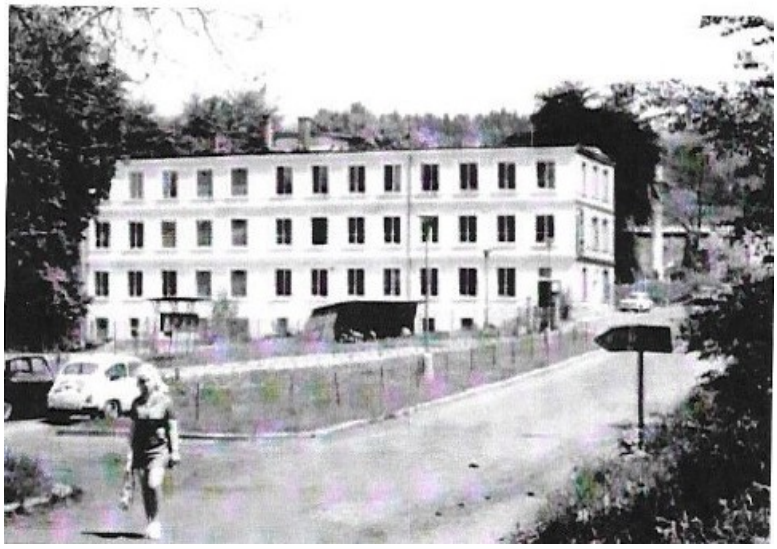

13 – Firma Otto Hannemann

Továrna vznikla roku 1874 a jejím hlavním produktem byla výroba tkaných dekoračních textilií, záclon, tylů, mulů, mušelínů a organtýnů na potištěné lehké dámské oblečení. V roce 1951 se továrna stala součástí národního podniku Krajka Kraslice a výroba pokrčovala až do roku 1999.

14 – Firma Syn Gustava Wolfruma

Továrna byla založena 1896, ale předchůdci zakladatele patřili mezi ašské punčocháře. Firma vyráběla pánské spodní prádlo, pánské košile, tepláky a další pletené zboží. V roce 1944 firma zaměstnávala 250 zaměstnanců a výrobky vyvážela především do Německa a Švýcarska. Firma měla velký obrat, v přepočtu 615 milionů dnešních korun. V roce 1948 připadla továrna národnímu podniku Tosta Aš. V roce 1960 se výroba z textilního průmyslu změnila na slévárnu a vyráběl odlitky ze slitiny hliníku pod podnikem Metalis Nejdek. V roce 1970 se stala továrna samostatným podnikem metalurgického závodu Metaz v Týnci na Sázavou.

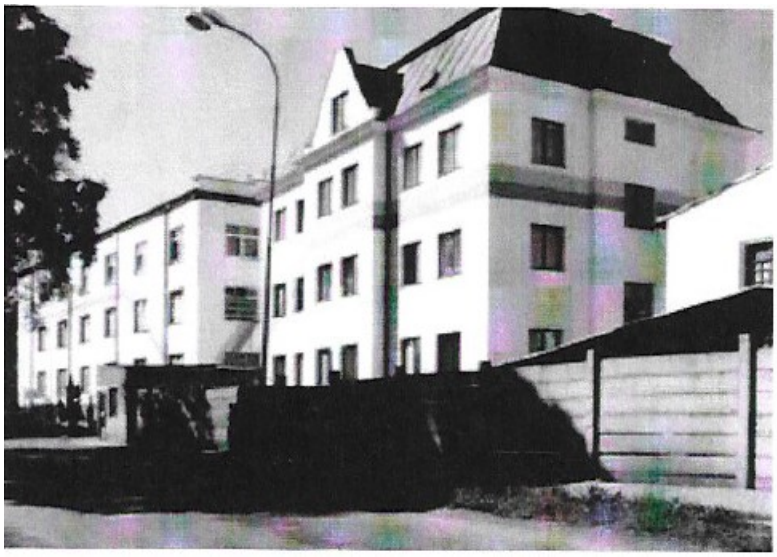

15 – Firma G.A.Daniel

Firma byla založena roku 1922 a zabývala se výrobou spodního prádla a jiného pleteného zboží, pletených a stříhaných rukavic. V roce 1947 se začlenila pod národní podnik Tosta a soustředily se zde okrouhlé pletací stroje. Byla zde podniková modelárna, modelárna rukavic a podniková zkušebna. Od roku 1965 patřila budova městu a byla využívána jako sklad.

16 –

Firma Max Köller

Továrna byla založena v roce 1913 a vyráběla výšivky, krajky a jiné pletené zboží. Mezi její výrobky patřilo především luxusní dámské spodní a noční prádlo. Od roku 1947 patřila továrna pod národní podnik Tosta a vyrábělo se zde dámské oblečení. Šilo se zde i dámské spodní prádlo z čistého hedvábí a z umělého hedvábí, zato zdobené krajkou a potiskem. V roce 1960 ukončila přestala budova továrny sloužit k výrobě textilních výrobků a stala se kasárnami pro pohraniční stráž.

17 – Firma Bratři Welkerové

Firma Bratři Welkerové byla založena roku 1903. Vyrábělo se szde pletené zboží a rukavice. Rukavice se zde vyráběly i textilní. V roce 1936 měla firma 176 zaměstnanců a byla vybavena střihárnou a 150 šicími stroji. V roce 1948 byla budova továrny předána národnímu podniku Tosta, který zde veškerou výrobu zrušil. Budova pak chvíli sloužila jako školní jídelna pro 2.. základní školu.

18 – Firma Hermann Weissbrod

Firma byla založena roku 1930 a zabývala se výrobou látkových rukavic a jejich prodejem, Později firma rozšířila sortiment o další pletené zboží. Díky velmi schopnému vedoucímu se z firmy během pár let stala jednou z největších výroben rukavic v celé republice. Látkové rukavice vyvážela především do USA a Anglie. V roce 1943 byla do továrny přemístěna zbrojní výroba firmy ABA Berlín. Od roku 1947 připadla továrna národnímu podniku Tosta a koncentrobvala zde konfekční výrobu rukavic.

19 – Firma Max Eisen schimmel & Co., Albin Dost

Firma byla založena roku 1892. Nejprve se firma zabývala výrobou pleteného zboží a punčoch. V roce 1904 byla postavena velká tovární budova a výroba se rozšířila o výrobu látkových i pletených rukavic. Roce 1939 byl podnik vybaven velkým množstvím strojů včetně 96 ručních, 44 motorových pletacích strojů a 4 okrouhlými pletacími stroji. V roce 1946 zaměstnávala firma 176 zaměstnanců, z toho 7 Čechů. Firma byla poté využívána jako sklad oděvů národního podniku Oděvy Karlovy Vary.

28 - Osobnosti spojené s městem

Johan Wolfgang Goethe

Johann Wolfgang Goethe, slavný německý básník, prozaik, dramatik, historik umění a umělecký kritik, právník a politik, biolog a stavitel často cestoval po Čechách, které si velmi oblíbil. Aš navštívil několikrát. Častěji však městem pouze projížděl na své cestě do českých lázní. Město Aš se Goethovi vůbec nelíbila. Při své desáté návštěvě Aše v květnu 1812 si do svého deníku poznamenal: *„Toto město je nejohavnější z celého křesťanstva.*

Geothe se sice častěji léčil v Karlových Varech, ale miloval okolí Františkových lázní, kde sbíral velké množství minerálů, které následně popisoval a kategorizoval. Zde nalezl odrůdu minerálu vesuvián, který nazval egerán. Toto jméno je odvozeno ze slova Eger, jak je německy nazýván Cheb a od něj odvozený název pro celý chebský region – Egerland.

V den svých 70. narozenin byl ubytován v ašském hotelu Pošta na Tržním náměstí.

Při příležitosti Goethových 183. narozenin v roce 1932 byl na Tržním náměstí (dnes Goethovo náměstí) odhalen básníkův pomník. Jedná se o sochu samotného Goetha v nadživotní velikosti stojící na podstavci uprostřed kašny. Na podstavci jsou vyobrazena některá z Geothových děl (Faus, Utpení mladého Werthera, Heřman a Dorota). Tento pomník je mezi ostatními Geothovými památníky jedinečný. Oproti ostatním, kde je Goethe zobrazován s knihou v ruce, ašský pomník zobrazuje Goetha nikoli jako literáta, ale jako geologa, a proto namísto knihy drží v rukou jím objevený minerál - eregán.

Dr. Martin Luther

V roce 1521 na sněmu ve Worms představil Dr. Martin Luther svých 95 tezí církevně reformačního programu. Toho se účastnil i Hans Zedtwitz, který novou víru přinesl i do Aše a šířil ji mezi své poddané. Ašsko od této doby bylo převážně luteránské (evangelické). Silně zakořeněná evangelická víra přečkala i silnou rekatolizaci v 17. století a Ašsko se tak stalo jediným územím Zemí Koruny české, které zůstalo i po roce 1648 protestantským, a kde se sloužily jediné evangelické bohoslužby, a to hned ve 3 kostelech (v Aši, Hranicích a Podhradí).

V průběhu následujících 2 století luteránství na Ašsku silně zakořenilo. Ke 400 výročí narození Martina Luthera, roku 1883, se v Aši připravovaly veliké slavnosti. Ašané se rozhodli při této příležitosti odhalit i sochu Martina Luthera. S tímto nápadem přišli v lednu a během několika měsíců stihli plán realizovat. Uskutečnila se sbírka, sochař profesor I. Rössner vytvořil návrh dvoumetrové bronzové sochy a již v květnu se začal vyrábět kamenný podstavec. Lutherova socha přišla město na 6 775 říšských marek. 10. 11. 1883 se Aš i přes nepřízeň počasí vyzdobila, konal se průvod za účasti mnoha ašských spolků a celé město bylo osvětleno. V tento den byl v těsné blízkosti evangelického kostela Nejsvětější trojice odhalen první a jediný památník Dr. Martina Luthera na území celého Rakouského císařství.

Gustav Geipel

Továrník Gustav Geipel, syn továrníka Christiana Geipela (tkalcovský podnik Geipel & Jager), disponoval velkým finančním obnosem, který investoval do rozvoje města a městské vybavenosti.

Díky němu byly vydlážděny všechny městské ulice a náměstí a v celém městě byla zavedena kanalizace. Přesvědčil ostatní továrníky, aby u každé ze svých továren nechali zřídit park. Zasadil se o založení ašského gymnázia, na jehož výstavbu sám věnoval pozemek i s přilehlým hřištěm a zahradami. Vzhledem ke svému zájmu o hudbu nejenže podporoval mužský pěvecký sbor, ale především věnoval evangelickému kostelu Nejsvětější trojice varhany se třemi manuály a 4 318 píšťalami, které svou velikostí konkurovaly pouze dvěma dalším v celé Evropě a financoval koupi vzácného Steinwayova křídla. Mimo mnohé další se založil o projekt na podporu chudých školáků a potřebných tkalců, ve zdravotnictví financoval nákup očkovacích léků, bojoval proti tuberkulóze a ašské nemocnici pořídil první rentgenový přístroj.

Po své smrti v roce 1914 ve své závěti odkázal městu rozsáhlé pozemky, parky i lesní plochy, 200 000 zlatých na výstavbu plicního sanatoria, dalších 200 000 na výstavbu domů pro nemocné a staré tkalce a konečně 6 milionů zlatých na dostavbu ulic a pokrytí městských dluhů.

Díky němu a všem jeho dobročinným skutkům patřila Aš se svými krásnými parky a nevídanou čistotou mezi přední města v celém Rakousko-Uhersku.

Jako poděkování za obrovské zásluhy na tváři města byl v den výročí Geipelovi smrti v roce 1924 odhalen pomník na Okružní ulici s Gustavovým reliéfem a nápisem „*Miluji svou vlast“*, což byla jeho vlastní slova z jedné valné hromady.

29 - Evangelický kostel Nejsvětější trojice

V 17. století započala výstavba nového evangelického kostela, který byl vystavěn na místě původního kostelíku. 1. 5. 1622 byl položen základní kámen nového kostela, a ještě v témže roce byl na 1. adventní neděli vysvěcen jako evangelický kostel Nejsvětější trojice. V této době měl kostel kapacitu asi 800 míst k sezení.

Silně zakořeněná evangelická víra přečkala i silnou rekatolizaci v 17. století a Ašsko se tak stalo jediným územím Zemí Koruny české, které zůstalo i po roce 1648 protestantským, a kde se sloužily jediné evangelické bohoslužby, a to hned ve 3 kostelech (v Aši, Hranicích a Podhradí).

Mezi roky 1947 – 1949 byl kostel přestavován a zvětšován. V roce 1863 byly vysvěceny čtyři nové zvony kostela, které sloužily až do roku 1916. Roku 1911 věnoval čestný občas Gustav Geipel kostelu varhany vysvěcené 2. července téhož roku. Varhany byly mistrovským dílem se třemi manuály a 4 318 píšťalami, které se Evropě nacházely snad ještě dvoje.

Po několikaletém nátlaku ze strany památkářů začala v roce 1958 renovace kostela. Roku 1960 při stavebních opravách explodovala naftová kamna. Během několika minut spolkly celý kostel plameny. Torzo kostela stálo na svém místě ještě do roku 1987 a poté bylo 21. 7. v 18 hodin celé strženo (odstřeleno).